

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

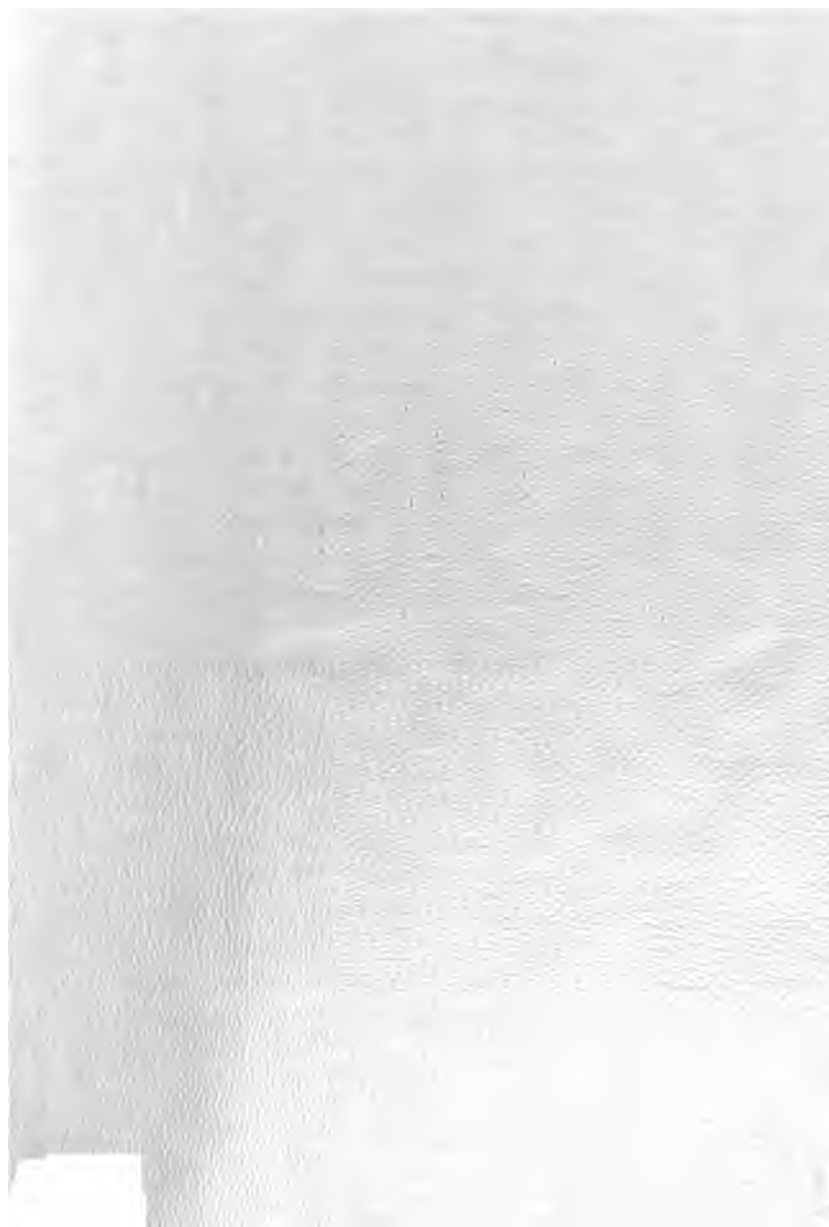
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

GRAD
EREN
830
BUHR

B 1,223,543

192

ԿԵԱՆՔԸ ԱՌԱՆՑ ՀՆԻԱՏՔԻ

ՎԻՃԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԳՐՆԵՐ

ԳՐԵՑ

ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԳԱՊԵՏ ԳԱՆԻԷԼԵԱՆՑ

ՄԻԱԲԱՆ ՍՈՍԿԵՆ ՎԵՆՈՒՑ

(ՀԱՅՈՐԱ.)

Վ Ի Ե Ն Ե Ն Ն

Մ Ի Ի Բ Ե Բ Ե Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

1903.

UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

ԿԵԱՆՔԸ ԱՌԱՆՑ ՀԱՆԱՏՔԻ

534

ԿԵԱՆՔԸ ԱՌԱՆՑ ՀԱՒԱՏՔԻ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՔԱՐՈՋՆԵՐ

ԳԻՆՑ

ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆՑ

ՄԻԵՐԱՆ ՍԱԿԱՆ ՎԱՆՈՒՑ

119 Բ

(Հ Ա Տ Ո Ր Ա.)

Վ Ի Ե Ն Ն Ա

Մ Ի Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

1903.

172
101 N
230
Subt.

T

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԵՔԵՆՈՎ
ՍՏԵՊԱՆ
ՍՏԵՊԱՆ

*Ի յիշատակ անմոռաց Սիրոյ ողբացեալ
ամուսնոյն*

ՇՆՈՐՀՔ ԷՓ. ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ

կանգնէ զայս մահաբժան

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԻԼԻՉԱ Շ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Ա Ռ Ա Զ Ի Ն Ա Ս Է Ր Տ Ի Կ Ի Ն

Քու պատուական ամուսինդ՝ որ դժնուհակ պարագաներու քերմամբ ենթարկուած էր անբուժելի հիւանդութեան մը՝ տառապեցաւ երկայն տարիներ մակատագրային համակերպութեամբ մը անտրտունջ եւ անմոռնջ:

Իսկ դու իբր անձնանուէր ու ազնիւ լծակիցը անոր, զթութեան հրեշտակի մը նման կորովաքիչ հսկեցիր իր սնարին վերեւ ցերեկն անդու գիշերներն անքուն, արցունքը աչքիդ մէջ ու աղօթքը շրթներուդ վրայ: Յոյց տուիր տիպար տիկնոջ մը կեանքը ամուսնոյդ խորտակուած դժբախտ կեանքին հանդէպ քու առաքինական սիրոյդ լայն համբերանքովը, ու մինչեւ վերջին շունչը անոր՝ չպակսեցաւ սէրը սրտէդ ու հաւատքը հոգիէդ. նոյն խանդակաթ սիրովը լացիր, ողբացիր անոր մահը դառնակակիժ, ու նոյն հաւատքով ալ գիտցար սակայն համբերել ու մխիթարուիլ անոր հողակոյտին առջև:

Ը

Ու հիմա, այդ շնորհալի ամուսնոյդ յիշատակն ալ անմահացնելու համար՝ ամենէն ցայտուն, ամենէն կենդանի ապացոյցը կու տաս անոր տարելիցին առթիւ սատարելով սոյն երկասիրութեանս հրատարակման, զոր կը ձօնեմ՝ անոր օրհնեալ յիշատակին:

Մարմարէ ցուրտ մահարձանները ու անխօս ու անըարքառ կը ցցուին մեր թաց աչքերուն հանդէպ մեր սիրելիները ծածկող հողակոյտներուն վրայ, կրնան տաշուիլ ու մաշուիլ ժամանակի սուր ժանիքներէն, քայց աս զրական մահարձանը, զոր կը կամեցնես սիրեցեալ ամուսնոյդ յիշատակին՝ պիտի մնայ յաւիտ անմաշ ու անկործան, խօսելով ու հնչեցնելով շարունակ ամենուն սրտին ու հոգիներուն թէ՛ կեանքը առանց հաւատքի սին ստուեր մըն է վաղախոյս, ու կը խուսափի աս աշխարհի վրայէն, թէ լոկ շնչող էակ մըն է մարդ առանց նպատակի, թէ վերջապէս ծաղիկ մըն է ան դիւրաթարշամ՝ ու փշոտ՝ որ հագիւ ծաղկած, կը թառամի աս տրտմութեան հովտին ծոցը:

Սրբէ՛ ուրեմն առաքինասէր Տիկին, բիբերդ այրող արցունքներդ . վեր ան աչքերդ սիրտդ արիւնոտող աշխարհի տխուր

տեսարաններէն, հաւատքը քեզ պիտի զօրացունէ, մխիթարութեան երկնային սուրբ ցօղերը պիտի ցօղեն, պիտի ամոքեն վշտահար սիրտդ խոցոտուած, դու որ գիտցար նոյն հաւատքովդ ու սիրովդ սրտիդ ծաղկաստանին մէջ ծլած բողբոջած սիրոյդ ծաղկներովդ փունջել ու հիւսել ամենէն չքնաղ, ամենէն սիրուն ու անթառամ պսակը՝ սրտակցիդ պաշտելի յիշատակին:

Մաղթելով Ձեզ եւ հոգւոյն մխիթարութիւն

մնամ աղօթարար

Ն. ՎԱՐԴ.

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Խ Օ Ս Զ

Չեմ գիտեր չարագուշակ հովերու հակահոսանքները ինչպէս ըները նետեր էին զիս Բիզանդիոնի Ասիական եզերքը քարծրացող Սկիւտարի Ս. Կարապետ Եկեղեցիին հովանիին տակ, ուր իբր քարոզիչ եթէ հոգեկան միակ միսթարանք մ'ունեցած եմ վտարանդի կեանքիս ու ընկեալ սրտիս խորը, ան Եկեղեցիին Բեմն ու ժողովուրդին սէրն եղած է:

Խօսեցայ ադ Բեմէն ինչ որ ներշնչեցին ինձ աւետարանի ոգին ու մեր հարց հաւատքը, զրեցի ինչ որ զգացի կամ թելադրեցին՝ հայ ժողովուրդին սէրը, որուն միայն ուղղած եմ իմ խօսքերս ժողովրդական քարոզներ վերնագրով: Խօսածներս այսպէս ամփոփ տետրակի ձեւով հրատարակելով ոչ թէ քարոզագիրք մը հեղինակած ըլլալու յաւակնութիւնը ունեցած եմ, այլ զոհացում տալու փափաքը ան անկեղծ քարեկամներու որոնք կ'առաջարկէին ինձ Ազգային լրագիրներէն ոմանց մէջ իբր կրօնական յօդուած գրածներս զրքի ձեւով հրատարակել:

Ու ես աս գործով ոչ միայն քարեկամներուս զոհացում մը տուած կ'ըլլամ, այլ

կ'ունենամ միանգամայն սրտի այն մխիթարութիւնը թէ՛ իբր հոգեւոր պաշտօնեայ գրաւորապէս ալ փոքրիկ ծառայութիւն մը մատուցանելու առիթը կ'ունենամ մեր պաշտելի Հայ Ս. Եկեղեցիին, որուն քանիւ ու գործով ծառայելու կոչուած եւ ուխտած եմ մինչեւ վերջին շունչս :

Մենք Հայերս, իբր արեւելեան ժողովուրդ, ընդունակ քաղաքակրթութեան, արուեստներու եւ մտաւոր զարգացման՝ արժանապատուութեան հպարտութիւն մը կրնանք ունենալ կամ զգալ մեր մէջ, ունինք սակայն այնպիսի ցաւալի կողմեր ու թերութիւններ ալ որոնք կը հակակշռեն վերի մեր յատկանշական քարեմասնութիւնները եւ որոնք մէջ քաղաւտութեան եզրեր գտնել կարելի չէ :

Արեւմուքէն փչող ամէն տեսակ հովերու հանդէպ՝ շատ լայնօրէն կը քանանք մեր սրտերն ու քսակները ու այդ հովեր՝ թունաւոր օձերու պէս անզգալի կերպով կը սողոսկին կը մտնեն անարգել մեր բնատոհմիկ ընտանեկան դրախտէն ներս, ու անցնելով իբր խորշակ մեր մատաղ սերունդի հոգիներուն եւ սրտերուն ծաղկաստանի վրայէն՝ կը խարեն կը խամրեն անոնց քարոյական ու հայենական սրբենի զգացումներուն ծաղկները կենսաբոյր :

Ու աս հակահոսանքին առաջքն առնելու համար չեմ գիտեր թէ՛ ծնողք ի՛նչ միջոցներ ձեռք առած են իրենց սրտի տաքուկ

ըոյններէն, դաստիարակները՝ իրենց գրասեղանի վրայէն եւ եկեղեցականները՝ ըսմէն:

Անցեալին տխուր փորձառութիւնովն ալ չն՛ըք համոզուած թէ՛ մեր Հայ ժողովուրդին գոյութեան երրորդութիւնը կազմող սրբաւայրերն եղած են եւ են ցարդ, Տոհր, Դպրոցը եւ Եկեղեցին: Տուներու մէջ ծնողներէն շատեր՝ ըլլորովին անփոյթ եւ անտարբեր ըլլալէ զատ իրենց զաւակներուն հոգեկան եւ քարոյական զարգացման մասին, չեն ալ քաշուիր նոյն իսկ անոնց ներկայութեանը կրօնի եւ հաւատքի նկատմամբ յայտնել այնպիսի արտառոց գաղափարներ (ինչ որ իրենց ունայնամտութիւնը կը յատկանշէ) որոնք կրնան թունաւորել ան անմեղ փոքրիկներու ականջներն ու սրտերը, աւրել աւրջուկել անոնց նկարագիրը, մեղցնելով միանգամայն անոնց մէջ ոչ միայն իրենց ծնողաց նկատմամբ ունեցած պատասխանատուութեան ու յարգանաց զգացումը, այլ եւ ամենանուիրական սրբութեանց հանդէպ պատկառ կենալու պատկառանքի ոգին:

Մեր վարժարաններու մէջ, քիչ քացատուութեամբ, գրեթէ անուանական դարձեր են մեր ապագայ սերունդին սիրտը շինող եւ հոգին ազնուացնող քարոյական գիտութեան դասերը: Եթէ արտաքին գիտութիւնը մտքին ու իմացականութեան սնունդը ու կեանքն է. միթէ նոյնը չէ՞ եւ աւելի՛ հոգեկան ու քարոյական դաստիարակութիւնն

ալ սրտին համար. չէ՞ մի որ սրտի եւ մտքի զուգընթաց դաստիարակութիւնն է որ բուն իրական եւ ճշմարիտ կեանքը կը կազմէ, կը շինէ մարդուն մէջ:

Իսկ մենք եկեղեցականներս, որ աս հոգեկան գործին մէջ պատասխանատուութեան մեծ բաժին մ'ունինք, դեռ հիմնովին չենք կրցեր ըմբռնել մեր Ս. կոչման բուն նպատակն ու քարձրութիւնը. մեր պաշտօնին վեհութիւնն ու վսեմութիւնը: Կը կարդանք շարունակ մեծ Վարդապետին սկզբունքները որոնք սիրոյ, անձնանուիրութեան ու ճշմարտութեան վրայ հիմնուած են, գիրն է որ սակայն կը կարդանք եւ ոչ թէ անոր ոգին: Կը կարդանք առանց զգալու եւ զգացընելու. մանաւանդ մեր առտնին հովիւները, մեր քահանայ եղբայրները, որոնք աւելի կը սիրեն մաշտոցով գործել քան աւետարանով: Մենք եկեղեցականներս շատ պարագաներու մէջ կ'ուզենք ու կ'աշխատինք միամիտ ժողովուրդին ըղերը թմբեցնել խունկին ծխովն ու մուխովը՝ զայն տիրացոռ ապուշներ ընելու աստիճան, որպէս զի անոր հաւատքը շահագործենք, մինչ պէտք էր քանալ անոր մտքին ու հոգիին աչքերը ինքնաճանաչութեան ու ճշմարտութեան լուսովը, որ աւետարանի սրտէն կը ճառագայթէ. պէտք էր ցոյացնել անոր ներքին կեանքին մթութեան մէջ հաւատքի, սիրոյ եւ յուսոյ անստուեր ցոլմունքը. ներշնչել անոր կրօնի փրկարար եւ մխիթարիչ ոգին,

որով մարդ կրնայ ապրիլ աւ վշտի կեանքը՝ ձախորդութեան մէջ անընկճելի, տառապանքներու հանդէպ մխիթարուած ու մահուան դէմ անվեհեր. վերջապէս պէտք էր ու պէտք է վառել, հրահրել ժողովուրդին թմրած սրտին եւ հոգիին մէջ սիրոյ ու հաւատքի քոցը. պէտք է շինել, կանգնել անոր կեանքին մէջ արդարութեան, սրբութեան ու ճշմարտութեան տաճարը, ուր սիրոյ Աստուածը կը պաշտուի միայն:

Մենք սակայն, հիմակուան եկեղեցականներս, քիչ քացառութիւնով, պարզապէս մեռելաթաղներ դարձեր ենք ու սեւազգեստ յուղարկաւորները Հայ ժողովուրդին. հովուական պաշտօններէն խոյս տուող եկեղեցականներու չէք հանդիպած Պոլսոյ մէջ որ ինքզինքնին հիւանդ ու անկարող կը ծեւացնեն, մինչ անդին ամենայն եռանդով ու փութկոտութիւնով կը վազվզեն կնուներէն պսակին, պսակէն մեռելին:

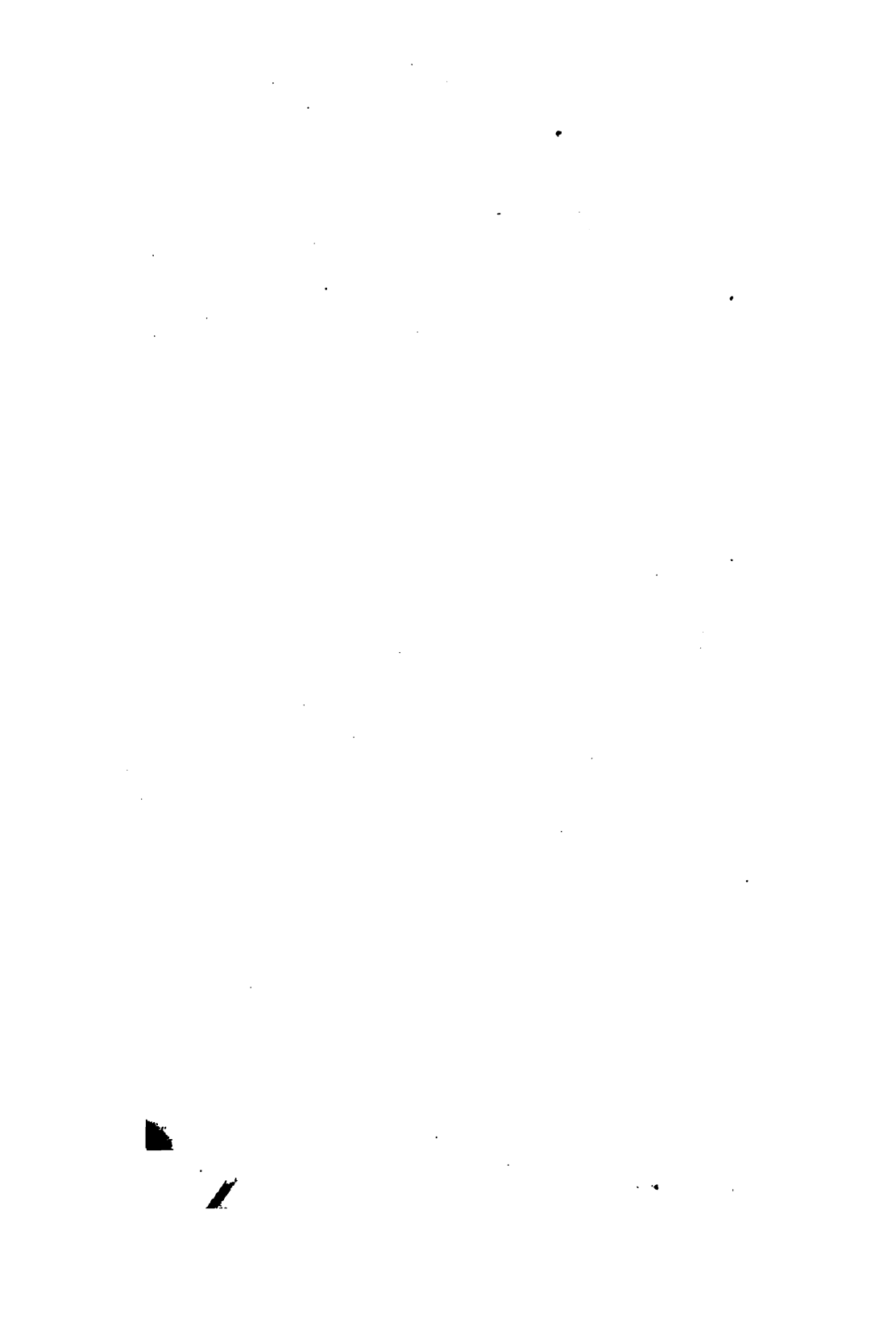
Աս վեղարաւոր անձնուհոռութիւնները չեն ալ կարմրիր, քանի մը կը յորիկ կայմիքներու սիրոյն համար. ժողովուրդին անշնչացած մարմինին վրայ իբր դամբանական կարգ մը կաղապարուած քացազանչութիւններ ընել, նոյն իսկ մեռնողին կենդանութեան ատեն մտքէն չանցած առաքինութիւններն ալ թուելով չեն մոռնար միանգամայն այդ առթիւ կենդանի պարագաներն ալ գովել ու փառաբանել, մինչ անդին զաւառներու մէջ անհովի ու անմխիթար

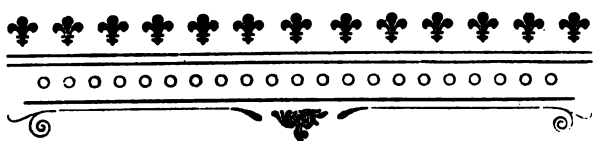
կը մնան հազարաւոր ժողովուրդներ, եւ մեր մեռելաթաղ Ս. Հայրերէն ոմանք՝ Պոլսոյ մէկ հարուստ մեռելը աւելի նախամեծար կը համարին քան անտէր մնացած ժողովուրդը:

Եթէ մեր փոքրիկներու հոգին քարոյական կրթութենէ եւ սրտերն ալ ազնիւ զգացումներէ թափուր են ու կը մնան, յանցաւորն ու պատասխանատուն ծնողներն են. եթէ մեր դպրոցական պատանիները դպրոցէն դուրս կ'ելլեն մէյմէկ իմաստականք ու թեթեւաքարոյ համայնագէտներ դարձած, որոնց մտքին մէջ ծիւ արձկել սկսեր են հաւատքի մասին տեսակ մը անգիտակից մուծ գաղափարներու սերմերը, աս ամենուն պատճառն ու պատասխանատուն մեր դաստիարակներն են: Եթէ Հայ ժողովուրդը հետզհետէ կ'ուժանայ, կը պաղի ու կը հռանայ եկեղեցիէն ու հաւատքէն, ասոր պատճառն ու տեղի տուողներն ալ մենք եկեղեցականներս ենք:

Մեր ծնողները, մեր կրթական ու եկեղեցական պաշտօնեաները՝ պէտք է իսկապէս համոզուած ըլլան թէ՛ առանց հաստատուն ու հասկցուած հաւատքի, որ հոգիին կեանքն է, առանց գիտութեան եւ ուսման, որ ապրող կեանքին ու մտածող մտքին սնունդն է, առանց քարոյագիտութեան՝ որ սրտերու եւ ազնիւ զգացմանց զսպանակն է, անհատները կեանք չունին, ընտանիքները՝ երջանկութիւն եւ ազգերը՝ ապագայ:

Ն. Վ.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՔԱՐՈՋՆԵՐ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՌԱՆՑ ՀԱՆԱՏՔԻ

Ա.

Եւ լի յարմար չպիտի ըլլար
ըսել՝ մարդը առանց
հոգիի, սիրտը առանց
սիրոյ եւ զգացումի՝ քան
կեանքը առանց հաւատ-
քի: Հաւատքն ու կրօն-
ական զգացումը հին է
մարդուն չափ, յաւի-
տենական է կեանքին

պէս: Առանց անոր բարոյական աշխարհ գոյու-
թիւն չպիտի ունենար. ոչ կեանքը նպատակ եւ ոչ
ալ մեր սրտի եւ մտքի ձեռնարկները՝ յարատե-
ւութիւն:

Կրօնս ուրանալ թէ չունիս քու մէջդ սիրե-
լու, յուսալու եւ մխիթարուելու պէտքը. հա-
ւատքը այս ներքին գերբնական զգացումներու ազ-

դակն ու ներշնչարանն է, հոգին ու ամբողջութիւնն իսկ:

Մեր կեանքը ի՞նչ վիճակ պիտի ունենար հոգեկան մրրկոտ այնկոծումներու մէջ ու մեր սրտերը անբացատրելի թաքուն կսկիծներու հանդէպ, եթէ հաւատքը յանկարծ չհասնէր մեզ օգնութեան: Ի՞նչ թաքուն ուժ մըն է, ի՞նչ անընկճելի կորով մը՝ զոր հաւատքը կը ներշնչէ մեզի, դեռ յուսալու, սիրելու եւ ապրելու այս կարճ կեանքը իր երկայն տառապանքներովը:

Ոսկորներով ու ջիղերով հիւսուած մարդը, ի՞նչ զանազանութիւն պիտի ունենար անբան անասունէն, եթէ իր ապրելակերպին, իր մտածման ու հոգեկան մեծութեան մէջ, ցոյց չտար Աստուածային դրոշմի մը վեհութիւնն ու իմաստութիւնը: Հաւատքը ոչ միայն մեր հոգեկան մեծութիւնները կ'արտացոլացնէ, այլ եւ մեծ դեր մը կը կատարէ մեր ճակատագրին ու կեանքին վրայ: Հաւատքը կը շինէ կը կանգնէ այն անձեռագործ տաճարը մեր հոգիներուն մէջ, զոր գիտութիւնը չպիտի կրնայ կործանել եւ ոչ ալ կրնայ հակառակիլ անոր:

Ոչ զք կրնայ ուրանալ թէ՛ իր կեանքը կապել ունի որ կը կապեն զինքը, իր սիրտն ու զգացումները աշխարհի իրերուն հետ, կը կապեն սիրելիներու հետ, դրամի ու փառքի հետ, սակայն հոգեվարքի վայրկեաններուն, երբ կը քակուին, կը փշուրին մէկիկ մէկիկ ազ դիւրաբեկ կապերը մեր նիւթական կեանքին, եւ, երբ կը սկսին մթագնիլ մեր աչքերէն բոլոր դիւթիչ գեղեցկութիւններն աշխարհի, կը կարծէք թէ ամէն բան կը վերջանայ նաեւ հոգիին համար: Մեր կեանքին խորը, մեր աս

կաւաչէն անօթին մէջ, կան այնպիսի կապեր, այնպիսի գոյներ եւ ուժեր, որոնք բոլորովին օտար են ու անջատ այն կեանքէն: Հաւատքը կ'ըսէ մեզի, «անոնք որ ոչ եւս են հիմա, անոնք որ հողի ու ցաւի աս կեանքին լեռը՝ իրենց ուսերէն սեւ փոսին մէջ թոթուելէն յետոյ՝ բաժնուած են աշխարհէն, կ'ապրին անմեռ ու անմահ կեանքը հոգեկան հոն՝ ուր այլ եւս սրտի ծաղիկները փուշ չունին, սէրը՝ տանջող տառապանքը ու աչքերը՝ արցունքներ:» Երբ մահը իր սիրտ բզքտող կակիծներովը երկարատեան տխուր ողբեր հիւսել կուտայ մեզ, մեր սիրելիներուն հողակոյտին շուրջը, միթէ քրիստոնէին հաւատքը չէ՞ որ գոցուած գերեզմանէն անդին ցոյց կուտայ բացուած յաւիտենականութեան մը դռները, ուսկից կը ցողեն, կը կաթկթին սփոփանքի սուրբ ցողերն անուշակ՝ մեր վշտաբեկ սրտերուն վրայ:

Գիտութիւնը մեր մտքին, մեր իմացականութեան լոյսն է, ան կ'ընդարձակէ մեր մտածման հորիզոնը, անով կը տեսնենք, կը ճանաչենք մեզի շրջապատող արտաքին աշխարհի իրերը: Գիտութեան շնորհիւն է որ բնութեան թաքուն ուժերը կը յայտնուին, ու մարդը կը գործածէ զանոնք այնպէս, ինչպէս որ կուզէ իր կամքը. գիտութիւնը կրցած է փոխել նիւթական կեանքին պայմանները, մարդուն ճակատագիրը, ապրելու կերպերն ու եղանակները, ան ընձեռած է ու զեռ պիտի ընձեռէ այն ամէն անակնկալ բարիքներն ու արդիւնքները, որ կը վերաբերին այս աշխարհի: Թերեւս մարդկային կեանքը կրճող կամ հիւժող հիւանդութիւնները, աղէտներն ու չարիքներն ալ գիտու-

Թեան շնորհիւ վերնան ու անհետանան աշխարհէս: Բայց սակայն մարդկային այս գիտութիւնը, իր հրաշքներովն ու հրաշալիքներով կատարելութեան գագաթնակէտն իսկ հասած ըլլայ, պիտի կրնայ լուծել ու հասկնալ մեր հոգեկան կեանքին հակասութիւններն ու անոր անհաս գաղտնիքները առանց հաւատքի:

Ինչո՞ւ համար այդ գիտութիւնը անգէտ ու իմաստակ կը դառնայ կեանքին առեղծուածները լուծելու մասին կամ չկրնալ լուծելուն համար:

Գիտութիւնը կրնայ կամ կրցած է գոհացում տալ մեր ներքին հոգեկան ըղձանքներուն, մեր սրտի անհուն զգացմանց եւ մեր ձգտումներուն. կրցած է կամ կրնայ բաւականութիւն տալ սրտին եւ հոգիին փափաքներուն: Ինչո՞ւ համար խորհող մտքեր, զգացող սրտեր, արտաքին բնութեան գաղտնիքներուն թափանցելու հետամուտ հանձարներ՝ վար կ'առնեն իրենց աչքերն ու մտքին թռիչները այն պահուն, երբ իրենց դիմաց ցցուած կը տեսնեն յանկարծ ցուրտ իրականութիւնը մահուան, ու կեանքին գաղտնիքը վարագուրող սեւ քողը կը մնայ անթափանցելի: Ինչո՞ւ համար ամէն բան գիտութեան լուսովը տեսնել ճգնող մտքեր կը չարչրկին, կը մթագնին այն մեր կեանքին բեւեռները ծածկող մահուան վարագուրին առջեւ, ու երբ իրենց նիւթապաշտ հանձարի թռիչները կը փշրուին, խուզարկու աչքերը հողին կը յարին ու կը մածին, գրող մատուրները կը կարկամին ու կը սառին, միթէ անոր սիրտը անհուն դատարկութիւն մը չզգար կը կարծէք ինքն իր մէջ. հոս դժբաղդ չէ՞ք գտներ վիճակը մարդուն ու անոր անկուսն

ահաւոր, մինչ անմահութեան կեանքը ապրելու համար ստեղծուած էր ինք:

Ըստ արդեօք ուրիշ բարձր գիտութիւն մը, լուծելու կարող այս առեղծուածը. ի՞նչ կայ սրտապնդող, մարդը իր այս ցնցող անկմանը մէջ, կարենալ վերականգնելու համար զինքը՝ ոչ միայն կեանքի դերբուկ ելեւէջներուն մէջ, այլ թեւ ու թռիչ կապելով խոյանալու համար անծայրածիր ինքնահեղ զէպի վեր՝ անդիի ամուսնաբնութեան քին: Մահուան հանդէպ, տարտամ եւ անորոշ կացութեան մը մէջ՝ ի՞նչ բանի կը կարօտի մարդը, ի՞նչ բան կրնայ մխիթարել մեզի երբ նոյն իսկ ծերութիւնը կ'ընկճէ, ու օրհասական վայրկեանները կը ծանրանան մեր հոգիին վրայ եւ կեանքի բոլոր իրական կարծուած երեւոյթներ, իբր ցնորք եւ երազանք մը կ'անցնին ու կը ցնդին յօդս. վերջապէս ի՞նչ բան պիտի կրնայ գօտեպնդել մարդը այս տառապանքի կեանքը ապրելէն յետոյ. յուսալ թէ՛ կայ պահուած կեանք մը երջանիկ ու անվիշտ, որուն վարագոյրը կը բացուի, երբ կը գոցուի սեւ փոսը գերեզմանին որ նիւթապաշտին համար ոչնչութեան կամ անէացման գուբն է սոսկ:

Հաւատք, հաւատքն է միայն, որուն երկնային ուժին առջեւ լեռնանման դժուարութիւնք կը հարթուին, նոյն իսկ մահն իր աւարը ետ հուսայ, կը խորտակուի սեւ պայտուարը անոր, կը պատուի մուսլ վարագոյրը կեանքին, հաւատքն է որ յանկարծ կը կարկառէ իր ուժեղ բազուկները ու կ'ըսէ յուսաբեկ մարդուն. «արի՛, ե՛լ մի վհատիր, մի՛ ընկրկիր. քալէ՛, դեռ աս չէ՛ կեանքը եւ ոչ անոր սահմանագիծը՝ մինչեւ եզրը գերեզմանին»:

Հաւատքը՝ մեր կեանքին կեանքն է, կեանք մը անմեռ ու անվախճան, որ հոս կ'սկսի ու անդին կը վերածնի. հաւատք՝ որուն կոյս լանջքէն կը ծնին յոյսն ու սէրը. մեր հոգիին այն երկու հսկայ թեւերը, որ վեր շատ վեր կը բռնեն մեզի ոչ միայն այս կեանքի ցեխոտ տափակութենէ՝ այլ եւ մահուան անկումներէն:

Ժամանակակից մեծ իմաստուններէն մին կ'ըսէր. «անոնք որ հաւատքով կ'ապրին, կը նմանին այն թռչունին որ ծառին տկար ոստին վրայ թառած, իր անուշ երգը կ'երգէ գիտնալով հանդերձ թէ ճիւղը հակած է դէպ ի վար ու գուցէ պիտի կոտրի, բայց ան կը շարունակէ իր երգը, որովհետեւ գիտէ որ թեւեր ունի:»

Միթէ յոյսն ու սէրն ալ հաւատաւորին հոգիին թեւերը չե՞ն, միշտ զինքը անվէհեր ու բարձր բռնող:

Երջանիկ չե՞ն անոնք նոյն իսկ իրենց ապերջանիկ կարծած վիճակին մէջն անգամ, որ այս հաւատքով կ'ապրին ու նոյն հաւատքով ալ կը գոցեն իրենց աչքերը. վայ անոր որուն կրծոց տակ դեռ ծիւ չէ արձակած այս հաւատքը. անոր համար ամէն ինչ ունայնութիւն մ'է ու կեանքը՝ մահահոս պատանք մը:

Մեր բարոյական ու հոգեկան կեանքին ամբակուռ շէնքն է հաւատքը, որուն ուսերուն վրայ դրած է ամբողջ տիեզերք իր հսկայ սիւները. քաջէ, քակէ այդ սիւները, քանդած ու կործանած պիտի ըլլաս բարոյական կեանքին տիեզերական շէնքը ու այն ատեն հոգին վար պիտի իյնայ իր բարձրութենէն, կեանքը պիտի դառնայ ան-

նպատակ ու աննշան բան մը, պիտի ցամփին յուսոյ եւ սիրոյ վճիտ աղբերակները, ուր ցաւած հոգիդ իր վէրքերը պիտի լուար, կորովի եւ անմահու-
թեան կեանքը վերսկսելու համար:

Աս աշխարհի թատերաբեմին վըայ՝ մեր մո-
լորուն աչքերուն հանդէպ՝ շարունակ կը բացուին
ու կը գոցուին մերթ զուարթ ու յաճախ թախճոտ
տեսարաններու վարագոյրները. հոս է որ կզգան
մեր սրտեր կսկիծներու, յաջողութիւններու եւ
ձախորդութիւններու խուսափուկ ու խաբուսիկ
տպաւորութիւնները մինչեւ այն հոգեսարսուռ
ցուրտ վարագոյրը գերեզմանին, որ ծածկել կը
փորձէ մեր աչքերէն ինչ որ կեանք էր ու կեանք
կուտար:

Բայց հաւատքը դարձեալ կը կրկնէ իր անուշ
ու սրտապնդող երկնային ձայնը թէ՛ կեանքը հոս
չվերջանար, անոր սկիզբը չէր ասկէ որ վախճանն
ալ ըլլայ հոս: Կեանքին գաղտնիքը հաւատքով
միայն կրնայ լուծուիլ. հաւատքը կեանքն իսկ է,
կեանքը յոյս՝ եւ յոյսը սէր. առանց այս երրոր-
դութեան՝ ոչ կեանք կայ իրական եւ ոչ երջան-
կութիւն տեւական:

Հաւատացէք՝ պիտի յուսաք, յուսացէք՝
պիտի սիրէք, սիրեցէք՝ պիտի ապրիք:

Կ Ե Ա Ն Ք Ի Ն Ա Ր Թ Է Ք Ը

(Նոր-Տարինն անթիւ):

Ու գուն ս՛վ Տեր, սկզբն երկրն
հիմերդ դիր ու երկնքը քու ձեռքերուդ
գործն է, անոնք պիտի կորուսին, բայց
Դու կը կենաս կը մնաս: ամէնքը լաթի
պէս պիտի մային ու վերաբերի պէս
պիտի գալարես զանոնք եւ պիտի փոխ-
ուին, բայց դու նոյն ինքն ես ու քու
տարներդ պիտի լպակին: ԳՕՂՈՍ

Կայ յաւիտենականութիւն մը մեզի անծանօթ
եւ անբացատրելի, կայ յաւիտենականութիւն մըն
ալ սակայն զգալի մեր մէջը, որ կը կապէ կը ընորդէ
մեզի Անոր հետ: Մեր ապրած կեանքը անուշ է,
որովհետեւ կարճ է, լեցուն է ան դառնութիւն-
ներով, բայց յաւիտենական է իր քաղցրութիւն-
ներովը:

Երբ մեր հաշուած ու չափած օրերն ու
ամիսները կը լրանան, կ'ըսէ ծերը թախծութեամբ
մը, "կեանքիս շէնքէն քար մը ինկաւ," իսկ երի-
տասարդը՝ "կեանքիս վրայ օր մըն ալ աւելցաւ:"
Նոյն առաւօտն է ու նոյն արեւը սակայն, որ կը
ծագի ամէն օր վրագ՝ ըլլաս դու զուարթ կամ
տխուր, յոյսերուդ զսպանակն ալ ժամացոյցիդ
սլաքին պէս յարաշարժ՝ կարծես աներեւոյթ ուժէ
մը լարուած՝ կը դառնայ անդուլ ու անդադար:
Սենեկիդ խոր լուութեանը մէջ՝ երբ կը լուէ ամէն
աղմուկ ու շշուկ, չես լսեր սուր շեշտերը ժամա-
ցոյցիդ Ռի+ Ռս+ին, որ կարծես կեանքիդ շէնքին մէջ

մէկն է մտեր ու իր անտես ձեռքի հարուածներովը շարունակ կը քակէ, կը փրցնէ քար մը ադ շէնքէն:

Երբեմն չե՞ս ունեցած կամ ունենար օրեր, ժամեր ու նոյն իսկ վայրկեաններ՝ այնքան զուարթ, այնքան երջանիկ որոնց վրայէն չպիտի ուզէիր որ արեւն իր մարը մտնէ ու օրն ըլլայ իրիկուն. վաղուան օրն ալ միեւնոյն առաւօտն ու նոյն արեւը ունի, ոչ դու սակայն նոյն մարդն ես եւ ոչ ալ խորհուրդներդ նոյնը, քու ըզձանքներուդ, քու յոյսերուդ կեանքին արեւն է որ կ'անցնի հապճեպ ու օրերը կ'ըլլան իրիկուն:

Շոգեհաւով կամ շոգեկառքով ճամբորդած ատենդ չե՞ս նշմարած կամ դիտած, թէ նոյն պահուն որպէս թէ ծովափունքներն են որ խոյս կուտան ու կը փախչին աչքերէդ արագ արագ, ու միեւնոյն դարձդարձիկ շրջանները կ'ընեն հօրիզոնը ընդգրկող լեռներն ալ հեռաւոր: Այնպէս չերեւիր քեզի, որպէս թէ աչքիդ երեւցող ամէն իր, ամէն առարկայ կ'անցնի, կը հեռանայ քենէ. իրականութեան մէջ այնպէս չէ սակայն, ու ընդհակառակը ամէն բան իր տեղն է անշարժ ու անյարիր, դու ես որ կ'անցնիս, խոյս կուտաս ու կը հեռանաս այդ ամենէն՝ թողլով ետիդ ամէն երեւոյթ, ամէն տեսարան ու կեանքիդ հաճելի կամ ցաւալի պատկերները:

Անողբ է ժամանակը, իր հետը կ'առնէ կը տանի ինչ որ կը վերաբերի մեր կեանքին, կ'առնէ մեր մարմնոյն ուժը, թարմութիւնն ու գեղեցկութիւնը մեր դէմքին, թափը մեր բազկին, զօրութիւնը մեր ծնկուրներուն, լոյսը մեր աչքին, խանդն ու եռանդը մեր սրտերուն. կնճիռներ կը հագնին

մեր ճակատներ, խորշոմներ կ'երեւին մեր այտերուն վրայ ու ժամանակն է որ իր ուզած ձեւն ու գոյնը կուտայ մեր դէմքերուն ու մազերուն: Ու այսպէս ոչ թէ արտաքին աշխարհն է որ կը կրէ փոփոխութիւն մը՝ այլ եւ մեր կեանքին աշխարհը:

Ժամանակը կ'առնէ կը տանի ինչ որ յաւիտենական կը թուէր մեզ: Ո՞ր են ան սիրելիներդ, սրտակից բարեկամներդ, որոնք անցեալ տարին քու հետդ սկսան առանց կարենալ հասնելու նոր տարիին. անոնցմէ շատեր արդէն հող դարձան ու այլ եւս չեն վերաբերիր մեր աշխարհին, անոնց տխուր յիշատակը կայ ու կը մնայ ու մահուան սուր խայթոցը դեռ կ'արիւննոտէ սրտիդ սպիացած կարծուած վէրքերը խորունկ:

Հիմա սրտիդ պէս թափուր չէ՞ նաեւ տանդ անկիւնն ալ, ուր գուցէ անցեալ տարի ճերմակ մազերով մամիկդ կամ հայրիկդ էր բազմած, կեանքին վեհափառ ալիքը հագած, կամ տխուր ամայութիւն մը չէ՞ս զգար սրտիդ խորն ու կեանքիդ մէջ՝ յիշելով ձեռքովդ սեւ հողին մէջ դրած սիրելի զաւակդ որ անցեալ տարի դեռ կը պճլտար կը ճուռողէր տանդ մէջ անմեղ թռչնակի մը նման: Ու իրական կարծուած այս կեանքը իր երազական երեւոյթներուն մէջ ի՞նչ դառն պատրանքներ, ի՞նչ վշտառիթ հեգնութիւններ, ի՞նչ ցուրտ ու սարսուռն տպաւորութիւններ ունեցաւ, որքան թաքուն ու յայտնի վշտեր որքան կսկծելի ցաւեր ակօսեցին մեր սրտերը, որքան դառն ու լեղի արցունքներ պղտորեցին մեր աչքերը:

Անոնք որ, կարծեցին թէ ուրախութեան ու պերճանքի կեանքը ապրեցան իր բոլոր գինովցնող

Հաճոյքներով, ուր են հիմա, ի՞նչ տարբերութիւն ունէր անոնց փառքը օճառի պղպղակէն, որ հազիւ թէ փիղ մէջ կը շինես ու կը ցնդի իսկոյն, կամ նման այն երազներու, զորս մարդ գիշերուան մէկ քանի ժամերուն մէջ վայելած կը կարծէ՝ առանց զգալու անոնց առթած հաճոյքը: Մարդկային հասակի, կեանքի ամբողջ փառքն ու փայլը որքան ալ երկայն տեւած ըլլայ, կը նմանի հսկայ ծառերու երեկոյեան ստուերին, զոր կ'ուրուագծէ վերջին ճառագայթը մարը մտնող արեւին:

Վերջապէս՝ մեր յաւիտենական կարծած ուրախութիւնն ու վիշտն ալ, իրենց վախճանն ու վերջը ունին: Ամբողջ կեանքը աս չէ սակայն: Արդարեւ մարդ կտոր մը միս ու մահուընէ յետոյ ափ մը հող է. Աստուած սակայն ադ կտոր մը մսին ու ափ մը հողին մէջ ի՞նչ անհուն մեծութիւններ, զգացումներու ի՞նչ անսպառ գանձեր ծրարած է ու հանճարի ի՞նչ սուր թռիչներ, իմաստութեան ի՞նչ հսկայ թեւեր կապած է անոր մտքին:

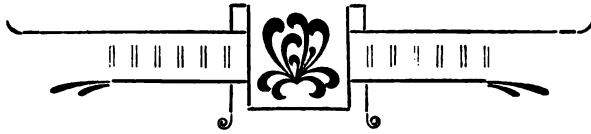
Հասկցուած կեանքը՝ իր բարոյական ու մտաւորական իմաստովը, ոչ ունայնութիւն մըն է եւ ոչ ալ ստուեր մը վաղախոյս: Ան որքան ալ կարճ, որքան ալ դառնութիւններով լեցուն ըլլայ, կ'արժէ որ ապրինք: Եթէ դիւրաբեկ անօթ մը կամ դառն բաժակ մը իսկ նկատենք զայն, պէտք է լեցնենք անոր մէջ իմաստութեան, արդարութեան ու սիրոյ անուշ գաւաթները, մեր կեանքը չափ մըն է լեցնելու համար՝ ոչ թէ ունայնութիւն մը. սրտի, մտքի եւ հոգիի չափերուն մէջ կրնանք լեցնել ի՞նչ որ ուզենք, ու այն ատեն մեր կեանքը կ'ըլլայ գանձ մը թանկագին, ոչ միայն օգտակար մեզ, այլ եւ

մեր նմանեաց: Կեանքին արժէքը մեծ է անոնց համար միայն, որ զայն զգալով լաւ ապրիլ կ'ուզեն, որուն մէջ կան այնպիսի պատեհութիւններ, այնպիսի լաւագոյն առիթներ որոնց մէկ վայրկեանը տարիներ կ'արժէ ու տարիներն ալ՝ դարեր: Պիւթագորոս կ'ըսէր իր աշակերտներուն. «Օրը երեք անգամ հարցուցէք դուք ձեզի թէ, ի՞նչ ըրի, ինչպէս ըրի, կամ ինչո՞ւ ըրի.», բաւական չէ՞ այս երեք հարցումը մեր կեանքին գործերը, մեր մտքին խորհուրդները ու սրտին թելադրութիւններն ալ ճշդելու կամ ուղղելու համար:

Կարգացէք Ձեր կեանքին գրքերը, թղթատեցէք զայն զոր ժամանակը գրեց հոն Ձեր լաւ կամ գէշ գործերը, անհոյս որքան դասեր պիտի գտնէք, որքան խրատներ, որքան փորձառութիւններ: Ո՛վ գիտէ որչա՞փ մարդիկ գուցէ պիտի լքանէին աս կեանքը, եթէ հասկցած չըլլային զայն ապրելու կերպն ու գաղտնիքը, եթէ չգիտնային զայն օգտակար ընելու միջոցն ու առիթը: Արտաքին բնութեան փոփոխութիւնները կը տեսնենք, փորձառու ենք տարւոյն չորս եղանակներուն, երեւոյթներուն ալ, ատոնք չե՞ն յիշեցներ կամ պատկերացներ նաեւ մեր բնութեան ներքին աշխարհին եղանակներուն փոփոխութիւնները: Մանկութիւն ու պատանեկութիւն, երիտասարդութիւն, ծերութիւն, մեր կեանքին եղանակները չե՞ն միթէ: Ի՞նչ անո՞շ է գարունը, ի՞նչ սիրուն են բնութեան երեւոյթները, ուր ամէն ինչ կը ժպտի ծաղիկներու շրթունքներով, ուր ամէն ինչ կ'երգէ խոխոչներովը առուակին: Այսպէս չէ՞ միթէ կեանքը մանկութեան ու պատանեկութեան մէջ: Երի-

տասարդութիւնը հասունութեան տարիքն է, սրտին մէջ եռանդը, մտքին մէջ գործելու խանդը կ'եռայ կ'եփի, կը նմանի բնութեան այն եղանակին, յորում ծաղիկները պտուղներ կը կապեն ու ամէն ինչ կը բեղմնաւորի: Փորձառութեան տարիքն է ծերութիւնը, կեանքի մտքի եւ սրտի գործքերուն արդիւնքի վայելումը, ու յետոյ կուգայ ձմեռը որ կը յիշեցնէ կեանքին ալիքին հետ պատանքը մահուան: Ահա հասակը կեանքին. բայց կ'արժէ որ ապրինք զայն. թէեւ կարճ է ան, բայց անուշ է, թէեւ դառնութիւններով լեցուն, բայց յաւիտենական է նման Յաւիտենականին որ կայ ու կը մնայ:

ԱՆՈՐ ԺՆՈՒՆԿԸ

«Փարոք ի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հաւանութիւն»

Իր փառաց եւ պերճութեանց գազաթնակէտը հասած կայսրութեան մը աննշան մէկ գիւղին մէջ, ծնաւ մանուկ մը որ կոչուեցաւ Յիսուս:

Այն դարը, յորում կ'ապրէին մարդիկ, գիտութեան, գեղարուեստի եւ մտաւորական զարգացման ու գրականութեան ոսկեդարն էր, բարուց ապականութեան կողմէ ալ սակայն նշանաւոր դար մըն էր ան: Հռոմայ յաւիտենական քաղքին եւ իր լայնածաւալ պետութեան մէջ՝ մոլութիւններն ու ոճիրները այնքան շատցեր, այնքան բազմացեր էին որ ժամանակակից պատմիչները չէին կրնար երեւակայել թէ ապագայ սերունդները պիտի կրնան անոնց վըայ նոր մոլութիւններ եւ ոճիրներ աւելցնել:

Ապականութեան ու մեղաց տղմին մէջ ինկած հոգիները, հիւժախտաւորներու նման՝ հիւժեր մաշեր էին ու իրենց աչքերը գերեզմանի սեւ փոսին մէջ կայծկլտացող նուաղկոտ լոյսերու նման, անծանօթ հորիզոններ սեւեռած, կարծես կենդանութեան լոյսի մը կապասէին. իսկ անոնք որ մարդկային կիրքերու եւ վայրագութեանց հաճոյքները գոհացնելու դատապարտուած էին, կապասէին անապատներու մէջ ծարաւի մնացած եղնիկներու նման խաղաղութեան եւ եղբայրական սիրոյ պատ-

գամին: Անլոյս ու խորհրդաւոր գիշեր մը, յանկարծ երկնքի փառքը երկրի վրայ ծագեցաւ. երկնային անտես հոգիներու մեղեդին հոգեցունց, երկրի պարզ հովիւներու մեղանուշ սրինգին հետ խառն սկսաւ երգել երգ մը, զոր մարդու ականջ դեռ չէր լսած, եւ որուն որքան սրտեր կսպասէին մաշող անձկութեամբ մը:

Խաղաղութեան, սիրոյ եւ հաշտութեան Աստուածը յայտնուած էր. ամօթի, լկտիւթեան եւ անպաշտութեան աստուածները անյայտութեան մատնելու համար: Երկնքի բարձրութիւնը խոնարհած էր, երկրի վրայ ինկած մարդկութիւնը վեր առնելու, բարձրացնելու համար: Դաւթի Աստուածը մարմին առած, անասնոց մտորին մէջ ծնած էր որպէսզի բնութեամբ անասնացած մարդը կրկին բանականութեան պատիւին բարձրացնէ: Անոր ծննդեան գիշերը՝ պայծառ առաւօտ կը լլայ մեղքի մթութեան մէջ ինկած հոգիներուն: Երկինք ու երկիր զիրար կը համբուրեն սիրոյ ու սրբութեան համբոյրներով, վասնզի խաղաղութեան ու հաշտութեան աղեղն էր ձգուեր երկրէն դէպ ի երկինք, մարդոյ սրտէն դէպ ի Աստուծոյ սիրտը, ու այլ եւս փրկուած էր մոլութեան ու մոլորութեան, ապականութեան ու պղծութեան մահացուցիչ ջրհեղեղին մէջ խեղդուելու վտանգին հասած մարդկութիւնը:

Բեթլեհեմի մէջ ծագած լոյսը, չէր նման ան լոյսին, որ երբեմն ընտրեալ կարծուած Աբրահամի թոռնորդիները կ'առաջնորդէր ծովերէն ու անպատենբէն դէպ իրենց հարց մեղր ու կաթ բղխող երկիրը. այլ աս նոր լոյսը բուն ինք արեւն էր

արդարութեան, որ պիտի առաջնորդէր ամբողջ մարդկութիւնը կեանքի անապատէն դէպ ի խաղաղութեան, սիրոյ եւ եղբայրութեան աւետեաց երկիրը, որուն մանանան չի դառնանար, մեղրի ու կաթի աղբիւրները չեն ցամքիր յաւիտեան:

Փորձ է Բարձր-նա Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն է մարդիկ հաճութիւն: " Ինչ սրտառուչ երգ մըն է այս, հոգետաւիղ քնարի մը փափկիկ թելերէն թրթռացող, որ կ'երգէ փառքերուն փառքը, երկինքի փառքը, հոգիներու խաղաղութիւնը որ կեանքերու երջանկութեան արեւն է, կ'երգեն երկնայինները այդ երկրի խաղաղութիւնը, նորածին մանկան սրտէն ճառագայթող հաշտութեան տաք սէրը, որուն կը կարօտէր սառած սիրտը մարդուն: Անոր ծնունդը եղաւ ծնունդը ազնիւ զգացումներու, Անոր յայտնութիւնը եղաւ յայտնութիւնը բուն ճշմարիտ կեանքին: Աւ այլ եւս գայլերն ու գառնուկները միասին պիտի արածուէին առանց իրարու վնասելու, առիւծը եզին պէս յարդ պիտի ուտէր: Այսպէս կը մարգարէանար դարեր առաջ տառապեալ ժողովուրդի մարգարէն, ըսելով թէ "պիտի գայ երջանիկ օր մը, ժամանակ մը, յորում պատառող գայլերու բնաւորութիւնը ունեցող մարդը իր ընկերոջ հանդէպ անմեղ գառնուկ մը պիտի դառնայ, մոնչող առիւծի վայրագութիւնը ունեցողներ, հեզահամբոյր եզան պէս պիտի ըլլան ու իրարու չպիտի վնասեն":

Ա՛հ ի՛նչ վեհ, ի՛նչ վսեմ սկզբունք, զոր կը գծէ Քրիստոս իր մտւրին քովիկէն ճառագայթող աստղին շողերովը՝ մարդոց սրտերուն մէջ: Անոր

աստղը, Անոր սէրը, Անոր խաչը խորհրդանշանը կ'ըլլայ իրեն հետեւողներուն, տգէտ ու գեղջուկ հովիւներէն սկսեալ՝ մինչեւ այն երեք գիտուն մոգերուն, որոնք հաւասար գծով մը ճամբայ կ'եղնեն Անոր ծնած քարայրին առաջնորդող աստղին ուղղութեամբը, հասկցնելու համար թէ՛ հոն է կեդրոնը գիտութեան, ուր կանգ կ'առնէ գիտութիւնը մարդկութեան, այն է իմաստութեան լոյսը, որով յիմար կարծուածներն իսկ իմաստուններ կ'ըլլան: Ու մինչեւ հիմա, մինչեւ մեր օրերը միլիոնաւոր մարդիկ չեն վազեր միեւնոյն կեդրոնին, միեւնոյն աղբիւրին, ուսկից կ'առնեն անընկճելի ուժ մը, անպարտելի կորով մը կեանքի անկումներուն մէջ, մխիթարութիւն վշտերու մէջ, եւ յոյսը անմահութեան, մահուան արհաւիրքներուն մէջ:

Անոր աստղը՝ լոյսն էր խաղաղութեան, որով մարդիկ պիտի տեսնէին, պիտի ճանչնային գերար, թէ եղբայր են իրարու եւ ոչ անծանօթ թշնամիներ: Ա՛հ, խաղաղութիւնը՝ անհասներու սրտին կեանքն է, ընտանիքներու երջանկութիւնը եւ ազգերու յառաջդիմութեան ու բարգաւաճման միակ պայմանն ու միջոցը: Յիսուս այդ խաղաղութեան մանուկն էր: Ան սիրեց մարդիկը անխտիր առանց կրօնի ու ցեղի, առանց ազգի ու դաւանութեան, սիրեց ոչ միայն իրենները այլ եւ զանոնք որ չէին ուզեր սիրել զինքը: Մարդիկ որչափ պէտք ունէին այդպիսի սիրոյ. ադ սէրն է որ մարդը պիտի աստուածացնէ, երկիրը երկինքի պիտի փոխէ, տառապանքը բերկրանքի, վիշտը՝ ուրախութեան: «Անոր խաչը» պիտի լսէք, ան իր խանձարուրին քովիկէն սկսաւ բուսնիլ, աճեցաւ, մեծցաւ Բեթ-

լեհեմի անմեղ մանկիկներու արեան ցօղերովը . քրիստոնէին համար սակայն, պէտք է որ այս երեքն ալ իր կեանքին խորհրդանշանը ըլլան . Անոր աստղը պէտք է առաջնորդէ մեզ դէպ ի ճշմարիտ գիտութիւն, այն իմաստութեան կեդրոնին, ուսկից կը բղխին բոլոր իմաստութիւններն . իմաստուններու . Անոր սէրը պէտք է սորվեցնէ մեզ սիրել մեր ընկերին հետ նոյն իսկ մեր թշնամին ալ ու Անոր խաչը ըլլայ մեր բարոյական քաջութեան անպարտելի նշանը :

Յիսուսի ծնած քարայրէն մինչեւ Գողգոթայ ճամբայ մը կայ, ադ ճամբան է բուն կեանքի ճամբան ուսկից առաջին անգամ ինք քալեց, անցաւ “Նս իսկ եմ ճանապարհ եւ ճշմարտութիւն” ըսելով : Հող, ադ ճամբուն մէջ, կայ լոյս մը մեր կեանքին մթին կողմերը լուսաւորող, ուր ինք կանգնած՝ կը խոստանայ մեզի տանիլ արհաւիրքներու ու ցաւոց հովտէն անդին խաղաղութեան ափունքը, խաչի կեանքէն մինչեւ յաղթութեան կեանքը, պատանքի ու գերեզմանի կեանքէն մինչեւ յարութեան ու անմահութեան կեանքը :

Աս նորածին ու հրաշածնունդ մանուկը, երկրնքի փառքը, ի՞նչ կը պահանջէ կը կարծէք մենէ, մոգերուն ոսկին թէ անոնց թանկագին կնդրուկն ու զմուսը, ինչ որ մարդիկ մարդոց կրնան ընծայել : Օ՛հ, Անոր համար ի՞նչ կ'արժեն հոյակապ մարմարէ կամ ոսկիէ տաճարներն իսկ, բովանդակ տիեզերքը իր տաճարը չէ՞ միթէ : Մարդիկ իրենց աստուածները ոսկիէ շինեցին ու պաշտեցին երկար ատեն, ինչ որ ցարդ կը պաշտեն շատեր թէեւ տարբեր ձեւերու տակ . ի՞նչ կ'արժէ

մարդոց հողին տակէն հանած փայլուն մետաղը, ուր յետոյ իրենք ալ պիտի մտնեն: Անոր համար ոչինչ կարժեն աշխարհի ու նիւթի վերաբերեալները, որքան ալ անոնք ըլլան թանկագին ու մեծարժէք: Յիսուս կուզէ մենէ ոսկիէ սիրտ մը անժանգ, անբիծ ու մաքուր, գթոտ զգացումներ տառապեայներուն նկատմամբ, հաւատք մը ամրակուռ ու հաստահիմն, կեանքի յարափոփոխ երեւոյթներուն հանդէպ: Կուզէ մեր հոգիներուն անտրտունջ մրմունջը, աղօթքը, անուշ ու խնկարոյրքան կնգրուկն ու զմուռսը: Ան որ փառքն է բարձրութեանց, Ան որ տէրն է մեր կենաց, խաղաղութիւնը մեր հոգիներուն, սէրը մեր սրտերուն, երգենք իր ծնունդը երկնայիններուն հետ «Փառքի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

Ս Ր Տ Ի Ն Խ Ո Ր Հ Ո Խ Ր Դ Ը

Խորհուրդներ թաքուն, ազնիւ կամ չար, կը լարեն զսպանակը մտքիդ մտածումներուն եւ սրտիդ զգացումներուն:

Բարի ու ազնիւ խորհուրդն է որ կ'ուղղէ մեր բոլոր հոգեկան տրամադրութիւնները, կը կանոնաւորէ մեր սրտին թեւադրութիւնները: Ազնիւ խորհուրդը ցոյց կուտայ մեզ ան ճամբան, որ ամենէն անվտանգն է, էն մաքուրը, էն հշետինը ու ամենէն պատուաւորը: Բարի խորհուրդ յղացող մաքուր սրտեր չե՞ն նմանիր այն վճիտ ու պայծառ լճակին, որ իր յստակ ջրերուն մէջ կը պատկերացնէ, կը ցոլացնէ ոչ միայն իր ափունքներուն կանանչազարդ գեղեցկութիւնները, այլ եւ ամբողջ լուսազարդ պայծառութիւնը երկնքին:

Չար ու վատ խորհուրդներ յղացող սրտեր սակայն, կը նմանին այն պղտոր ու աղտոտ ջուրին, որուն յատակը չտեսնուիր, ու ամենէն վտանգաւորն է այն: Խորհուրդը, կամ պարզօրէն ըսենք մտածումները, կարեւոր դեր մը կը կատարեն մեր կեանքին ու կենցաղին մէջ:

Ոմանք խորհուրդը մտքին ու զգացումն ալ սրտին կը սահմանեն, մէկը ապրիլ կ'ուզէ միմիայն մտքին չոր ու ցամաք հաշիւովը, ուրիշ մը լոկ սրտին վերացական ներշնչումներովը. սակայն ոչ այսպէս եւ ոչ այնպէս. մէկը առանց միւսի՝ մեզ կրնայ

մոլորեցնել կեանքի անապատին մէջ: Աս երկուքն ալ պէտք է լծակն ըլլան մեր կեանքին: Ան որ կրցած է հաշտեցնել մտքին ու սրտին հաշիւները իրարու հետ, երբէք չպիտի զղջայ աս չափուած, ձեւուած ու հասկցուած կեանքը ապրած ըլլալուն համար:

Ամէն գործ, ամէն ձեռնարկ որ հաստատուած չէ ազնիւ խորհուրդներու խարսխին վրայ, չկրնար յաջողիլ:

Ուրեմն դիր ամէն բանի մէջ բարի ու ազնիւ խորհուրդը, վստահ եղիր որ անպատճառ պիտի յաջողիս: Լաւ խորհէ դեռ չխօսած. աղէկ մտածէ դեռ գործի չձեռնարկած, պիտի յաջողիս:

Մի, մի վստահիր մտքիդ բարձր զարգացման, ոչ բազկիդ ուժին, ոչ Ֆիզիքական առաւելութիւններուդ կամ ձիրքերուդ, եւ ոչ ալ այն մետաղին, զոր ժառանգած ես կամ տիրացած բաղդին բերամբ. բայց սակայն առանց բարի ու ազնիւ խորհուրդի, ոչ գործերը կրնան ըլլալ մեծ եւ ոչ ալ հարստութիւնները տեւական:

Չէք տեսած կործանուած տուներ, որոնց մէջ երբեմն ճոխ ու հեշտութեան կեանքը կ'ապրէր մարդը. անոր թռոնները մուրացիկներ են հիմա, վասն զի անոր խորհուրդներն ու մտածմունքը հաստատուած չէին ուղղութեան եւ ճշմարտութեան կռուանին վրայ:

Մարդուն սիրտը խորհուրդներու եւ զգացումներու գանձարանն է. մեծամեծ խորհուրդները սրտէն. կուգան, կ'ըսէ մեծանուն հեղինակ մը: Վատ ու ստորին խորհուրդներն են որ կը ժանգոտեն խիղճը, կ'ապականեն սրտին մաքուր զգա-

ցողութիւնը, վերջապէս կը մթագնեն մտքին պայծառութիւնը. ու երբ խիղճը չզգար լաւագոյն բարիքին հաճոյքը, միտքը չկրնար խորհիլ բարձրագոյն առաքինութեան առաւելութիւնները, ա՛հ, դիակ մըն է մարդը պարզապէս: Ինչ որ կը տեսնես կեանքիդ մէջ ամենօրեայ փոփոխութեանը մէջ, յաջող կամ անյաջող, տխուր կամ զուարթ, այդ ամէնն ալ ազնիւ կամ անազնիւ խորհուրդներէդ, լուրջ կամ կրքոտ մտածումներէդ կախում ունի: Սրտիդ ու մտքիդ մէջ տիրող խորհուրդն ու զգացումները կը շինեն քու մէջդ ազնիւ, բարի, բանաւոր մարդը. հանէ՛, վերցնուր այդ երկուքն ալ մարդուն մէջէն, այլ եւս կրնաս զայն իբր անասուն գործածել ուղածիդ պէս կամ ուղած ատենդ:

Լաւ ու բարի խորհուրդներ յղացիր, եթէ կ'ուզես լաւ գործեր արտադրել, վասն զի անոնք են որ ցոյց կուտան գործիդ մեծութիւնը, կը չափեն նկարագրիդ եւ հոգեկան կորոյններուդ քանակն ու որակը, անոնք կ'երաշխաւորեն ձեռնարկներուդ յաջողականութիւնը:

Կամքն Աստուծոյ ու խորհուրդը մարդուն պէտք է համապատասխան ըլլան իրարու:

Աստուած բացարձակ ճշմարտութիւն, ուղղութիւն, արդարութիւն եւ սրբութիւն է. դի՛ր ուրեմն մտածմունքներուդ մէջ ուղղութիւնը, խօսքիդ մէջ՝ ճշմարտութիւնը, խորհուրդներուդ մէջ՝ արդարութիւնը եւ սրտիդ զգացումներուն մէջ սէրը սրբութեան, եթէ կ'ուզես որ Աստուծոյ կամքը տիրէ քու կամքիդ ու կեանքիդ վրայ:

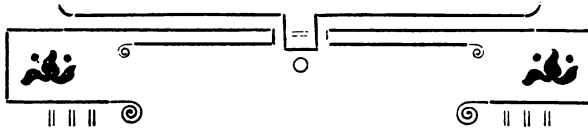
Ճարտարապետը չպիտի կրնար կանգնել այն Տոյակապ շէնքը, եթէ միայն քարերը գործածէր

առանց շաղախի կամ ատաղձները՝ առանց գամի, Մտքին եւ սրտին շէնքերը կրնան ըլլալ ամրակուռ, երբ բարի ու ազնիւ խորհուրդները կ'ըլլան անոնց շաղախը: Ու այլ եւս մի վախնար երկնքի հեղեղներէն կամ հիւսիսի վայրագ ու կատաղի մրրիկներէն. անոնք չեն կրնար փնասել քու շինած շէնքիդ որ իր հիմերը դրած է հաստատուն ժայռերու ուսին վրայ, որ երկրի էն խորունկ ընդերացը մէջ մխրձուած, յաւիտենականութեան պէս անյարիր է ու անսասան:

Կեանքը կրնանք նմանցնել անգիր ձերմակ գրքի մը. հոն հաւատքը՝ շարժող ձեռքն է, ուժը՝ Աստուծոյ իմաստութիւնը, գրուելիք նիւթը՝ մեր բարի կամ չար գործերը: Մարդիկ շատ ուշ, կամ շատ դժուար կրնան հասկնալ զերար. շատ անգամ մենք իրարու համար անհասկնալի գիրքեր ու գաղտնիքներ չենք միթէ: Ա՛հ, սիրտը մարդուն՝ որքան լայն գիրք մըն է, որուն յոյզն ու յուզմունքը գրելու, բացատրելու համար գուցէ ծովերն իսկ չպիտի բաւէին եթէ մելան եղած ըլլային:

Ազնիւ ու բարի խորհուրդներու արդիւնքն ու պտուղներն են սէրը, խաղաղութիւնը ու արդարութիւնը: Սիրոյ, խաղաղութեան ու արդարութեան կեանքը երջանկութեան կեանքն է, ապրեցէք ադ կեանքը ու չպիտի զղջաք:

ԻՆԿԱԺ ՀՈԳԻՆԵՐ

Ամենէն արգահատելի ու կարեկցութեան արժանիներն ալ անոնք են, ինկած հոգիները՝ որ բանականութեան ու արժանապատուութեան սանդխտամատէն վար, շատ վար իջած՝ կարծես կը սողան քան թէ կը քայլեն: Ու թերեւս ըսողներ ըլլան թէ՛ անոնք չար են, ստախօս ու խարդախ, կեղծաւոր ու քծնող, սրիկայ ու ոճրագործ, անբարոյական ու լկտի, վերջապէս ցոփ ու գինեմոլ. հեռու, հեռու պէտք է փախչիլ այդպիսիներէ, ինչպէս հիւժախտաւորէ մը կամ գարշահոտ դիակէ մը:

Ո՛հ, ոչ երբէք, գթացէք, գթացէք անոնց վրայ, բարոյական ջլախտաւորներ են անոնք, մի՛ անարգէք զանոնք. Ձեր սէրը, Ձեր արգահատանքը, Ձեր ներողամտութեան մէկ ակնարկն ու ժպիտը թերեւս փրկէ, վերականգնէ զանոնք իրենց անկումէն, ու ըլլան անոնք ալ բարի, անկեղծ, ճշմարտախօս, ընկերասէր ու ժուժկալ մարդիկ:

Ես կը հաւատամ թէ՛ ամէն վատ, ամէն չար ունակութեանց սերմերը կան մեր մէջը խմորուած նոյն իսկ մեր ծնած վայրկեանէն սկսեալ, ինչպէս բարի ու ազնիւ զգացումներու եւ յատկութիւններու սերմերը: Անոնք ցեղային ու ժառանգական ալ կրնան ըլլալ, ինչպէս ֆիզիքական

ախտանիշերը. ծնողական հոգածու խնամքն ու դաստիարակութիւնը սակայն, մեծ դեր մը, փրկարար ազդեցութիւն մը կ'ունենայ տղուն սրտին եւ զգացումներուն վրայ, մօր մը ձեռքը իր անսահման սիրովը վրնայ մանկան սիրտն ու հոգին. շաղել շաղախել ու իր ուզած ձեւը տալ անոր, ինչպէս բրուտը՝ իր ափին մէջ գտնուող կաւին. մօր մը իմաստուն միտքը կրնայ թափանցել տղուն ներքին հոգեկան կեանքին խորը ու աճեցնել հոն ինչ որ բարի է ու ազնիւ, ինչ որ լաւ է ու մաքուր, իսկ փճացնել, ցամաքեցնել միւս կողմէ վատ ու չար ունակութեանց սերմերը: Գպրոցական կրթութիւնը տղուն մտաւորական կարողութիւններուն հետ պէտք է զգացման ու հոգեկան կարողութիւններն ալ զօրացնէ, աճեցնէ ու ընդլայնէ: Չէ՞ մի որ լաւագոյն բոյսերը, պտղատու ծառերը, անուշաբոյր ծաղիկները լաւ խնամքի պէտք ունին: Ծոյլ, անհոգ մարդուն այգին խոպան կ'ըլլայ, անոր պարտէզին ու արտին մէջ փուշ ու տատասկ կը բուսնին միայն:

Մարդիկ ի՞նչ նպատակ կամ փափաք ունին աշխարհի վրայ, երջանիկ ըլլալ չէ՞. երջանկութեան աղբիւրը կը դառնանայ կամ իսպառ կը ցամաքի եթէ չփոխուին կեանքին ազնուացման ու յառաջադիմութեան պայմանները բարոյապէս: Երբէք հաւատք չունիմ թէ կախաղանի կամ գլխատման պատիժները կամ թէ պատժական օրէնքին աւանակախտ միջոցները կրնան կամ կրցած են իսպառ ջնջել ու անհետացնել ոճիրներն ու չարիքները: Ո՞վ կրնայ ըսել թէ՛ մարդիկ կրցեր են զիրար ուղղել իրենց գծած օրէնքներով: Բանտերն ու արտօրավայրերը ի՞նչ բարերար փոփոխութիւններ

կրցած են յառաջ բերել կամ ազդել խննէշ մարդուն բնաւորութեանը վրայ: Օրէնքին խստութիւնը եթէ սաստ մը կամ կապ մը նկատենք չարագործին համար, շատ քիչ ժամանակի մը համար է ան. պատեհ առիթը կամ ամենաոչինչ մէկ պատճառ մը կրնայ դարձեալ մղել զայն նոյն ոճրին ու չարութեան: Ինկած հոգիներու բարձրացումը այս կերպով անկարելի եւ անհնարին է: Ի՞նչ օգուտ եւ ի՞նչ ազդեցութիւն պիտի ունենար բժիշկին դեղը՝ սրտի, թոքերու վտանգաւոր հիւանդութեան մը ենթարկուած հիւանդին համար՝ եթէ զայն փոխանակ ներքնապէս ու հիմնական կերպով դարմանելու, անոր մորթին ու մարմինին վրայ քսէին զայն, մինչ ներսը սրտին, թոքերուն խորն է որ ահուելի հիւանդութիւնը իր աւերը կը գործէ: Այսպէս չէ՞ նաեւ չարագործին նկատմամբ դրուած ու սահմանուած պատիժները արտաքին:

Ա՛հ, մէյ մը Ձեր աչքին առջեւ բերէք ամբողջ խումբը այդ ինկած հոգիներու, որոնք որչափ արձակ համարձակ կ'ապրին ընկերական, ընտանեկան ու բարեկամական շրջանակներու մէջ, անոնք շատ անգամ չեն զգար իրենց կացութիւնը, իրենց ինկած դիրքը, թէ ո՛ւր են, ո՛ւր կ'ապրին, թէ ո՞րչափ ապականուած է իրենց շնչած բարոյական օդը: Անոնք կը նմանին ճիշդ այն ընտանիքին՝ որ տանը մէջ փակուած ու անոր գարշահոտ մութնոյրտին վարժուած, թէեւ կը շնչեն բայց երբէք չեն զգար թէ իրենց այդ բնակարանին օդը ապականուած է, վասնզի իրենց հոտառութեան զգայնութիւնը բոլորովին ընդարմացած է ու փտացած. հոն այդ տանը մէջ նոր մտնող մը միայն կրնայ

զգալ ու զգացնել թէ ապականուած է տան օդը, թէ հոն պայծառ ու թարմ օդ պէտք է, թէ հոն կենդանութեան առողջարար արեւը պէտք է: Աշխարհս այսպէս է, մարդիկ երբ իրենց ունակութիւն կրնն չարութիւններն ու մոլութիւնները, երբ անոնց գերի կը դառնան, ու այլ եւս իրենց ըրած չարիքը բարիք, իրենց կեղծիքը ուղիղ կը նկատեն: Չէք հանդիպած այնպիսիներուն, որոնք այնքան կը ցածնան, այնքան կ'ստորնանան, կը քծնին, որ այլ եւս իրենց հոգիին վեհութիւնը, աստուածային դրոշմը կը կորսնցնեն, որպէս թէ մարդ ստեղծուած չըլլային:

Ինչպէս հոգիները, չկարծէք որ միմիայն հասարակ ժողովուրդի զաւակներն են. ո՛հ, անոնց մէջ ամէն դասակարգէ, ամէն հասակէ, ամէն սեռէ մարդիկներ կան: Հոն կան հայր ու մայր նուիրական անունին արժանացած անարժան ծնողքներ, սիրոյ ու արդարութեան պաշտօնեաներ, հոգեւորականներ, որոնք հակառակ իրենց կոչման ու անունին, մարմիններ են կտրած գլխովին. կրթութեան պաշտօնեաներ կան, վարժապետ, վարժուհի, վերջապէս հասարակութեան օգտին համար գործողներ ու ծառայողներ, որոց մէջ բացառութիւն կազմողները շատ քիչ են ու ցանցառ:

Ծնողքներէն յետոյ կուգան դաստիարակները, որոնք իրենց պաշտօնը կը կարծեն միայն տղուն մտաւոր կարողութիւնը զարգացնել, անձանօթ առարկաները, իրերը ծանօթացնել անոր, կեանքին անհրաժեշտ պէտքերը հոգալու, աշխարհի դժուարութեանց յաղթելու եւ հաց մը, դիրք մը, փառք մը ձեռք բերելու միջոցները ցոյց տալ: Կը

հաւատամ թէ զարգացած միտք մը, իմաստուն հայեցողութիւն մը, կեանքի կռուին մէջ յաջողելու ամենակարեւոր պայմաններն են, ասով կը լիննայ սակայն ամէնը, եւ որովհետեւ մարդը աշխարհի մէջ միայն նիւթին համար չապրիր, ան բարոյական էակ մըն է միանգամայն, ուրեմն բարոյական աշխարհ մըն ալ կայ, ուր յաջողելու եւ լաւագոյն դիրքի մը տիրելու համար բարոյական ուժերու ալ պէտք ունի:

Աչքի առջեւ բերէք բոլոր մեր կրթական հաստատութիւնները. անոնց քանի՞ն մէջ կրնաք գտնել տղուն մէջ բարձր հոգիի մը եւ ազնիւ զգացուճներու կեանքը շինող գիտութեան դասերը: Ծնողքներ կը մտածեն, կաշխատին եւ ամէն նիւթական զոհողութիւններ յանձն կ'առնեն որպէս զի իրենց զակները գիտութեան եւ ուսման ամէն ճիւղերուն մէջ առաջինը ըլլան, կ'ուզեն, կը փափաքին որ ժամանակի պահանջման համեմատ անոնք կեանքի գործնական մարդը ըլլան, հըրապարակի չարքաշ ու աչքը բաց գործողները, վերջապէս ըստ ժողովրդական բացատրութեան քարէն իրենց հացը հանողներ: Ոչ ոք ուշագրութիւն կ'ընէ սակայն, տղուն բարոյական կատարելութեան եւ այդ մասին ունեցած յառաջդիմութեան կամ յետամնացութեան: Յաջողելու գաղտնիքը կարծելով թէ միմիայն մտաւոր զարգացման մէջ է, միշտ ուժ տրուած է այն մասին՝ առանց ուշագրութիւն ընելու հոգեկանին: Յետոյ կուգայ մեր մէջ հոգեւորական դասակարգը, ինչ է ասոնց պաշտօնը. եթէ Քրիստոսի յաջորդները, եթէ Անոր ներկայացուցիչներն են, ուրեմն պիտի ընեն

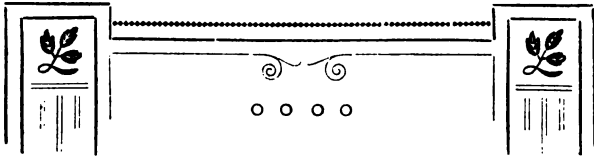
ինչ որ ըրաւ Ան, վշտացեալը մխիթարել, ըլլալ աղքատին հայր մը բարի ու գթոտ, անտէր որբին պաշտպան մը գուրգուրացող: Անխտիր մտնել ամէն դասակարգի մարդոց եւ ընտանեաց խաւերուն մէջ, վեր առնել ընկերական եւ անհատական վէրքերը ծածկող քօղերը, նայիլ հոն աւետարանի պայծառ լուսովը, նայիլ Յիսուսի գթութեան եւ ներողամտութեան ակնարկովը, ձեռք կարկառել հոն՝ ուր ինկած մը, թշուառ մը կայ, ճ՛հ, որքան վսեմ, որքան սրբազան է հոգեւորականին՝ մանաւանդ քահանայ դասակարգին պաշտօնը: Անոնք պէտք է գթութեան, եղբայրութեան եւ սիրոյ մարմնացումը ըլլան, անոնցմէ պատկառին երիտասարդները, զանոնք մեծարեն ու յարգեն ծերերը, անոնք ոչ միայն ժողովուրդին ծխական պէտքերը (կնունք, պսակ, թաղում եւն) հոգան ու մատակարարեն, այլ եւ անոնց հոգեկան ամէն խնդութիւններուն, ամէն վիշտերուն խնդակից ու վշտակից ըլլան, մանաւանդ խտիր դնելու չեն աղքատին ու հարուստին միջեւ, իրենց խունկն ու աղօթքը հաւասարապէս բուրելու է անշուք հիւղակին եւ շքեղ պալատներու մէջ: Այն ատեն պիտի բարձրանայ պատիւը քահանայութեան, վասն զի քահանան ոչ միայն իր տարազով կը զանազանի իր ժողովուրդէն՝ այլ եւ իր կենցաղով. Եղիսէն Եղիայէն խնդրեց անոր կրկին հոգին ու յետոյ կը պատմէ գիրքը թէ երբ Եղիան երկինք կը վերանար, Եղիսէն կրցաւ յափշտակել անոր վերարկուն. Եղիսէն հրաշքներ գործեց, կ'ըսէ, այդ վերարկունին տակ, բայց ասոր հակառակը չէք տեսներ մեր քահանաներուն վրայ, որոնցմէ

չատեր այլ եւ այլ միջոցներով իրենց վըայի վերարկուն յափշտակելէն յետոյ՝ ինչ կը դառնան անոր տակը կամ ինչեր չեն գործեր անով:

Հոգեւորականներուս պաշտօնը վսեմ է ու սուրբ, որովհետեւ հոգիներուն հետ է մեր գործը. հոգին մարմինէն ոչ միայն աւելի կ'արժէ, այլ ամենայն ինչ է ու մարմինը միջոց մը միայն. հոգիին մեծութեան առջեւ, նոյն իսկ տիեզերքն ինչ արժէք ունի. ան հիւլէ մըն է, ինչպէս մարդը՝ Աստուծոյ իմաստութեան եւ մեծութեան առջեւ: Կրնաս ուրանալ թէ չես զգար քու մէջը մեծութիւն մը, մեծ քան արեւներն ու աստղերը. հոգիին անծիր հորիզոնը ինչ բան կրնայ չափել, հոգեկան խորհուրդներ կան թաքուն, յուզմունքներ մրրկոտ, որոնց քով ովկիանոսներու փոթորկումները բան մը չեն: Մտքիդ անհունութեան, հոգիին անեզր եւ անյատակ խորութեանց մէջ առ, բրցուր բոլոր աստղերն երկնքին, բոլոր մոլորակներն անծանօթ, Օ՛հ, դեռ չես զգար պարապութիւն մը ներսդ: Մարդն իր հոգեկան մեծութիւնը կրնայ հասկնալ, չափել՝ բաղդատելով զայն ուրիշ մեծութիւններու հետ:

Ինկած հոգիները՝ կործանութիւն բարոյական աշխարհներ են, անոնց անկումը ահաւոր է քան ո եւ է բնական պատահարներէ յառաջ եկած կործանումներ: Ղայ ան մարդուն, որ իր մէջ չզգար հոգիի մեծութիւնը, այլ եւս ուրիշ մեծութիւններ մի փնտռէք, մի սպասէք անկէ:

Մ Ո Լ Ո Ր Ե Ա Լ Ը

Լճու է անապատը ու ամայի, մութն է իջեր լերկ սարերու բարձունքէն, ու հորիզոնը տակաւ կը վարագուրեն թխպոտ ամպերը յոգնած, որոնք հովերէն մտրակուած՝ կարծես խուճապով մը ահաբեկ՝ զերար կը հրմշտկեն հսկայ լեռներու թեւերուն տակ ապաստանելու:

Կապարի գոյն է առեր կապոյտ խորանը վերին՝ ուր չեն երեւիր ոչ վերջալոյսին ցոլքերը մարմրուն եւ ոչ անխուփ աչուկները անտես հոգիներու. այս պահը ադամամութ կը կոչեն հովիւները խաշնարած:

Բնութիւնը քնանալ կը պատրաստուի իրեններովը, ասուններն ու անասունք խոնջած օրուան արարածն կը քաշուին իրենց տեղիկն ու որջեր: Լռած են ձգուռները ճոնչող ու ցախ սարեկները ոսոստուն: Չիլսուիր այլ եւս վերջին երգն ալ կարապին: Հոն՝ շատ հեռուն, ծոցն ամայի անապատին, կը լսուի մերթ ընդ մերթ ընդհատ ու սրտաբեկ մայանքը մէկ հատիկ մոլորեալ ոչխարին, որ բաժնուած իր փարախէն՝ կը թափառի մոլորուն, անտէր ու անհովիւ: Ան կը նայի երբեմն իր շուրջը, տեսնելու յոյսով իր բարի հովիւը, որուն սրինգին

ձայնը մեղանոյշ դեռ կ'արձագանգուի իր ականջին ու իր սրտին մէջ:

Կեանքի անապատին մէջ, իր մտքին ու իմացականութեան լոյսը մարած, իր բանականութիւնը կորուսած ու իր տխուր վիճակին ելքն ու դարմանը խորհելու անկարող մարդ էակն ալ շնմանի՞ր ճիշդ աս մոլորեալ ոչխարին:

Կարդացած էք երբէք անառակ որդիին առակը՝ որ առականերու առակն է, իրական պատկերացումը էնկա՞ծ Կարգու: Հոն, ճիշդ նոյն առակին քովիկը կը պատմուի նաեւ իր փարախէն դուրս ելած, իր հովիւէն բաժնուած մոլորեալ ոչխարի մը առակը: Աւետարանին գոհար առականերէն մէկն է աս առակը: Աւելի յուզիչ, աւելի ուշագրաւ չէ՞ք գտներ մոլորեալ ոչխարին վիճակը՝ քան իր հօրեանական տունէն բաժնուած անառակ զաւկի մը պատմութիւնը, մէկը խօսուն ու բանական, որ իր վիճակին գիտակցութիւնը ունի, կզգայ իր ապրած կեանքին դառնութիւնը, իսկ միւսը անխօս ու անբան, անգիտակից իր կացութեան:

Աւետարանի մատնանշած անառակ տղան, երբ կզգայ իր մէջ ամօթի ու խղճի խայթը, արցունքոտ աչուրները վեր առնելով՝ կը նայի դէպի պապենական տունը տանող ճամբան, կը խորհի իր բարոյական անկումէն վերականգնիլ, կը վճռէ միանգամայն երթալ, վերագառնալ հոն՝ ուր վստահ էր բաց գտնել հօր մը բազուկներն ու սիրտը: Երբ մարդը սակայն կը կորսնցնէ իր հոգեկան զգացողութիւնները, դատելու ու խորհելու կարողութիւնները՝ ի՞նչ տարբերութիւն կամ զանազանութիւն կրնայ ունենալ անբան ու մոլորուած ոչխարէ մը:

Յիսուս չսպասեց որ մոլորեալը գայ գտնէ զինքը, ինք գնաց փնտռել զայն: Այն արի ու բարի հովիւը ամէն վտանգ յանձն առաւ, մտաւ անվեհեր հասարակ մահկանացուներու կեանքի անապատին մէջ, անցաւ տրտմութեան ձորէն ու մահուան հովտէն, իր անցքին վրայ ուր փուշ ու տատասկներ բուսած էին, հաւաքեց զանոնք, որպէս զի այլեւս անոնք չծակծկեն արդարութեան կօշիկը կորսնցուցած մերկ ոտուկները մարդուն, ու Յիսուս հիւսեց այն փուշերէն ամենէն թանկագին, ամենէն չքնաղ պսակը իր գլխին: Պատաւ վերջապէս փարախէն դուրս ինկած մոլորեալ ոչխարը, ոչ թէ զայն անառակ որդիին հօրը նման սեղմեց իր կուրծքին վրայ, այլ բարձրացուց իր վերաւոր ուսին ու անոր վէրքերուն կաթեցուց իր սրտին սէրը: Յիսուս, բարի ու անձնուէր հովիւը, իր հօտին սիրոյն համար բարձրացաւ քառաթեւ կոշտ փայտի մը վրայ ու բացաւ իր սիրտը ուսկից ճառագայթեց սէր արեւը կեանքերու, ու անով տեսան մոլորեալները իրենց կեանքի ճամբան՝ մահուան մթին ստուերներու մէջէն: Մոլորեալ ոչխարը մարդն էր ու զայն փնտռողն ու գտնողը՝ մարդ աստուածը՝ Յիսուս:

Անիկա շնամանի սակայն եկեղեցւոյ այն վարձկան հովիւին, որուն փոյթն անգամ չէ թէ փարախէն դուրս են մնացած իր ոչխարները, թէ վտանգը մօտալուտ է անոնց կորստեան, թէ մահուան խաւարին մէջն են մնացեր անոնք, վասն զի վերջինները վարձկան են, իրենց հօտէն աւելի իրենց անձն ու հանգիստը կը մտածեն:

Յիսուս անձնուէր հովիւն էր հովիւներու. Ան իր անձը, իր կեանքը դրաւ կորսուած կեանքերն

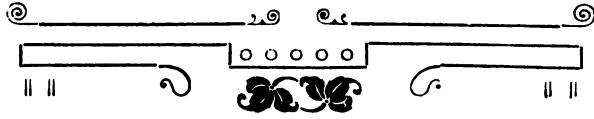

ու անձերը փրկելու համար: Ան, աշխարհի մոլորուածները հեռուէն կամ երկնքի բարձրութենէն չկանչեց իրեն, այլ ինքը վար իջաւ վեր բարձրացրնելու համար զանոնք: Ան յանձն առաւ ամէն բան, որպէս զի մարդ էակը փրկէ հոգեպէս: Անոր ձայնը ձայներու ամենէն անուշն էր, զոր երբէք լսած էր հողեղէն ականջը մարդուն, անոր նայուածքն էր նայուածքներու ամենէն յանկուցիչն ու հոգեցունցը, Զաքէոսները հաւատոյ ծառին բարձրացնող, անարգուած կիները իրենց մարմնոյ ցելէն, իրենց երկրաբարչ կեանքէն մաքրող ու սրբացնող, Պետրոսները իրենց տկարութեանը մէջ զօրացնող:

Ու ամէն անգամ մարդը որ բարոյական անկումներու մոլորանքը կզգայ իր կեանքի թեքումներուն մէջ, թող յիշէ Ան բարի ու անձնուէր հովիւը, Անոր ներկայութիւնը, Անոր երկնազդեցիկ ձայնը որ միշտ կը փնտռէ իր կորսուածներն ու մոլորուածները: Երբ մեր սիրտը կարծրացեր, ու ցամքեր է հոն աղբիւրը ազնիւ զգացումներու, Յիսուսի վերաւոր սիրտը չհպիր մեր սրտերուն: Երբ կեանքի ուղիղ ճամբէն կը շեղին ու կը մոլորին ձեր քայլերը՝ Անոր պրկուած ոտքերուն բախումը չէք զգար ձերիններուն. երբ ձեր ձեռքերը յանիրաւի կը քանդեն, կը կործանեն ձեր ընկերոջ կեանքի շէնքը, չէք զգար Անոր խոցոտուած ձեռքերուն շօշափումը ձեր ձեռքերուն: Օ՛հ Անոր ձայնը միայն կը դարձունէ, կը բերէ մեզի այն ցանկապատէն ներս, ուր այլ եւս խածատող օձը չկրնար մուտ գործել թունաւորելու համար մեր նոր դրախտի երջանիկ կեանքը ու ծածկել զայն մահուան խաւարով:

Հոգևով մորորեալներու վիճակը ամենէն արգասատելի, ամենէն կարեկցութեան արժանի վիճակն է, ու Յիսուս աւելի զանոնք փնտոց կեանքի անապատին մէջ ու ըսաւ. «մի՛ վախնաք, ես քաջ հովիւն եմ, ես կը ճանչնամ իմիններս ու կը ճանչցուիմ իմիններէս, ինձ հետեւեցէք, ես եմ ճանապարհ, ճամարտութիւն ու կեանք»:

Գ Թ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ո Ք Ի Ն

Իր ծնունդը ոչ որ գիտէ, ինչպէս իր վախճանը, վասն զի Ան մահ չունի, իր խանձարուրն է երկինք, օրրանը սիրտն Աստուծոյ, ուր սնած ու աճած է սիրովը Անոր:

Գեղեցիկ է քան լուսնակն ուռձալիւր, որ մութ ու մռայլ գիշերներու ծոցէն յանկարծ կը ծագի՝ պատուելով թխպոտ ամպերը հորիզոնին: Ճերմակ է անոր դէմքը ու ձիւնաթոյր քան անբիծ շուշանը մեր աշխարհի դաշտերուն: Ապա իր աչկունքը ծով ի ծով՝ իր տխրանոյշ նայուածքներն անձառ, սիրոյ զոյգ մը փարոսներն են անշէջ՝ կեանքին անձանթ ճամբաները լուսաւորող. մեղրածոր են իր շրթներն ու բոսորագեղ, նման վարդի թերթերուն: Ան իր զգլխիչ գեղեցկութիւնով կրնայ մրցիլ նոյն իսկ Երգ երգոցի բամբուխին հետ: Արագոտն է այծեամին պէս, սրաթուիչ՝ արծիւին նման, իր նշմարումներն ազու ու մոգիչ, կը մագնիսացնեն, կը հրապուրեն ինչ որ շունչ ու կեանք ունի: Անոր քով կը մթագնի, կը նսեմանայ տիեզերքին մէջ ինչ որ գեղեցիկ է ու հրապուրիչ, ինչ որ դիւթող է ու թովիչ: Արծես մեզ անձանթ բնավայրէ մը իր ճամբան մոլորած, եկեր ընկեր է մեր մոլորակին վրայ: Գրեթէ օր օրն է այն, պաշտպան ու պահապան հրեշտակը մարդկութեան, տէրը՝ անտերունջ մանուկին, յոյսը՝

լքեալ ու յուսաբեկ տնանկին, հացն՝ անսուաղին, ծածկոյթը՝ մերկին, նեցուկը՝ անկեալին, կեանքն ու սնունդը՝ աղքատին: Ոչ ազգ ունի, ոչ ցեղ կը ճանչնայ ան, կը հասկնայ սակայն ամէն լեզու, կը խօսի ամէն սրտերու ու կը յուզէ. իր աչքերէն արտացոլացող կենսատու շարն ու շողեր, մեր կեանքի անապատին մէջ ովասիսներ կը շինեն, փուշը՝ վարդի, քարն ալ հացի փոխելով: Իր էն սիրած վայրերն են՝ կեանքի այն մուկթ խաւերը, ուր դժբաղդ մը կը տառապի, ուր մահամերձ հիւանդ մը կը տուայտի: Ան անխտիր կը նայի կեանքի բարձունքէն մեր աշխարհի վրայ բարձր ու խոնարհ դիրքերուն, ու կը խրկէ իր լյսը հաւասարապէս ամէն կողմ ու կը տաքցնէ սառած սրտերը, կը հալածէ խաւարը, թշուառութեան ոգին: Ան կը նմանի արեւին՝ որուն ճառագայթները հաւասարապէս կ'իջնեն երկրի վրայ: Ուր որ կը հասնի, հոն յանկարծ կը փոխուին արցունքները ժպիտներու, հոգեկան վիշտերը՝ անհուն ծիծաղներու:

Ան չսիրեր այն տեղը միայն, ուր մարդիկ հացի ու դիրքի համար զերար կը բզկտեն, չի սիրեր պատերազմի դաշտն ալ, ու եթէ հանդիպի այդ արիւնոտ վայրերուն, իր դեղձան վարսերը կաթնաթոյր ճակտին վրայ ծածկած՝ կուլայ լուռ ու մունջ. գիտէ սակայն մխիթարել զանոնք որ հոն են ինկած. ինքը կ'ըլլայ ծարաւին ջուրը զովարար. հոն կը ներկայանայ գթութեան քոյրերու կերպարանքով, անդին հոգեմրմունջ Աստուծոյ պաշտօնեայի մը տարազին տակ, որ գիտէ հոգեվարքի տագնապնելուն մէջ տուայտող դժբաղդի մը՝ եր-

կինքը ցոյց տալ: Աշխարհի ոգին, խաւարին սատանը սակայն ուզեց հալածել ու արքայորել զայն մեր կեանքի աշխարհէն, բայց չյաջողեցաւ, օր մըն ալ չեմ գիտեր ինչպէս, այդ գթութեան ոգին մարմին առած երեւցաւ մարդոց, ապրեցաւ անոնց մէջ ու անոնց պէս, տիեզերքի անհուն անբաւութեանը մէջ. նեղ ու փշալից գտաւ ամէն կողմ, ու այն ատեն տարբեր աշխարհ մը, տարբեր տիեզերք մը փնտուց ու գտաւ, յարգուն սիրոյ. վասն զի նպատակը զայն փոխել էր: Օ՛հ, բարի ու գթոտ մարդուն սրտին խորը մտէք, քննեցէք զայն. հոն տարբեր աշխարհ մը պիտի գտնէք, ուր կը տիրեն յաւիտենական ուրախութիւնն ու խաղաղութիւնը. անոնց կեանքին երկինքը անամպ է, անոնց խղճին ծովը անալիք ու անփոթորիկ: Գթութիւնը մարմնացումն է Աստուծոյ ու քոյրը սիրոյ, զօր բացատրեց Յիսուս իր սիրովն անհուն ու իր գթութիւնովն անսահման:

Գթութիւնն ու Արդարութիւնն. չընել ուրիշին՝ ինչ որ չենք ուզեր որ ուրիշը ընէ մեզի. ահաւասիկ արդարութիւնը: Ընել ուրիշին ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ կ'ուզենք որ ընէ մեզ ուրիշը. ահաւասիկ գթութիւնը: Եթէ այս վերջին սիրոյ օրէնքին գծած ճամբէն ընթանան մեր քայլերը, որքան մեզ նմաններ պիտի տեսնենք ինկած այդ կեանքի ճամբուն եզրը՝ կարօտ մեր գթութեան ու մեր կարեկցութեան: Ոմանք ջղային տկարութիւն մը կ'ուզեն կարծել գթութեան զգացումը. ես սակայն պիտի փափաքէի որ ամէն մարդ ունենար այդ ջղային տկարութիւնը, ու ան ատեն իրաւի տկարներ պիտի զօրանային, որքան դժբաղգններ բա-

րեբաղդ պիտի ըլլային, որքան ցաւեր պիտի մեղ-
 մանային ու որքան չարիքներ պիտի անհետանային:
 Կարդացած էք Երիքովի ճամբորդին պատմութիւնը
 զոր Յիսուս պատկերացուց ցայտուն ու կենդանի
 գոյներով՝ հրեայ օրինականին, երբ այս վերջինը
 կը հարցնէր թէ՛ ո՞վ է իմ ընկերոս: Մարդ մը միս
 մինակ Երուսաղէմէն Երիքովի ժեռուտ ու դերբուկ
 սարահարթէն վար կ'իջնար ու պիտի անցնէր սար-
 սափ ազդող կիրճերէն, ստիպուած էր շարունակել
 այդ ճամբան. յանկարծ իր գլխին կուգան իր միտ-
 քէն անցածները. երկու անծանօթ գողեր չես
 գիտեր ո՞ւր տեղէն կը բուսնին, կ'զգեսոնեն զինքը
 ու կը կողպտեն եւ երբ իր կտոր մը չորաբեկ հացն
 ալ խլել կ'ուզեն, քիչ մը ընդդիմութիւն ընել կը
 փորձէ, ինչ որ շատ սուղի նստաւ իրեն: Կապեցին
 երկու ձեռուները պիրկ ու պինդ ու քանի մը
 անգամ դաշոյնը անոր կողք խրելէ յետոյ, ձգեցին
 կիսամեռ վիճակի մէջ ու փախան: Խեղճ մարդը
 հոգեվարքի հանդիւններուն մէջ նուաղելու մօտ
 աչուրները ասդին անդին կը դարձնէ մէկը տես-
 նելու համար վասն զի օգնութեան կանչելու կա-
 րողութիւնն ալ կորսնցուցած էր: Կամաց կամաց
 օրը իրիկուն կըլլար ու անիկա կըսէր ինքն իրեն.
 «Մ՛հ, հիմա գիշերը պիտի հասնի, մութ խաւարը
 պիտի պատէ շուրջս ու անօթի գազաններս արիւնիս
 հոտն առած գան պիտի յօշոտելու զիս, գիշակեր
 ագռաւները աչքերս պիտի փորեն: Սոսկալի վիճակ
 մը ունէր այս վերաւոր ճամբորդը: Քիչ վերջը
 մարդկային ստուեր մը կ'անցնի որ Նստուծոյ պաշ-
 տօնէի կերպարանքն ունէր, ոչ սակայն անոր եր-
 կիւղն ու սէրը սրտին մէջ. իր ետին անգամ չնայի

կինքը ցոյց տալ: Աշխարհի ոգին, խաւարին սատանը սակայն ուզեց հալածել ու աքսորել զայն մեր կեանքի աշխարհէն, բայց չյաջողեցաւ, օր մըն ալ չեմ գիտեր ինչպէս, այդ գթութեան ոգին մարմին առած երեւցաւ մարդոց, ապրեցաւ անոնց մէջ ու անոնց պէս, տիեզերքի անհուն անբաւութեանը մէջ. նեղ ու փշալից գտաւ ամէն կողմ, ու այն ատեն տարբեր աշխարհ մը, տարբեր տիեզերք մը փնտռեց ու գտաւ, Տարբեր տիեզերք. վասն զի նպատակը զայն փոխել էր: Օ՛հ, բարի ու գթոտ մարդուն սրտին խորը մտէք, քննեցէք զայն. հոն տարբեր աշխարհ մը պիտի գտնէք, ուր կը տիրեն յաւիտենական ուրախութիւնն ու խաղաղութիւնը. անոնց կեանքին երկինքը անամպ է, անոնց խղճին ծովը անալիք ու անփոթորիկ: Գթութիւնը մարմնացումն է Աստուծոյ ու քոյրը սիրոյ, զոր բացատրեց Յիսուս իր սիրովն անհուն ու իր գթութիւնովն անսահման:

Գլխաւորն ու Արդարութիւնը. չընել ուրիշին՝ ինչ որ չենք ուզեր որ ուրիշը ընէ մեզի. ահաւասիկ արդարութիւնը: Ընել ուրիշին ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ կ'ուզենք որ ընէ մեզ ուրիշը. ահաւասիկ գթութիւնը: Եթէ այս վերջին սիրոյ օրէնքին գծած ճամբէն ընթանան մեր քայլերը, որքան մեզ նմաններ պիտի տեսնենք ինչպէս այդ կեանքի ճամբուն եզրը՝ կարօտ մեր գթութեան ու մեր կարեկցութեան: Ոմանք ջղային տկարութիւն մը կ'ուզեն կարծել գթութեան զգացումը. ես սակայն պիտի փափաքէի որ ամէն մարդ ունենար այդ ջղային տկարութիւնը, ու ան ատեն յիշատի տկարներ պիտի զօրանային, որքան դժբաղդներ բա-

րեւաղդ պիտի ըլլային, որքան ցաւեր պիտի մեղմանային ու որքան չարիքներ պիտի անհետանային: Կարգացած էք Երիքովի ճամբորդին պատմութիւնը զոր Յիսուս պատկերացուց ցայտուն ու կենդանի գոյներով՝ հրեայ օրինականին, երբ այս վերջինը կը հարցնէր թէ՛ ո՞վ է իմ ընկերս: Մարդ մը միս մինակ Երուսաղէմէն Երիքովի ժեռուտ ու դերբուկ սարահարթէն վար կ'իջնար ու պիտի անցնէր սարսափ ազդող կիրճերէն, ստիպուած էր շարունակել այդ ճամբան. յանկարծ իր գլխին կուգան իր միտքէն անցածները. երկու անծանօթ գողեր չես գիտեր ո՞ր տեղէն կը բուսնին, կ'զգեստնեն զինքը ու կը կողոպտեն եւ երբ իր կտոր մը չորաբեկ հացն ալ խլել կ'ուզեն, քիչ մը ընդդիմութիւն ընել կը փորձէ, ինչ որ շատ սուղի նստաւ իրեն: Կապեցին երկու ձեռուրները պիտկ ու պինդ ու քանի մը անգամ դաշոյնը անոր կողը խրելէ յետոյ, ձգեցին կիսամեռ վիճակի մէջ ու փախան: Խեղճ մարդը հոգեվարքի հոնդիւններուն մէջ նուաղելու մտտ աչուրները ասդին անդին կը դարձնէ մէկը տեսնելու համար վասն զի օգնութեան կանչելու կարողութիւնն ալ կորսնցուցած էր: Կամաց կամաց օրը իրիկուն կը ըլլար ու անիկա կըսէր ինքն իրեն. «Մ՛հ, հիմա գիշերը պիտի հասնի, մութ խաւարը պիտի պատէ շուրջս ու անօթի գազաններ արիւնիս հոսն առած գան պիտի յօշոտելու զիս, գիշակեր ագռաւները աչքերս պիտի փորին: Սոսկալի վիճակ մը ունէր այս վիրաւոր ճամբորդը: Քիչ վերջը մարդկային ստուեր մը կ'անցնի որ Աստուծոյ պաշտօնէի կերպարանքն ունէր, ոչ սակայն անոր երկիւղն ու սէրը սրտին մէջ. իր ետին անգամ չնայիր

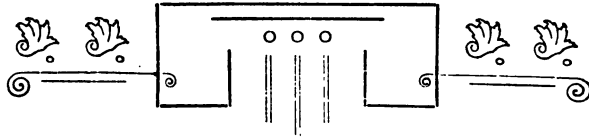
Թէ ո՞վ էր այդ ինկածը, ու կ'անցնի կ'երթայ անփոյթ ու անտարբեր: Քիչ մը յետոյ, Ղեւտացի մըն ալ. այս վերջինն ալ շատ շուտ կ'անցնի, ու դժբաղդ մարդը կը մնայ իր վերջին յուսահատական րոպէներուն մէջ: Հոն յանկարծ սակայն կ'երեւի Սամարացի մը, զոր հրեաները հոգևով չափ կ'ատէին, սակայն բարի Սամարացին երբէք չնայեցաւ անոր ինչ ազգի, ինչ ցեղի եւ որ դաւանութեան պատկանելուն այլ առանց ժամանակ կորսնցընելու, անմիջապէս լուաց մաքրեց անոր վէրքերը ու ձէթով ալ դեղ մը շինելով՝ պատեց զայն եւ գրաստին վրայ դնելով՝ տարաւ յանձնեց՝ իրեն ծանօթ անձի մը, որ խնամէ զայն: Երիբովի ճամբորդին պատմութիւնը լմացած էր: Յիսուս հարցուց հրեայ օրինականին թէ՛ այս մարդիկներէն ո՞րը աղէկ ու բարիք ըրած եղաւ. հարկաւ վերջինը, ըսաւ օրինականը: Գնա ուրեմն դուն ալ այնպէս ըրէ, ըսաւ Յիսուս անոր:

Կեանքի հոգեկան ճգնաժամերուն մէջն է որ գթութեան զգացումը կ'ընէ մարդը մարդուն համար հրեշտակ մը՝ որ կը կատարէ Աստուծոյ պաշտօնը: Ու որչափ նմանութիւն կայ սա լեռներու ու մարդոց սրտին մէջ. լեռներ կան՝ ուր ամէն ինչ մեռած է ու անկենդան, լեռներ լերկ ու ժեռուտ, որոնց սրտին ու կրծոց վրայ՝ ոչ բուսականութիւնը կեանք ունի, ոչ ծառ ու ծաղիկ կը բուսնի, հոն երկրի գազաններն իսկ դադար չունին ու երկնքի թռչունները ապաստան կամ բոյներ: Անկարեկիր չար մարդիկներ չէ՛ն նմանիր ճիշդ այս լեռներուն՝ որոնց ներսը հրաբուխներ կան պահուած. ո՞չ մի մօտենաք անոնց, ձեր ոտքերը կ'այրին, ձեր կեան-

քերը կը վտանգուին: Կան սակայն լեռներ ալ, որք ունին ծործորներ ծաղկագեղ, անտառներ անուշաբոյր եղեւիններու ու խնկենիներու, որոնց մէջէն կը ծորին զուլալ ու սառնորակ ջուրեր, ուր ինքզինքդ անկողս դրախտի մը հոգեզուարճ ծոցը ապրած կը կարծես. բարի մարդոց սիրտն ալ չնմանիր ճիշդ այս ծործորներուն:

Կուզէք նմանիլ Յիսուսին սիրեցէք անխտիր մարդիկը, սիրեցէք դժբաղդները, սիրեցէք զանոնք, գթացէք անոնց, սէրն ու գութն է որ մեր կեանքի դառնութեան բաժակին մէջ պիտի կրնան կաթեցրնել ու խառնել երջանկութեան նեկտարը: Մի՛ մի՛ վերաւորէք, եթէ չէք կրնար բեկեալ սիրտ մը բուժել, մի՛ տրամեցնէք, եթէ չէք կրնար մխիթարել, մի՛ զրկէք, եթէ չէք կրնար բարերարել, մի՛ լացնէք, եթէ չէք կրնար արցունք մը սրբել:

ԱՆՃԱԽԱՏԱՐԻ ՄԸ

Թէ՛ ըլլայ մարդկային ընկերակցութիւնը, թէ՛ երկու անձերու սրտակցութիւնը (առն եւ կնոջ), երկուքն ալ զիրար շողկապող հզօր լծակներու ամրակուռ օղակները շատ շուտ կրնան փշուրիլ՝ եթէ հաւատարմութիւնն ու վստահութիւնը վերցած ու ջնջուած ըլլան սրտերու մէջէն:

Գուզե՞ս քանդել բարոյական շէնքը կեանքին, կուզե՞ս աւրել ու քրքրել խաղաղութեան բոյնը մեր հոգիներուն, քաշէ՛, բրցուր անոր երկու յենակէտները, հասարակութիւնն եւ վստահութիւնն, ու ամէն բան կը վերջանայ. մարդը պիտի դադրի մարդ ըլլալէ, պիտի դադրին յարաբերութիւնք եւ առնչութիւնք: Տուները անլոյս քարանձաւներու երեւոյթը պիտի առնեն, ուր վայրագ կըքերով գազաններ միայն կրնան բնակիլ քան կամքի ու զգացման տէր մարդիկ:

Հասարակութիւնն ու վստահութիւնը ընկերակցան յարաբերութեանց մէջ: Ամէն գործ, ամէն բարի ձեռնարկ, ամէն ջանք ու աշխատանք, ամէն խորհուրդ եւ յարաբերութիւն, կրնայ ըլլալ արդիւնաւոր, իրական ու տեւական, երբ հաւատարմութեան եւ վստահութեան նուիրական սկզբունքները կը պահուին անաղարտ ու անյեղլի: Վաճառականական հսկայ տուններ, բարենպատակ մեծամեծ հաստա-

տութիւններ կրնան մէկ օրուան մէջ հիմնայտակ կործանիլ, երբ յանկարծ վերնայ այն վստահութիւնը գոր ունին վաճառականական տուներ իրարու վրայ, երբ անկեղծութիւնն ու հաւատարմութիւնը դադրի մարդոց առեւտրական եւ յարաբերական գործերուն մէջ. վերջապէս երբ մէյ մը եղծանի ու սրբապղծուի փոխադարձ պարտականութեանց սահմանը ճշդող ընկերական օրէնքը, ճ՛հ, աշխարհ կըլլայ այն ատեն խառնիճաղանձութեանց լաբիւրինթոս մը, ոճիրներու թատերաբեմ մը, կեանքը կը դառնայ մարդուն կոյր կրից խաղալիկ ու մարդը կ'ըլլայ մարդուն համար՝ հալածող սեւ ուրուական մը: Շահն ու սէրը զերար պիտի հակասեն, մարդ իր եւը պիտի խորհի քան իր ընկերոջ շահն ու իրաւունքը, եւ այդ եւին, այդ շահին առջեւ պիտի դառնայ հրէշ մը քան հրեշտակ մը:

Օր մը գթութեան գործի մը համար մեծ վաճառատան մը տիրոջ քով կը գտնուէի. հոն երիտասարդ մը եկաւ որ այս ինչ վաճառատան գրագիրներէն մէկն է եղեր, թղթի կտոր մը ներկայացուց վաճառականին, ու այս վերջինը առանց ձայն ձուն հանելու դրամարկը բացաւ ու մէկէն երեք հարիւր ոսկիի պանքնօդ տուաւ. երիտասարդը մեկնեցաւ յարգանքի ձեւով մը: Գարձայ հարցուցի վաճառականին թէ՛ ինչպէ՞ս մէկէն թղթի կտորի մը փոխարէն այդքան գումար յանձնեց ներկայացող երիտասարդին, չկրնա՞ր ըլլալ որ այդ դրամը առնելէն յետոյ կծիկը դնէ եւ կամ անոր տէրը քանի մը օրէն ինքզինքը սնանկ հռչակէ: Մարդը քմծիծաղով մը պատասխանեց թէ՛՝ «Մեր

բոլոր գործերը, մեր բոլոր դրամները վստահութեան եւ հաւատարմութեան առանցքին վրայ կը դառնան, եթէ այդպէս չըլլայ, եթէ մարդիկ հրապարակի վրայ իրարու բարոյականին ու նկարագրին վրայ վստահ չըլլան, ոչ գործ կըլլայ եւ ոչ ալ տուր եւ առ. վստահութիւնն ու հաւատարմութիւնը վաճառականութեան ջիղն ու հոգին են:»

Ու ես, իբր Աւետարանի պաշտօնեայ՝ տեսայ որ ընկերական կեանքին ու յարաբերութեան մէջ, ամէն գործ, ամէն ձեռնարկ ու յառաջդիմութիւն ոչ թէ լոկ դրամի կամ մտքի ուժին վրայ հաստատուած է, այլ անկեղծ հաւատարմութեան եւ ճշմարիտ վստահութեան:

Հասարակութիւնն ու վարակութիւնն ամենական կեանքին մէջ: Անհաւատարիմ կինը, անհաւատարիմ ամուսինը, ինչ պայմաններով կամ նկատմաներով ալ հաւանութիւն ցոյց տուած ըլլան իրարու, բեր բնակեցուր զանոնք միեւնոյն յարկին տակ որ տուն կը կոչուի. ո՞վ կրնայ սակայն երեւակայել այդպիսի տան մը ներքին կեանքը. հոն ապրիլ փորձողներու վիճակն ու դրութիւնը: Ամուսին մը, որուն սիրտը կ'ուտէ կը հատցնէ կասկածանքի ցեցը, որ ինքն ալ արդէն անհաւատարիմ մըն է դարձեր իր ուխտին սրբութեան: Աին մը, որուն հոգիին խորը կը խլրտի նախանձի կրծող որդը, ճշ, հոն այլ եւս ընտանեկան կեանքի ուրախութիւնները կեղծ են, շրթունքներու վրայ գծուող ժպիտները սուտ, ու իրենց էն թանկ բեհեզներն ու սնդուաներ՝ սրտի չսպիացած վէրքերը ծածկող քօղեր միայն:

Անհաւատարմութիւնն ու անվստահութիւնը, ծառան տիրոջը, տէրը ծառային, կինն իր ամուս-

նոյն ու ամուսինն իր կնոջ հետ կատաղի թշնամի ու ռեսերիմ հակառակորդներ կ'ընէ: Երբ կին ու ամուսին չեն կրցած ըմբռնել ամուսնական կեանքի սրբութիւնը զոր պիտի ապրին, ինչպէ՞ս պիտի կրնան հաւատալ իրարու անկեղծութեան, ու որչափ չարիքներ, որքան աղէտներ յառաջ եկած են ու դեռ կուգան այդպիսի ամուսնութիւններէ: Մարդը մարդուն համար արդարեւ գաղտնիքներով լեցուն գիրք մըն է, անոր թաքուն խորհուրդները, անոր սրտի յոյզերն ու զգացումները հասկնալ կամ վերլուծել դիւրին գործ չէ. ութթիւնեան ճառագայթէն շատ տարբեր ճառագայթ մը պէտք է մարդուն ներքին հոգեկան առողջ նկարագիրը կամ անոր ախտանիշերը ցոյց տալու համար, վասն զի ստեպ մարդիկ կ'երեւին արտաքուստ իրարու այնպէս, ինչ որ չեն իրապէս ներքուստ:

Զիրար չհասկցող, իրարու բնաւորութիւններն եւ ունակութիւնները չկրցող ճանչցող երկու սրտեր ճիշդ չեն նմանիր արտաքուստ գեղեցիկ դաշնակի մը: Անցուցէք անոր գլուխը անանկ մէկը որ երբէք հմուտ չէ այդ արուեստին ու չէ ուսած զայն, կը յուսաք եւ վստա՞հ էք որ ձեր ուզած ու փափաքած անուշ եւ ներդաշնակ եղանակը պիտի լսէք անկէ, ընդհակառակը, խառնիխուռն խոպոտ ձայներ ու աղմուկներ՝ որոնք միայն տաղտուկ ու ձանձրոյթ կրնան պատճառել ձեզ: Ճշմարիտ ու ճարտար արուեստագէտ մը սակայն, գիտէ ձկուն ու ճարպիկ կերպով շարժել իր մատուրները դաշնակին ստեղնաշարին վրայ ու հանել անկէ հոգին հմայող այնպիսի դաշն ու քաղցր եղանակներ որոնք կարծես տարբեր աշխարհ մը կը փոխադրեն

քեզի մտովին, թեև ու թուիչ տալով զգացումներուդ: Հաւատարիմ ու անկեղծ սէրն է որ սիրողաշնակէն կրնայ հանել ամենէն անուշ, ամենէն հոգեզմայլ եղանակը:

Եթէ կայ աշխարհի վրայ սուրբ ուրախութիւն, ճշմարիտ երջանկութիւն մը, հոգ չէ որ ան քանի մը օր կամ քանի մը ժամ տեւած ըլլայ, այն միայն անոնք կ'զգան որոնց սիրտը կապուած է հաւատարմութեան ու վստահութեան սիրոյ օղակապելովը, որուն բնաւ չեն կրնար վնասել նախանձի կամ կասկածանքի ժանգերը ժահրոտ: Ու այդ սէրը միայն փոխադարձ պարտականութեանց կատարմամբ, կրնայ կեանքին տառապանքները թեթեւցնել, սրտին վշտերը ամօքել ու մեղմել եւ ընտանեկան կեանքի բոյնը ընել եղբմական սրբավայր մը, ուր սրտի ծաղիկները սէր կը բուրեն, կեանքի խանձարուրին մէջը բողբոջող փոքրիկ ու անբիծ հոգիները անմեղութեան ու խղաղութեան օրհնեցողը կը ճոռոջեն ու կը ճլվտան, հոս, այսպիսի երջանկաւէտ տան մը մէջ, ցամաք հացն իսկ մանանայ մըն է ու պարզ ջուրը՝ նեկտար:

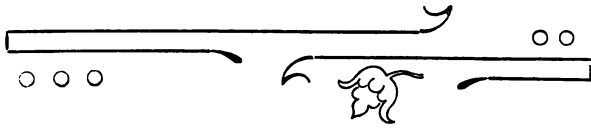
Ի՞նչ կ'արժեն կեանքին արտաքին փայլն ու պերճանքը, գեղն ու հրապոյրներ, ճոխութիւնն ու հարստութիւնը, մինչ բարոյապէս հոն կը պարզուի տգեղութեանց էն պժգալին, չար նախանձի վէրքերուն էն շարաւալիցը, ուր կը տիրէ վերջապէս անվստահութեան ու անհաւատարմութեան սրտի աղքատութիւն մը, աւելի տխուր քան նիւթական անձկութիւն մը հոգեսարսուռ:

Պաշտօնին կամ կոչումին մէջ անհասարակ մը. ընթերցող, թերեւս հայր մըն ես կամ մայր մը,

տէր մըն ես կամ ծառայ մը, պաշտօնեայ մըն ես վաճառատան մը կամ Աստուծոյ սեղանին, չեմ զգար թէ փոխադարձ պարտականութեանց կապերովը կապուած ես իբր հաւատարիմ ծառայ կամ պաշտօնեայ: Կուտ մը անգամ չեն արժեր ոչ հմտութիւնը մտքիդ, ոչ իմաստութիւնը հանձարիդ երբ կը պակսին խօսքերուդ մէջ ճշմարտութիւնը, գործերուդ մէջ ուղղութիւնը ու սրտիդ մէջ ալ հաւատարմութեան ու վստահութեան զգացումները, երբէք տարբերութիւն մը չպիտի ունենաս Աւետարանին ակնարկած անիրաւ ու անհաւատարիմ տնտեսէն կամ չար ծառայէն: Հաւատարմութիւնն ու վստահութիւնը կեանքի ասպարէզին մէջ յաջողելու էն էական պայմաններն են: Միացուր մտքիդ ուշիմութեան հետ սրտիդ բարի տրամադրութիւնները, բնական ձիւքերուդ հետ հոգեկան ազնիւ յատկութիւններդ, այն ատեն ամենէն արի, ամենէն բարի, ամենէն առաքինի մարդը դու ես:

Խ Ղ Ճ Ի Ն Խ Ա Յ Թ Ղ

“Երկու բաներ հիացմամբ կը ընուն մեր հոգին, եւ կ'ազգեն մեզ պատկառանք, աստեղագորդ երկինքը մեր գլխուն վրայ եւ խղճմբասանքի ձայնը մեր սրտերուն մէջ:”
Էմմանուէլ Քանդ

Կեանքիդ ունայնութեանը ու ոչնչութեանը վրայ երբէք մի մտածեր, մի խորհիր թէ անմեռ մնալու անհուն իղձերուդ ու տենչերուդ հակառակ՝ ստուերի պէս անցնող օրերդ արագ ու ժամերդ երագ՝ հետզհետէ կը մտեցնեն քեզ հասարակաց այն փոսին եզրը՝ ուր մահուան սեւ ուրուականը կանգնած, իր չոր ու ջղուտ բազուկներով ստէպ կը թանայ կը գոցէ աչքերուդ հանդէպ սիրելիներիդ ծածկող հողէ ցուրտ վերմակը: Գարցո՛ւր աչքերդ այդ մարմինդ փշաքաղող ու հոգիդ ցնցող տեսարաններէն ու մտիր սա մեր աշխարհը, ուր ապրելու եւ գործելու համար ստեղծուած ես, եւ ուր սահմանուած է կեանքդ բարձրագոյն նպատակի մը: Մի ատեր այդ կեանքը, եթէ քեզ տանջանք մ'իսկ նկատած ես զայն, անոնք միայն կրցան բան մը հասկնալ այս կեանքէն, որ զայն զգալով ապրեցան, թէեւ սպառելով ալ մեռած ըլլան, բայց լաւ ապրեցան ու դեռ կ'ապրին բարոյական աշխարհի վրայ. վասն զի ան որ զգալով կ'ապրի՝ սպառելով կը մեռնի Փիղեքապէս, բայց անմահ է երկինքի մէջ, անմահ՝ երկրի վրայ, անմահ՝ պատ-

մութեան մէջ. իսկ ան որ անզգայ կ'ապրի, կը շնչէ, անանաբար ալ կը մեռնի:

Դուն մի յուսահատիր, թէ կեանքի դերբուկ ելեւէջներուն մէջ՝ շատ ու պէս պէս են հոգին դառնացնող քան ուրախութիւն պատճառող երեւոյթներ: Ես քեզի պիտի ցոյց տամ ու պատկերացընեմ այնպիսի մարդիկ, որոնց դագաղը իրենց կռնակն է, որոնք թէեւ մարմնով կ'ապրին, բայց մահերու էն ահաւորն ու դժոխամբերը կը կրեն իրենց հոգիին խորը, սրտին մէջը. Խղճի Խոյնը:

Արնաս ուրանալ թէ՛ բնութեան մէջ նիւթն ու նիւթական օրէնքը գոյութիւն չունին. կրնաս մերժել թէ այդ նիւթէն ու նիւթական օրէնքէն զատ չկայ նաեւ օրէնք մը բարոյական, որուն ենթակայ չըլլայ բանական մարդը, որ միանգամայն ունի խղճի զգացումը, այն որ իր հետ կը ծնի ու իր հետ կ'աճի: Չե՞ս զգար թէ ազատ կամք մը ունիս գործելու, չե՞ս ըմբռներ թէ կայ տարբերութիւն մը բարիին ու չարին միջեւ. ուրեմն պատասխանատու ես ինչ որ կը խորհիս, ինչ որ կը գործես եւ ինչ որ մտադրած ես ընելու:

Իր գոյութեան չհաւատալու չափ յիմար ըլլալու է մէկը, որ չհաւատայ միանգամայն թէ ինք ոչ խիղճ ունի եւ ոչ ալ բանականութիւն: Եթէ բարոյական ու քաղաքական օրէնքին առջեւ կը պատժուին գինեմոլը, ծոյլը, ցոփը, անձնասէրը, նախանձոտը, ստախօսը, ոճրագործը, անպատիժ չպիտի մնայ նաեւ այն, որ իր գործելու եղանակին գիտակցութիւնը ունենալով հանդերձ, կը գործէ խղճի օրէնքին դէմ, ու կ'ընէ այն բանը, զոր ընել պէտք չէր եւ չըներ այն բանը՝ զոր ընել պէտք էր:

Այս զօրաւոր զգացումը, այս բարոյական օրէնքին սասար՝ ամէն մարդու մէջ նոյն չափով ու միեւնոյն զօրութեամբ չգործեր սակայն, եթէ բարոյական դաստիարակութիւնը իր բարերար դերը կատարած չէ պահանջուածին չափ:

Արնան գտնուիլ մարդ կերպարանքին տակ այնպիսի արարածներ, որոնք թէեւ չզգան իրենց մէջ պատասխանատուութեան զգացումը, թէեւ չվախնան Աստուծու ու չամչնան մարդերէ, բայց սակայն չեն կրնար ուրանալ թէ՛ լիովին մեռցուած են իրենց մէջ խղճի խայթը, որ իր կենդանի ազդակը ունի թէ քաղքենիին եւ թէ շինականին կուրծքին տակ, մէկին մէջ իբրեւ Աստուծոյ ձայնը կը գործէ, միւսին մէջ իբրեւ բնական օրէնք:

Խղճութեան Մարդը. — Տեսած էք երբեք ալեկոծութեան բռնուած նաւը, կամ գտնուած էք անոր մէջ, որ կատղած ծովին ամեհի ալիքներուն խաղալիկ դարձած, կը տատանի անկայուն, անդունդներու շրթունքներուն վրայ. կորուսած իր ուղեգիրը, չգիտեր թէ ո՞ւր է ծովափը կամ նաւահանգիստը. ի գուր կը փորձէ առաջ ելթալ՝ մինչ մունչող ալիքներ վայրագ գազանի մը պէս իրենց բաշերը կը ցցեն վեր վեր, ուժգին հարուածներ տալով անոր հեւացող կողերուն. այն մերթ լեռնաձեւ կոհակներու վրայ կը բարձրանայ ակամայ, զոր մրկոտ հովերու հակահոսանքները կ'աշտարակեն, եւ մերթ վար վար կիջնայ, սեւ վիշապէ մը կլլուելու ահերեւոյթովը: Ճիշդ այս խօլական ու հոգետանջ վիճակը չէ՞ն պատկերացներ խղճի խայթէն բռնուած մարդիկ, որոնց ծովն ու ալիքը, մրրիկներն ու անդունդները իրենց ներսն են, իրենց սրտին խորը:

Երկրորդ պատկեր մըն ալ. նայեցէք սա ճամբան կորսնցուցած անձին. գիշեր է, ոչ երկնքի աստղերը կ'երեւին եւ ոչ հորիզոնը. կոյր մթու-թեան մէջ կը խարխափի մոլորահետ ու կարծես կոխած հողն իսկ խոյս կուտայ ոտքերուն տակէն: Ա՛հ ու սարսափ պատած է զինքը. իր աչքին ամէն ծառ, ամէն թուփ մարդ մը կ'երեւի, ամէն քար, ամէն ժայռ գազան մը արիւնկզակ՝ զինքը փառատելու, յօշոտելու համար:

Աս պատկերներէն աւելի սոսկալի չէ՞ք գտներ խղճատանջ մարդուն վիճակը, որուն համար ցորեկն իսկ տեսակ մը մութ գիշեր է, գիշերները աւելի ահարկու, որու միջոցին կարծես բոլոր երկնքի լուսաւորները զինքը դիտող, իր քայլափոխին հետապնդող աներեւոյթ ոգիներու լապտերներն են անշէջ:

Ոչ դք հալածեց կայէնը. ո՛չ Աստուած վերէն, ո՛չ մարդիկ վարէն. ան ինքնահալած մըն էր հալածողը իր մէջն էր, իր խղճին խայթը. վազեց հեռացաւ դէպ ի անկոխ անապատներ, ուր ծածկել կը փորձէր ինքզինքը, կորսնցունել կ'ուզէր իր հետքը, եթէ ձեռքէն գար՝ արեւն ալ պիտի քաշէր, պիտի բրցնէր իր տեղէն, որպէս զի խաւարը ծածկէ զինքը, որպէս զի մարդ չտեսնէ իր ձեռքերուն ու իր վրայի արեան բիծերը ու նոյն իսկ կ'ուզէր, կը փափաքէր որ երկիրն ըլլայ աներեւոյթ եւ անպատրաստ, իր նախապատմական վիճակին վերածուած ու լուծուած:

Բայց ո՞վ կրնայ խոյս տալ ու պահուրտիլ Աստուծոյ անխուփ աչքերէն, Անոր կորովաբեր հսկող նայուածքէն, որով մոլորակները իրենց

սահմանագծին մէջ կ'ընթանան անմոլար, արեւ-
ներն ու լուսաւորները կը պահեն իրենց դիրքն ու
կայքը: Անոր ակնարկովն է որ արուսեակը առաւօա-
եան մնայլ քօղը պատուելով՝ իր ոսկեգիսակ
վարսերը կը ցանցնէ երկնքի կապոյտ լանջքին վրայ:
Անոր հրամանաւն է որ արշալոյսը կ'աւետէ, կը
կարապետէ արեւին հրեղէն ընթացքը, որ կեանք
ու կենդանութիւն կը սփռէ բուսական ու կենդա-
նական աշխարհի վրայ:

Դու, ո՞վ խղճատանջ բարեկամ, ո՞ր պիտի
կրնաս խոյս տալ ու ծածկել ինքզինքդ անոր աչ-
քերէն: Եթէ ոչ ոք տեսած կամ լսած ըլլայ այն
յանցանքն ու ոճիրը զոր գործեցիր, եթէ նոյն իսկ
ականջներդ ալ գոցել ու թխմել ուզես անզգայու-
թեան կամ անզգամութեան խիցերով, եթէ չես
լսեր Անոր ձայնն ալ որ կ'ըսէ՝ «այս ամէնը ըրիր՝
ես լսեցի, կարծեցիր թէ ես քեզի՞ կը նմանիմ ո՞վ
անօրէն», բայց կրնաս խղդել, լռեցնել ներքին
ահաւոր բողոքի ձայնը խղճիդ:

Եթէ չես հաւատար թէ՛ կայ Աստուած մը
որ անպատճառ պիտի պատժէ չարերը, եթէ Անոր
ներկայութիւնը չես զգար արտաքին տիեզերքի
անբաւութեանը մէջ, եթէ քեզ համար ամէն բան
ոչինչ է, բայց չես զգար թէ այդ ոչնչութեանց
մէջ ինչ մը կայ, այն ալ դու ինքդ ես: «Մարդ
թող իջնէ խորերն իր սրտին եւ կը բարձրանայ
Աստուծոյ»: Քու մէջդ է անոր ձայնին սասար. ո՞վ
կրնայ հանդարտեցնել խղճին ձայնը որ ձայնն է
Աստուծոյ, ո՞վ կրնայ խաղաղեցնել անոր ալեկո-
ծումները, անոր փոթորկումները: Ո՞վ կրնայ լռեցը-
նել, խղդել անոր արդար բողոքի ձայնը. այն սուր

խթան մըն է իր օրէնքին դէմ անսաստողներուն, մտրակ ու խարազան մըն է այն սրտերուն՝ որոնք կայէնին պէս փախչիլ կը փորձեն եւ ոչ զղջալ:

Չարերը, խղճի խայթէն խածուածները ուր կրնան փախչիլ կամ թաքչիլ, ուր կրնան շունչ ու հանգիստ առնել: Եթէ Անոր յայտնի արդարութիւնը չհալածէ զանոնք, Անոր թաքուն ձայնը պիտի հալածէ, պիտի հարուածէ: Չէս տեսներ աչքիդ ու մտքիդ դիմացը կանգնած այն դժբաղդը, որուն կեանքը խորտակեցիր, որուն արիւնոտ դիակը դեռ կը տապալաբէրի ոտքերուդ տակ, անոր ուրուականն է որ կը հալածէ քեզի, թէ ըլլաս գիշերն ի քուն ու ցերեկն արթուն:

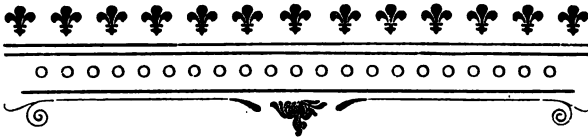
Չեմ հաւատար թէ ըլլայ դժոխք մը այնքան արհաւիրքներով լի, այնքան քստմնասարսուռ, որքան խղճի խայթէն տանջուող մարդուն հոգին, ուր արդէն սկսած է լափլիզող բոց մը անշէջ, կրծող որդ մը անմեռ: Վասն զի խղճի խայթէն աւելի ահաւոր տագնապ մը չի չկրնար ըլլալ. այն է որ կը քայքայէ մեր բարոյական կեանքը, կը դառնացնէ մեր սրտին քաղցրութիւնները, կ'առնէ կը տանի հանգիստը մարմնէդ, քունը աչքերէդ ու սեւ օձի պէս պլլուած հոգիիդ՝ կը տանջէ, կը չարչրկէ քեզի: Չար մտածումները, կոյր ու մոլեգին կրքերը կրնան ժանգոտել եւ ժահրել խիղճը մարդուն, բայց երբէք չին կրնար իսպառ լռեցնել անոր ձայնը՝ որ ձայնն է Աստուծոյ, ձայնը բարոյական օրէնքին՝ որ օրէնքն է տիեզերքին:

Խաղաղ ինչո՞ւ. — կարելի չէ վերջապէս չլսել խղճին ձայնը, որ կը բողբէ, կը մաքառի շարունակ ճշմարտութեան համար՝ ստութեան դէմ,

արդարութեան համար՝ անիրաւութեան դէմ, զրկեալին համար՝ զրկողին դէմ: Կուզե՞ս որ չունենաս խղճի խայթ. կուզե՞ս որ սիրտդ հանգիստ եւ հոգիդ ըլլայ խաղաղ. յաջողութիւնդ ուրիշին ձատրողութեան մէջ մի փնտուեր: Չեմ կրնար երեւակայել նոյնպէս երանութիւն մը երկնային, երջանկութիւն մը հոգեկան որ այնքան անուշ, այնքան խաղաղ ըլլայ, քան այն երանութիւնը որ կուգայ կը ծաւալի խղճի աշխարհէն՝ մեր սրտերուն եւ մել հոգիներուն վրայ: Չեմ կարծեր որ նոյն իսկ երկրնքի մէջ պահուած արքայութիւնը ըլլայ այնքան երջանկաւէտ, քան այն արքայութիւնը որ մեր հոգիին մէջէն կսկսի դնել իր հիմերը, մեր խղճի խաղաղութեան եւ սրտի անդորրութեան վրայ:

Գնա՛, գնա՛, բարեկամ, հանգիստ քնացիր. հոգ չէ որ ցաւած գլուխդ դրած ըլլաս քարէ կամ խոտէ բարձի մը վրայ. հերիք է որ սիրտդ հանգիստ է, միտքդ հանդարտ ու խիղճդ խաղաղ: Ա՛հ. այդ քունը անմեղներու քունն է, հրեշտակներու նինջը:

ՀԱՅԻՆ ՀԱՄԱՐ ԻՆՉԿՆԵՆՔ

«Որոնց Աստուածը իրենց որովայնն
է եւ փառքը իրենց ամենը»,
Փիլիպ. Գլ. Գ. Համար 19:

Առաջին պատուէրն էր Աստուծոյ կամ պատիժը առաջին մարդուն՝ իր հացը երեսին քրտինքովը ուտել: Կոյն օրն իսկ երկիրը սկսաւ փուշ ու տատասկ բուսցնել դժբաղդ մարդուն մերկ ոտուընները արիւնոտելու համար:

Ու պատուիրազանցութեան խայթող սուր փուշը սրտին մէջ, ամենի վէրքը կողին տակ, մարդն սկսաւ գործել երկիրը, թափելով անոր կոյս անբծութեան վրայ իր առաջին քրտինքին հետ առաջին արցունքն ալ: Դատապարտուած մարդը՝ անիծուած երկրէն պիտի ճարէր իր սնունդը, եւ անպա վաստակաբեկ պիտի մտնէր անոր ծոցը: Տառապակիր կեանքը մարդուն՝ ինկաւ երկու որոշ ուղղագիծերու մէջ, որուն մէկը կրկին պիտի բարձրացնէր զինքը իր նախկին փառքի կեանքին, իսկ միւսը պիտի թողուր լքանէր զայն իր երկրաբարշտխուր անկումին մէջ: Մրցման եւ աշխատութեան ասպարէզը բացուած էր մարդուն առջեւ, որ այլ եւս իր վիճակին գիտակցութիւնը ունէր, բայց սակայն փոխուելով հետզհետէ ժամանակներու շրջանն ու պայմանները կեանքին, ոչ մարդը նոյնը

մնաց եւ ոչ ալ անոր գործելու կերպն ու եղանակը. մարդը շատոնց եղծեց սրբապղծեց տիրական առաջին պատուէրին իսկութիւնն ու սրբութիւնը, անհաւատարիմ գտնուելով իր կոչման մէջ, որ էր իր ճակտին քրտինքովը ուտել իր հացը. վասն զի այդ պատուէրին գործադրութեամբն էր որ պիտի կշռուէր անոր արժանիքը, պիտի չափուէր կեանքին արժէքը, հոգիին կորովը եւ արժանապատուութեան զգացումը: Մարդ ամէն բան նիւթականացուց նիւթին համար, ու անոր շուրջը կամ դիմացը իր խիղճը խիճ դարձաւ, հոգին ալ մարմին, որ բնազդով սկսաւ գործել քան բանականութեամբ: Անձնական գձուձ շահը՝ տիրեց տիրապետեց հոգիներու, ապականելով սրտին ազնիւ զգացումները:

Մարդը բանաւոր՝ իր ճամարիտ հաճոյքը մտին ու ոսկորին մէջը փնտռեց, իր շահը՝ ուրիշի վնասին, իր հանգիստը՝ ընկերոջը անկումին, իր ուրախութիւնն ու ծիծաղը՝ եղբօրը վիշտին ու արցունքին. վերջապէս իր բարեբաղդութիւնը՝ իր նմաններու դժբաղդութեանը մէջ: Իր որկորն ու որովայնը ըրաւ իր Աստուածը եւ իր տուփոտ ամօթը՝ իր փառքը. այդ փառքին ու պատիւին ալ տիրելու հասնելու համար՝ իր ոտուրներուն պատուանդանը ըրաւ իր անկեալ ընկերոջ դիակը. իր երազանքներուն երջանկութեան օթեւանը շինեց անխրդճօրէն գործածելով մէկուն ոսկորը իբր քար, միւսին արիւնն ու արցունքը՝ իբր շաղախ:

Ոմանք ալ վստահելով իրենց զօրեղ բազկին ու բիրտ ուժին վրայ, կամ մտքին չար հնարքներուն, սկսան խլել անկարողին ձեռքէն անոր պա-

տառիկ մը չորաբեկ հացը, զըկելով նոյն իսկ զայն
 բնութեան այն բարիքներէն, զորս բարի Աստուածը
 հաւասարապէս պարգեւած է վայելել ամենուն:

Մարդկային կեանքի պատմութեան մէջ եղան
 այնպիսի տխուր շրջաններ, յորում տունկերն ու
 կենդանիները, անարգ միջատն ու դաշտերու վայրի
 ծաղիկները՝ աւելի երջանիկ կեանք մը ունեցան
 քան մարդը, որ ամէն զըկանք, ամէն վիշտ զգալով
 իր մէջը՝ մեկնեցաւ այս աշխարհէն, ուր իր շահա-
 մով ընկերը իր յոգնած ջախջախուած ոսկորներուն
 գերեզմանի տեղ մը անգամ տալ չուզեց:

Հացին շուրջը դարձած մոլեգին կոիւր բոլո-
 րովին կուրցուց մարդուն բանականութեան աչքերը.
 արդարութիւն, ճշմարտութիւն եւ ուղղամտութիւն
 սոսկ բառ մնացին պարզամիտներուն բառարանին
 մէջ, որով խորտակուեցաւ, փշուեցաւ պարտուց
 եւ իրաւանց նուիրական օղակապերն, եւ մարդն
 ուզեց ինքն իրեն համար ապրիլ, ու շահախնդրու-
 թիւնը եղաւ հիւժող ախտը մեր կեանքին: Ոմանք
 աւելի նախամեծար համարեցին անիրաւութեամբ
 ձեռք ձգուած աւարներով պարարել իրենց մար-
 մինը գերեզմանի որդերուն համար, քան բաժին
 մը հանել իրենց կարօտ ընկերոջը: Խարդախու-
 թեամբ դիզուած ոսկիներուն փայլը իրենց կեանքին
 արեւն ըրին կամ կուրքը՝ իրենց կոյր հոգիին: Չէք
 հանդիպած երբէք նիւթապաշտ կծծիներու, որոնց
 հոգին կպած, փակած է մետաղին, ինչպէս կրիային
 միսը իր պատեանին. բրցուր, բաժնէ զայն իր
 ոսկորէն, բաժնած պիտի ըլլաս հոգին ալ մարմինէն:
 Մարդիկ իրենց անձնական շահերուն մէջ կը մոռ-
 նան շատ անգամ թէ իրենք բարոյական էակ մըն

Են միանգամայն, թէ միայն հացով չսպրիւր մարդ-
 եւ ոչ ալ հացին համար, թէ կեանքին գանձը չէ
 նիւթին մէջ, այլ հոգիին, թէ պատիւ ըսուած բան
 մը կայ, թէ առանց անոր սին ու մնանկ է կեանքը
 նոյն իսկ նիւթական պայմաններուն մէջ: Սուտն ու
 կեղծիքը՝ բարոյապէս ինկած մարդը իր աղտոտ
 զէնքը ըրաւ. չէք լսած վաճառական, անհետաւոր
 (քիչ բացառութեամբ) դասակարգի բերնէն թէ՛
 անկարելի է առանց սուտ խօսելու յաջողիլ հրա-
 պարակի վրայ. ու այսօր ճշմարտութեան տեղ
 սուտը, ուղղութեան տեղ կեղծիքը այնքան արմա-
 տացած, այնքան սովորական դարձած են որ, նոյն
 իսկ եթէ ուզեն մարդիկ ճիշդն ու անկեղծը ըսել,
 չպիտի յաջողին համոզել զիրար ու իրենց հաւա-
 տացող միամիտն անպամ պիտի տարակուսի ու
 կասկածի իրենց վրայ: Ճշմարիտ է թէ կեանքի
 անհաւասար կռուին մէջ պէտք է ունենանք օձի
 իմաստութիւնն ու խորամանկութիւնը, բայց ոչ թէ
 զիրար խածատելու բնոյթը: Արեւին տակ քրտնա-
 խաշ կամ ստորերկրեայ հեղձուցիչ օդերու մէջ
 աշխատող անձը, կեանքի այդ տաժանքէն յետոյ
 աւելի երջանիկ չզգար ինքզինքը, առողջ մարմնով
 ու հանդարտ մտքով իր վաստակը վայելած ըլլա-
 լուն համար, քան այն հարուստը, որուն քսակը
 լիքն է՝ բայց անիրաւութեամբ. ճոխ է սեղանը բայց
 զայն վայելելու երջանկութենէն ու ախորժէն
 զրկուած:

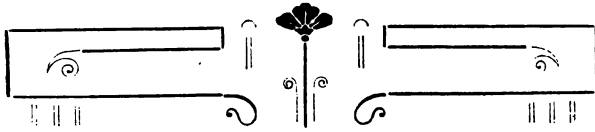
Պատիւն ու վստահութիւնը, յաջողելու էա-
 կան պայմաններն են, նոյն իսկ հացի, փառքի ու
 դիրքի համար մղուած կռիւններուն մէջ: Ստու-
 թեամբ ու խարդախութեամբ դիզուած հարստու-

Թիւնը՝ ձիւնի կոյտերուն կը նմանի, որ խկոյն կը հայլի կ'անհետի ճշմարտութեան արեւուն հանդէպ. խարդախութեամբ վաստկուած պատիւն ալ բարոյական կեանքի սեւ բիծն ու անարգանքն է:

Ի՞նչ անուշ է այն հացը որ քու արդար աշխատութեանդ եւ ճակտիդ քրտինքին գինն է. որքան սիրելի է ու հաճելի այն փառքն ու դիրքը, որուն տիրացած հասած ես հաւատարմութեան եւ ուղղամտութեան արծիւի թեւերովը, մինչ ուրիշներ սողալով հասնիլ կը փորձեն: Քարի անունն ու համբաւը աշխարհի գանձէն աւելի լաւ կը համարէ Ս. Գիրքը, վասն զի առաջինները անգին են եւ թանկ քան վերջինները: Ան որ առանց զգալու բարոյական կեանքի մը գոյութիւնն ու արժէքը իր մէջ, որ վեր է հացէն ու դրամէն, մսէն ու հողէն, կ'ապրի միայն, եթէ ապրիլ ըսելն ալ արժէ, նիւթի կեանքը, իր որովայնը իր Աստուածը ու փառքն ալ իր ամօթը ըրած, պարզապէս անզգայ անասուն մըն է որ կ'ապրի ուտելու համար, քան կ'ուտէ ապրելու համար: Մարդիկ հացին համար ի՞նչ կընեն իրարու դէմ. կռիւներու էն աղտոտը, ու յաջողելու համար իրենց նպատակին ու ձեռնարկին մէջ, կը զոհեն ինչ որ նուիրական է. ոտքի տակ կը կոխկոտեն ինչ որ սուրբ է ու սրբազան, մետաղը աւելի նախամեծար կը համարին քան զայն ձեռք ձգելու ազնիւ միջոցը, պատիւը կը փոխանակեն պատառ մը հացին, սրտին զգացումները կ'աղտոտեն կեղծ ու պատիր շողջորթութիւններով: Ա՛հ դեռ ինչ ահռելի շարիքներ, ինչ սուկարի դաւաճանութիւններ կը լարեն, կը պատրաս-

տեն իրարու համար ու իրարու դէմ, միմիայն
իրենց որկորը, իրենց աղբանոցը լեցնելու համար:
Մարդ պէտք է հաւատարիմ մնայ բարոյական
կեանքի բարձրագոյն նպատակին, նկատելու է
մարմինը՝ միայն միջոց մը շահագործելու համար
այս հողէ ամանին մէջ ծրարուած ու աւանդ ձգուած
ձիրքերու: Եւ իմաստութեան քանքարները՝ իբր
հաւատարիմ ու ազնիւ ծառաներ:

Ն Ե Բ Ե ° Լ Թ Է Պ Ա Տ Ժ Ե Լ

«Արեւը ձեր բարկութեան վրայ
մարը լմանէ»:
Պօլ. Եփես. Գ. ԳԼ. 26 համար:

Ներէլ: Ա՛՛՛՛, ինչ դժուարին առաջարկ մըն է սա անոնց համար, որոնց մէջ կիրքերը զօրաւոր են քան կամքն ու դատողութիւնը, որոնց միտքը կը գործէ քան սիրտը, շահը կը խօսի իրենց մէջ քան սէրը:

Ներելը միթէ պատժել չէ՞, կամ պատիժ անոնց՝ որոնք չարիք գործելէ միայն կզգան հաճոյք, ու կարծես անոր համար ալ ստեղծուած են, ինչպէս օձն ու իժը, քարբն ու կարիճը՝ կճելու համար: Կուզես զրկել շարը իր սիրած մոլի բնաւորութեան հաճոյքէն, կուզես պատժել զայն ու լուծել վրէժդ անկէ. ներէ, ներէ անոր: Կրակը կրակով չմարիր:

Չարութեան հակամէտ հոգիները աւելի դիւրաւ կը դաստիարակուին, կ'ուղղուին սիրոյ ու ներման ակնարկովը, քան երկաթէ լախտի մը հարուածովը. առաջինը սրտին եւ՞ զգացումներուն կը հպի, երկրորդը մարմինը միայն կը ճնշէ ու կ'ընկճէ, ջլատելով միանգամայն մտքին ոյժերը:

Ներելը, վեհանձն ու մեծ հոգիներու գործն է, սրտին Աստուածային պաշտօնը: Գաժան ու դժպճի հոգիներն են որ ներել չեն գիտեր ու չեն ալ կրնար:

Ներերը չնշանակեն սիրել ու սիրելն ամէն բան գիտնալ. այն որ ներել չգիտեր, կատարեալ մարդ չէ ու չկրնար հոգեկան կատարելութեան հասնիլ, պիտի մնայ այն գաճաճ իր չար զգացումներու կաշկանդումին մէջ: Սեր, գիտնիւն, ներում, առաջինէն կը բղխին վերջինները, ու ամէնքը Աստուածային սրտէ մը: Սէրը կեանքին արեւն է, գուժը սրտին գոհարը, երկուքն ալ բիծ ու արատ չունին. իսկ ներումը ցօղ մըն է երկնային, վրէժ-ինդրութեան բոցովը տոչորուող սրտերու համար:

Սէրը, գուժը եւ ներումը խուժուժ սրտերու, սեւամաղձ ու ժահրոտ հոգիներու եւ անձուկ մտքերու մէջ միայն տեղ չունին:

Քրիստոնէական կրօնի մեծութիւնն ու վեամու-թիւնը՝ սիրոյ, գրութեան եւ ներման սկզբունքին մէջն է, այս երրեակ սուրբ զգացումներն են որ մարդը կը մօտեցնեն մարդուն եւ մարդն՝ Աստուծոյ: «Արեւը Ձեր բարկութեան վըայ մարը չմտնէ,» անձ մինչեւ արեւին ծագիլն ու մարը մտնելը որքան երկայն է բաղդատմամբ մեր կեանքին՝ որուն ըոպէներն իսկ անստոյգ են մեզ համար. մահ-կանացուներս սակայն, անմահ կարծելով մեզի մեր ցած կիրքերուն մէջ, չենք ուզեր նոյն իսկ մեռածներուն ալ ներել եւ եթէ կարելի ըլլայ անոնց դիակներէն ալ մեր վրէժը կը լուծենք:

Ինչպէս պիտի ներէ մարդը, պիտի ըսես, մինչ արժանապատուութեան վերաւորանքի մշտալիւն վէրքին կսկիծն ու մորմաքը ունի իր կրծոց տակ, մինչ միտուած կը մնան իր սրտին ու երկկամունքներուն մէջ թշնամանքի տէգերը թունալից ու սուր սլաքները անհրաւութեան:

« Կարելի՞ է, կըսեն, ներել այն կեղծ ու կեղծաւոր անձին, որուն նայուածքն իսկ թշնամանք մըն է, յարգանքները տնարգանք ու խօսքերը լուտանք. եթէ մարդ դէմ՝ դիմաց գայ յանկարծ անոր հետ, ամբողջ արիւնը կը խուժէ դէպի իր ուղեղը, անոր անունն իսկ սարսուռ կ'ազդէ մարմնոյդ, սարսափ՝ հոգիիդ » :

Ե՛հ, դիցուք թէ պահ մը իրաւունք տան քեզ նոյն վիճակին ենթարկուած անձեր: Բայց դու մտածէ, անդրադարձիր մէյ մը վիճակիդ վըայ. աւելի տխուր չեն գտներ քու դրութիւնդ քան դիմացինիդ: Միթէ դու չես աւելի տառապողն ու տուայտողը քան հակառակորդդ, որ քեզի հասուցած չարիքներէն ուրախութիւն մը կզգայ միայն:

Կրնաս ըլլալ անմեղ մը կամ ոչ. բայց քանի որ հասարակութեան մէջ կապրիս եւ ոչ թէ խոտածարակ ճգնաւորի մը պէս անապատները կամ քարանձաւներու մէջ, պէտք է իբր ազնիւ քրիստոնեայ ներող սիրտ մը ունենաս միշտ հակառակորդներուդ հանդէպ, որ միակ միջոցն է անոնց յաղթելու եւ նոյն իսկ իրենց մոլորուն հոգիներն ալ փրկելու:

Պատժել կամ վրէժ լուծել. արդարութեան օրէնքին օրինաւոր պահանջումն է այդ. բայց ո՞ր պատմութեան, ո՞ր դարերու բարեփոխուած շրջանները կրնան հաստատել կամ ապացուցանել թէ՛ ո՞ր ընդ ո՞րն եւ ուր ո՞րն ընդ ուր օրէնքը, կրցած է ուղղել մարդը հոգեպէս ու սորվեցնել անոր՝ ճանչնալ իր պարտքը ու յարգել իր ընկերոջ իրաւունքը: Ոչ Սոլոնի, ոչ Լիկուրքոսի եւ ոչ ալ Սինայի օրէնքները կրցած են հիմնական ու բարերար

փոփոխութիւն մը մտցնել ազգերու կեանքին մէջ :
Մարդը մարդուն համար գծած է օրէնքներ, բայց
նոյն իսկ ինքն եղած չէ՞ զայն աւրողը :

Մեր սրտերուն մէջ, բարի ու ազնիւ զգա-
ցումներուն պէս, չար կիրքերն ու վատ ունակութիւն-
ներն ալ կարծուածէն շատ աւելի խորունկ արմատներ
ձգած են, որով կարելի չէ ջնջել ու արմատէն խլել
զանոնք արտաքին ո եւ է պատիժով մը : Այն
օրէնքը, այն պատիժը՝ որ միսէն աւելի սրտին,
ջիղերէն աւելի հոգիին չազդեր, չկրնար կերպարա-
նափոխել ներքին զգացման կեանքը մարդուն .
ցեղերու, ազգերու եւ ժողովուրդներու պատ-
մութիւնները կենդանի վկաներ են ասոր :

Քարէ տախտակներու վրայ գրուած խտապա-
հանջ օրէնքները չկրցան ուղղել Աբրահամու
խտասիրտ զաւակներուն կեանքին ընթացքը. Յիսուս
սիրոյ եւ ներման օրէնքը գրեց իրեններուն սրտին
վրայ : Առաջինը՝ դէպ ի պատուհաս ու դէպ ի մահ
կ'առաջնորդէր, իսկ վերջինը՝ դէպ ի փրկութիւն
ու ազատութիւն, դէպ ի կեանք եւ դէպ ի լոյս :
Մովսէս՝ սէրը, գթութիւնը եւ ներումը սահ-
մանափակած էր. մարդ մը պարտաւոր էր միայն
իր ընկերը, իր բարեկամներն ու ազգակիցները
սիրել . Յիսուս քակեց, վերցուց խտրութեան փշոտ
այդ ցանկապատը : Սէրը չկրնար սահմանափակուիլ .
Ան անձիր, անսահման է, ոչ հայրենիք ունի եւ ոչ
ազգ ու ցեղ կը ճանչնայ, Ան տիեզերական է, Ան
կը խօսի ամէն սրտերու եւ կը հասնայ ամէն
լեզու, ինչպէս ամէնն ալ իր լեզուն : Յիսուս
պատուիրեց իրեններուն այս սիրով սիրել ոչ միայն
բարեկամ, ազգական, այլ նոյն իսկ թշնամին ալ :

Հրեայք թշնամի կը նկատէին այն ազգերը որ հրեայ չէին, բայց հեթանոսաց առաքեալը, Տարսնացին Պօղոս, « քրիստոսի սէրը իրենց սրտին մէջ ունեցողներուն համար խտիր չկայ, » ըսաւ, « ըլլան անոնք հրեայ կամ հեթանոս: »

Սիրելն ու ներելը համակերպիլ չէ, այլ ճանչնալ ուղղութիւնն ու ճշմարտութիւնը:

Երբ եւ որ պարագայն ներել դէպք եւ կամ քողովել: Կան մարդիկ որոնք ոչ ճշմարտութիւնն եւ ոչ ուղղութիւնը ճանչնալ կուզեն. եթէ ներես, եթէ լռես իրենց գործած թերութիւններուն, անոնք այնպէս կը կարծեն թէ իրենց ըրածը լաւ եւ ուղիւ էր: Անոնք որ յայտնի ճշմարտութեան եւ ուղղութեան դէմ կը գործեն, եթէ երբէք ներենք, աւելի եւս քաջալերած չենք ըլլար որ շարունակեն իրենց չարիքները: Նախանձախնդիր ըլլալ պէտք է ճշմարտութեան: Զինքը յանիրաւի ապտակողին շնորեց Յիսուսն յայնպէս բողոքեց Պօղոս հակառակ արդարութեան եւ օրէնքի զինքը ապտակել տուող Անանիա քահանայապետին դէմ, ծեփած պատ կոչելով զայն:

Յիսուս երբէք չներեց հին եկեղեցւոյ կեղծ պաշտօնեաններուն, որոնք Աստուծոյ տունը վաճառատուն ու աւազակներու որջ ըրած էին: Վայերու եւ անէծքներու շանթերը տեղացուց անոնց գլխին, որոնք դուրսը որքին ու այրիին իրաւունքը ուտելէ յետոյ՝ տաճարին մէջ ի տես միամիտ ժողովուրդեան երկայն երկայն աղօթքներ կ'ընէին, իրենք զիրենք սուրբ եւ արդար ցոյց տալու համար, ու ոչխարի մորթերու տակ պատառող գայլեր էին:

Չներեց Յիսուս ժողովուրդին հաւատքը շահագործող այն փարիսեցի, կեղծաւոր դպիրներուն,

որոնք իրենց զգեստներուն քղանցքները կ'ընդլայնէին ու անոնց ծալքերուն մէջ կը կարէին Աստուծոյ տուած օրէնքը, փոխանակ անոր ազդեցութիւնը իրենց սրտին մէջ կրելու: Չներեց անոնց՝ որոնք կը սիրէին ժողովուրդին հայր ու փեղ կոչուիլ, մինչ ոչ տէր էին եւ ոչ հայր: Աւերջապէս չներեց մտեղներու չափ ամենաչնչին թերութիւնները տեսնել ու անոնցմէ զգուշանալ փորձող, իսկ ուղտերու չափ սուտերը կլլող կեղծաւոր, փարիսեցի դպիրներուն որոնց աչքերը բուն իրենց յանցանքը չտեսնելու համար պարզ ապակիի կտորներ դարձած էին, իսկ ժողովուրդին փոքրիկ զեղծումները նշմարելու համար՝ ահագին խոշորացոյցեր:

Յիսուս, ընդհակառակն, ներեց անոնց, որոնք իբր գող, աւազակ ու անառակ անարգուած էին փարիսեցիներու կողմէ: Գթութեամբ եւ ներողամտութեամբ ընդունեց զանոնք, որ կը դիմէին իրեն՝ իբր վշտացեալներու վշտակից ու կարեկիր մտիթարող մը: Բոլոր ճշմարտութեան եւ արդարութեան ծարաւինները Անոր կուգային, կը մօտենային, ինչպէս անջուր անապատներու մէջ մոլորած եղնիկները՝ կենսատու աղբիւրին:

Յիսուս գթութեամբ վարուեցաւ ու ներեց շնութեան մէջ բռնուած կնկան, զոր կ'ուզէին Աստուծոյ եւ Մովսէսի օրէնքին նախանձախնդիրներ քարկոծելով մեռցնել, մինչ իրենք ոչ Մովսէսը եւ ոչ անոր Աստուածը կը ճանչնային իրապէս: Յիսուս տեսնելով մեղաւոր կնկան աչքին մէջ զղջման արցունքը եւ հոգիին խորը՝ սրբացնող հաւատքի մը սէրը, «Ի՞նչ յիշեցիք քեզի ներած է, ըսաւ, քննե՛ք ինչ ինչը յիշեցիք քեզի:»

Յիսուս նոյն գթոտ նայուածքով ներեց Ջաբէտոսին ու անոր ներքին զգացումները փոխեց: Ներեց այն ամենուն որ իրեն հաւատացին իբր ճշմարտութեան, արդարութեան եւ սրբութեան երկնային պատգամախօսը. նոյն ինքն էր ճշմարտութիւնը, արդարութիւնը որ կ'արդարացնէր, սրբութիւնը՝ որ կը սրբացնէր: Մովսէսին աթոռը նստողներ Աստուծոյ բերնին մէջ կը դնէին ահեղ սաստ մը, հոգեսարսուռ զայրոյթ մը, ըսելով թէ՛ «Ես վրէժխնդիր Աստուած մըն եմ, ես հայրերուն ու պապերուն մեղքերուն համար իրենց թողնորդիներէն վրէժ կը լուծեմ, իմ բարկութենէս լեռները կը հալին մոմի պէս ու ծովերը կը ցամաքին. երկինք մագաղաթի պէս կը գալարին, ես չեմ ներեր ձեր յանցանքները, վրէժխնդրութեան Աստուածն եմ ես:» Ու դժբաղդ մարդը իզուր իր աչքերը դէպ ի երկինք բարձրացուցած օգնութեան կսպասէր, մինչ զինքը պատժելու պատգամները երկինքէն կուգային:

Սակայն Յիսուս այնպէս չներկայացուց էինս--րջ Աստուածը: Աստուած «Էր է, ըսաւ, ու իր մեղրածորան շրթներէն կաթկթեցան նոյն երկնային սիրոյ, գթութեան եւ ներողութեան ցօղերը սփոփիչ, որուն պէտք ունէր վշտակիր սիրտը մարդուն:

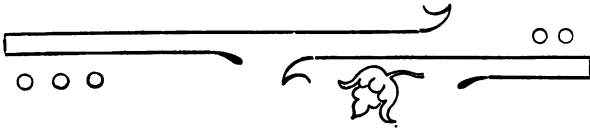
Աստուած չպատժեր այլ կը ներէ, ըսաւ Յիսուս, մանաւանդ անոնց, որ կ'ապաւինին Անոր անսահման գթութեան եւ ներողամտութեան, թօթուելով ու թօթափելով իրենց սրտին ու հոգիին վրայ ծանրացող մեղքի բեռը:

Յիսուս մարմնացումն էր այն գթութեան ու սիրոյ Աստուծոյն, որ աւելի սիրել գիտէ քան

պատժել, ներել գիտէ քան դատապարտել: Յիսուս Պետրոսին հասկցնելու համար ներողամտութեան ոգին, ըսաւ անոր. « Կրնաս ներել եղբորդ ոչ թէ եօթն անգամ այլ եօթանասուն եւ եօթն անգամ: », Այս խօսքերը աստիճանաչափերն էին Անոր դէպ ի մարդիկ ունեցած սիրոյն անսահմանութեան: Յիսուս ուրացութեան գիշերն ալ ցոյց տուաւ Պետրոսին՝ նոյն ներողութեան սէրը, երբ զղջման արցունքները տեսաւ անոր աչքերուն մէջ: Քրիստոնէութիւնը ներելով կը պատժէ զանոնք՝ որ կը կարծեն թէ տկարութեան նշան մըն է ներելը, մինչ անոր զօրութիւնը տկարութեան մէջն է որ կը յայտնուի եւ նոյն իսկ անոր անկումները հոգեւոր բարձրութիւններ են: Ներելով պատժելը, մարդը ուղղել, ճշմարտութիւնը, ուղղութիւնը ճանչցնել ըսել է. ներելը այնպիսի փրկարար դաստիարակութիւն մըն է որ մսէն աւելի սիրտն ու զգացումները կը ծեծէ. վրէժխնդրութիւնը չկրնար արդարանալ սիրոյ եւ ներման պատուէրին առջեւ: Քրիստոնէական սկզբունքն է սուրին տեղ ներում՝ քարոզել ու ազդել մարդու սրտին ոչ թէ երկիւղի եւ սարկութեան կամ համակերպութեան սաստը, այլ սիրոյ, ներման եւ ազատութեան ոգին, որ ամէն յառաջդիմութեան եւ երջանկութեան աղբիւրն է:

Ուր որ է այդ սէրը, հոն է երկինքն ու բուն կեանքը, ուր որ չկայ Այն՝ հոն է մահն ու դժոխքը:

ԱՆԱՌԱՎ ԹԷ ՍՐԻԿԱՅ

Թերեւս աս երկու բառերն ալ՝ վիրաւորանքի սուր խայթն ու խածատուժը ունենան անոնց համար, որոնց սրտին մէջ դեռ արժանապատուութեան զգացումները կոյս ու անբիծ վիճակի մը մէջ են եւ գուցէ իրենց ականջներն ալ լսել չուզեն այս անուններէն ոչ մին եւ ոչ միւսը:

Վերնագրիս վերջին բառը աւելի լաւ ու ճշգրիտ չպատկերացնէր այն տնձր, որուն մէջ պզտիկցած ու ճղճիմ է հոգին, արժանապատուութեան զգացումները հոգեվարքի վիճակի հասեր են իր մէջ, աւրուած ու աւրչտըկուած են հոգեկան ազնիւ նկարագրի դրոշմն ու պատկերը: Մարդը բանական եւ ասուն, դարձեր է անբան անասուն, որ կ'ապրի եփն կոյր կիրքովը քան կշռուած կամքով մը: Իր մէջ հաճոյքի երկրաքարչ բնազդը ունի քան գիտակցութեան կամ ինքնաձանաչութեան ազդակը, բթացած, բրտացած են բանականութեան այն զգացողութիւնները, որ ազնիւ ճշմարիտ ու բարի մարդը կը կազմեն:

Բայց որովհետեւ առաջին բառը վաղուց կորուսած է իր տառական նշանակութենէն աւելի բարոյական լայն առումի սաստն ու իմաստը, ու անհասկ մարդ, անհասկ տղայ գրեթէ սովորական բառեր դարձած են մեր բերնին մէջ ու կը

գործածուին նոյն իսկ փաղաքշանքի կամ սանկ տեսակ մը համակրանքի շեշտերով, ես ուզեցի որ այդ բառին քովիկը դնեմ այնպիսի բառ մը որ իր իսկութեան մէջ մերկ, նշանակութեամբը մեկին ու որոշ ըլլայ գոնէ հասարակութեան համար, որ անառակ անունէն տարբեր կ'ըմբռնէ զայն:

Աւետարանին մէջ նկարագրուած Անառակ որդիին պատմութիւնը լաւ մտիկ ըրէք, բայց չեմ կարծեր որ պիտի կրնաք բաղդատութեան եզրեր գտնել այդ անառակ որդիին ու ներկայ ժամանակի վիժած, այլ եւ այլ ձեւի, այլազան տարազներու տակ ապրող, չըսեմ շարժողներու միջեւ՝ զորս ես սրիկայ անունով մկրտած եմ:

Աւետարանի անառակ տղան, իր անսանձ կիրքերու հոսանքէն մղուած, հեռացաւ հօրը տունէն, հետը տանելով սակայն ոչ միայն նիւթական հարստութիւն մը, այլ եւ ծերունի հայրիկին կրծոց տակէն ալ բան մը, «էրը»:

Ան իր ամբողջ վտարանդի ու մոլորուն թափառումներուն, իր վաւաշ կեանքին ցոփ ու գարշոտ անկումներուն մէջ թէեւ կորսնցուց ամէն բան, դրամներն ու բարեկամները, — վասնզի վերջիններն առաջիններուն կապուած են ինչպէս ճանճը մեղրին, — բայց անոր սրտին ու հոգիին խորքը դեռ անշէջ մնացած մէկ աղօտ նշոյլը հայրական ու ընտանեկան սիրոյ, կը տանջէր, կը խոշտանգէր զինքը՝ բոպիկ ոտները արիւնոտող օտար երկրի մը սուր փուշերէն աւելի. կարօտի բոցը կը գալարէր, կը մրկէր իր հոգին, քան անծանօթ երկրի մը այն կիզիչ արեւը որ սկսեր էր արդէն խանձոտել ու այրել իր փափուկ մարմինն ու դէմքը:

Անառակ որդին՝ իր կեանքի այս տխուր աւերումներուն մէջ իսկ կրցաւ անմեռ պահել այն ներքին հոգեկան զգացումը՝ որ սկսած էր մորակեւել, խարազաննել իր խիղճը: Ան զգաց իր մէջ բարոյական ու նիւթական կեանքին ահաւոր անկումը, յիշեց հօրենական տունը, իր կեանքին դրախտը, որուն հետ կապուած էր սիրտը՝ իր մանկութեան անմեղ զգացումներովը:

Ա՛հ, պապենական տուն, առաջին խանձարուր կեանքի, սուրբ վառարան սրտի եւ սիրոյ, ուր մայրիկին անուշակ գգուանքն ու գուրգուրանքը, ջերմիկ համբոյրներն ու ժպիտները կը ննջեն, ուր հայրիկին ձայնին շեշտը դեռ վարձագանգուի, ուր եղբօր մը կամ կաթողին քրոջ մը վերջին նայուածքը կայ պահուած, ուր վերջապէս ամէն բան, ամէն առարկայ, դուռ, պատուհան, շեմք ու երգիք բաներ մը կը խօսին թախիծներով թախծուն սրտիդ ու կարօտի արցունքներով տամուկ աչքերուդ:

Աւետարանի անառակ որդին գիտցաւ վերլիշել աս ամէնը, ու ըսաւ ինքնիրեն. « ա՛հ, ես ալ մարդ մըն էի երբեմն, հանգիստ ու ճօխ կեանք մը ապրող ծնողական սիրոյ դրախտին մէջ երջանիկ, այժմ խողարած մըն եմ, անասուններուն էն աղտոտ դասակարգին հաւասարած. հայր, մայր, դրամ ու բարեկամ ո՛ւր են, ե՛ս անոնցմէ թէ անոնք ինէ հեռացան. ո՛չ, ո՛չ ես հեռացայ բաժնուեցայ տունէ մը՝ ուր իմ կեանքիս անմեղութեան սիրոյ երգերը հիւսուած էին մայրիկիս օրօրներովը, ուր հօգիս իր առաջին խայտանքն ու խինդը զգացած էր հայրիկիս ժպիտներովը:

Անառակ տղան դարձաւ դէպ ի հայրենի տունը, ուր վստահ էր թէ հայրը պիտի ընդունէր զինքը, եթէ ոչ զաւակ՝ գոնէ իւր ծառայ:

Յեսէք, հայր ու զաւակ զիրար ընդգրկած են, շրթունքներ զիրար կը խաչաձեւեն կարօտի տաք համբոյրներովը ու զղջման արցունքը՝ ներողութեան, սիրոյ արցունքին հետ խառնուած՝ կը մաքրէ, կը սրբէ ապականուած սրտի մը սեւութիւնները. կը լուայ աղտացեալ ու փտացեալ հոգիի մը վէրքերը մահացուցիչ. ծնողական ու որդիական սէրը կը ճառագայթէ յանկարծ այդ արցունքի կաթիլներուն մէջէն շողարձակ ու կը հիւսէ, կը կապէ հաշտութեան ու խաղաղութեան երփնազան ծիրանի գօտին՝ ստորջացով զաւկի մը ու ներող հօր մը սրտերու մէջէն:

Այնան հիմա բաղդատութեան դնել Աւետարանի ակնարկած անառակը՝ միշտ շուրջդ յածող, ամէն օր, ամէն ժամ դիմացդ ելող, ձեւերու ամենէն նուրբը, քաղաքավարութեան էն ճարպիկ ու ձկուն շարժուածներն ընող կապկաձեւ, շողքորթ ու փարիսեցի անառակին, որուն ես տարբեր անուն մը տուած էի վերեւ:

Ա՛հ, աս վերջիններն են որ կը մնան նոյնը ինչ որ են. անդարձ ու անզիղջ: Ա՛րեւելին ու ցոյց կուտան ինքզինքնին սուրբերէն աւելի սուրբ, արդարներէն աւելի արդար, ճիշդ Յիսուսի մատնանշած փարիսեցի դպիրներու նման, որոնք արտաքուստ են ամէն ինչ ու ներքուստ ոչինչ. գաւաթին ջուրը փչելով կը խմեն ամենափոքրիկ միջատ մը տեսած ձեւացնելով, մինչ կաթիլ մը ջուրին կամ արցունքին մէջ իրենց ընկերը խեղդելով մահացնել չեն խղճահարիր:

Ի՞նչ անուն կարելի է տալ անառակ բառէն տարբեր, անոր՝ որ անմեղի մը սրտին անբիծ զգացումներուն հետ խաղալէ յետոյ, կը ՎՔէ զայն ու ինքզինքը էն պատուաւոր էն ազնիւ մարդը ցոյց տալ կ'ուզէ:

Ի՞նչ անուն կրնաս տալ սա մարդ կերպարանքին տակ կեանքի մթուօթեան մէջ սողուններու պէս սողացող, գիշերասէր չղջիկներու նման ասոր անոր հանգիստը խռովող ուրուականին, կամ ուրիշներու դժբաղդ կեանքին աւերակներուն վրայ իր ծաղրական երգը երգող բուերուն, որոնք լոյսի տակ, պայծառ արեւին հանդէպ սոխակներ երեւիլ կ'ուզեն:

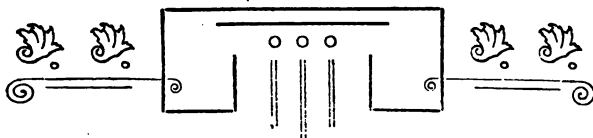
Ի՞նչ մակդիր կամ ածական կրնաս յարմարցընել Եղիային վերարկուն յափշտակող սա կեղծ Եղիսէին ալ, որ իր տարազն ու պաշտօնը կը շահագործէ միմիայն իր անձին հանգիստը, իր մորթին հաճոյքը վայելելու համար, թաղելով իր մարմնոյ ցեխին մէջ ինչ որ ազնիւ է ու կ'ազնուացնէ, ինչ որ վսեմ է ու կը բարձրացնէ:

Յիսուսին կարագրած, պարկերացուցած անառակը աւելի պարկեշտ, աւելի համեստ չէ՞ք գտներ քան անոնք՝ որոնց սրտին մէջ ցամքած, սմքած են մաքուր ու ազնիւ զգացումները, որոնց կեանքին խորը հոգին հազել իմն ցոյց կուտայ իր գոյութիւնը, ինչպէս գերեզմանի մթուօթեան մէջ պլպլացող առկայծ կանթեղ մը:

Մեր անսանձ կիրքերը երկրաքարշ, գիտութեան ծառին պտուղներն են մեր կեանքը դառնացնող, մեր հոգին թունաւորող: Այն որ կզգայ իր մէջ

կեանքին արժէքը, անոր նպատակը, պիտի վարէ, պիտի կառավարէ զայն, նոյնպէս իր ձիւղքերը, իր կիրքերն ու զգացումները այնպէս, ինչ որ պահանջելու իրաւունք ունի Ստեղծողը բանականներէս, քանի որ ինքնաճանաչութեան ու գիտակցութեան ազդակն ալ դրած է մեր կուրծքին տակ:

Ս Ր Տ Ի Ն Ժ Ա Ղ Կ Ա Զ Ա Ր Գ Ը

(Օրուան Տպաւորութիւններ)

“Չմեռն էանց, անցին անձրեւք եւ գնացնալ մեկնեցան, ծաղիկք երեւեցան երկրի մերում, թզենի ընծիւղեաց զողորմ իւր, այգիք մեր ծաղիկեցան եւ ետուն զհոտս իւրեանց, ձայն տատարակի լսելի եղև յերկրի մերում:”

Որքան ալ հիանալի են պէսպիսութիւնները սա բնութեան, ու երեւոյթներու յարափոփոխ վիճակը, որ ոչ նուազ կ'ազդէ նաեւ մեր բնութեան վրայ:

Աւելի զուարթ, աւելի ոգեւորուած չե՞ս զգար դուն քեզ, երբ յանկարծ երկինքն ամպոտ ու օրերը լալկան՝ կը տեսնես պայծառ ու ժպտուն: Ներքին հրճուանք մը չե՞ս ունենար թէ՛ այլ եւս հիւսիսի կճող ու կճող քամիները դադրած են, թէ բնութիւնը մեյամաղձոտ, երկնքի կապոյտ շրթներովը կը ծիծաղի, թէ լալօնները՝ գեղօններու փոխուած են, թէ արեւն է կեանքոտ, որ իր բոց ճաճանջները կը մաղմղէ գլխուդ վերեւ, թէ երկինք դարձեալ ցոյց կուտայ իր լուրթ կապոյտ անհունութեան ծոցէն՝ անխուփ աչուրները լուսաւորներու, թէ վերջապէս ծառերն են ծաղկեր իրենց բողբոջները արձակելով, տատրակը իր մեջանուշ վուվուռն, սոխակները իրենց երգերն են սկսեր:

Տես սա դիմացի ծործորներն ու ծմակներ, բլրակներն ու պուրակներ նախշուն կրկնոցներ են հագեր: Գաշտերու ծոց ու հովիտներու գոգը գունագեղ ու պէս պէս են ծաղիկներ, զորս մայր բնութիւնը լաւ գիտէ իր հոգածու ու քնքուշիկ մատուրներովը ցանցնել ամէն դի:

Բնութեան ծաղկաստանը մտած ես երբէք, ուրնարկիզն ու զմպուրներ, շուշանիկն ու նունուֆար, անմոռուկն ու հարանուկը, մեխակն ու մանիշակը, Արարչին վեհաշուք տաճարին իբր խունկերը կնդրկաբայր, կը խնկեն ու կը բուրեն ամէն կողմէ:

Մտիկըրած ես բնութեան տաճարին երգեցիկներու հոգեհմայ մեղեդիներն ալ, որ կ'արձագանգուին խորերն հոգիիդ՝ յիշեցնելով քեզ կեանքիդ գարնան օրերը, որոնք թերեւս անցած են սրտիդ անմեղ ու խնկոտ յիշատակներովն առլցուն: Ա՛հ ինչ խինդ ու խայտանք բնութեան մէջ. տես ինչ սիրուն են սա ոստոստող խայտարղէտ ուլիկներն ալ նորածին, ու անընդհատ մայանքներով իրենց մայրիկներն փնտռող գառնուկներն անմեղ: Ո՞վ կրնայ անզգայ ու անտարբեր մնալ հանդէպ այս ամէնուն. օրուան ու եղանակին տպաւորութիւններն են ասոնք, որոնց հմայքը պահ մը մոռցնել կուտայ հոգիդ տանջող ու միտքդ լլկող կեանքի մտածումներն ահարկու:

Վաղն առաւօտ անպատճառ միտքդ դիր եկեղեցի մը երթալ, հոն եթէ ոչ աղօթելու գոնէ հանդիսատես ըլլալու այն հոգելից արարողութիւններուն, որոնք տեղի պիտի ունենան Աստուծոյ տաճարին մէջ, զոր ծաղկազարդուած պիտի տեսնես

իր կարգին, բնութեան աաճարին պէս: Հոն ալ պիտի լսես անմեղ մանկիկներու ալէլուները, ու աւամայ քեզ փոխադրուած պիտի զգաս տարբեր աշխարհ մը, ու դուն ալ սրտիդ տաճարին մէջ իրական փոփոխութեան մը պէտքը պիտի զգաս անպատճառ, պիտի փնտռես հոգեկան աշխարհիդ մէջ անհրաժեշտ փոփոխութիւն մը սրտի եւ զգացումներու, փոփոխութիւն մը մտքի եւ մտածումներու. եթէ ոչ, ի՞նչ կարժեն կամ ի՞նչ օգուտ կրնան ունենալ քեզ համար արտաքին բնութեան եղանակներու փոփոխութիւնները՝ մինչ դու նշննես եւ անփոփոխ: Ի՞նչ վերաբերութիւն ունին քեզ արտաքին աշխարհի հոգեպարար խնդրութիւններն ու ծիծաղները, մինչ սեւ խորհուրդներու մռայլն է պատեր հոգիիդ երկիւնքը, կամ ի՞նչ կրնայ ազդել քեզ գարնան կենսատու եղանակը՝ քանի որ քու սրտիդ ու զգացումներուդ մէջ սառ անտարբերութեան մը ցուրտ ձմեռը կը տիրէ: Բնութեան եւ Աստուծոյ տաճարներուն մէջ տեղի ունեցած բոլոր այս փոփոխութեան հանդէպ, սրտով եւ զգացումներով անփոփոխ ու անտարբեր մարդը՝ դու չե՞ս նմանցներ սեւ կամ ճերմակ դագաղի մը մէջ մահուան յաւիտենական քունը քաշող դիակի մը, որ արդէն սկսած է գարշահոտիլ: Ի՞նչ կարժեն այդ դագաղը պճնազարդող ծաղկեփունջերու ու պսակներու հիւսկէները, ժամերով կատարուած մեռելական փառաշուք կարգը, եկեղեցականներու լալու աստիճան տխուր ու մեղանուշ երգերը, եւ որ աւելին է ու աւելորդ՝ անմահութեան փառապրասկն ու դափնին հիւսող սրբազանին դամբանականը:

Ա՛հ, մեռելը բան մը չզգար, դաբաղէն ներս ոչինչ կ'ազդէ, ուր սիրտը դադրեր է բարբախելէ, ուր կեանքը տեղի տուած է մահուան:

Դարեր առաջ՝ մարդկային կեանքի անպատէն անժպիտ ու խորհրդաւոր դէմքով մէկը անցաւ, ու այդ անպատին մէջ՝ փնտոեց բանական բայց մոլորեալ մարդուն իսկատիպ պատկերը, որ եղծուած էր, ու զայն ինկած գտաւ իր պատուոյ սանդղամատէն շատ վար: Թէեւ Աստուած իսկ զղջացեր էր մարդն ստեղծած ըլլալուն համար, բայց այս խորհրդաւոր մարդը՝ ամէն տաժանք, ամէն զրկանք յանձն առաւ ի սէր այն ինկած մարդուն. Երկրովի դժբաղդ ճամբորդը՝ բարի Սամարացիի մը պէտք ունէր:

Երբ Յիսուս իր վերջին օրերուն վերջին այցը կուտար այն քաղքին, ուր իրեն կսպասէր անխուսափելի վտանգ մը, կանգ առաւ անոր հանդիպակաց բլրին վրայ, ու սկսաւ լալ. իրեններէն ոչ ոք հասկցաւ կամ հարցուց այդ լացին նպատակն ու պատճառը: Յիսուս գուշակած էր Երուսաղէմի ապագայ դժբաղդութիւնը¹: Քաղքին բազմութիւնը, որուն մէջ ամէն տեսակն ալ կը գտնուէի, դիմաւորեց զինքը: Ժողովուրդին ցոյցը կատարեալ էր, Հրեայ Ռաբբիներու եւ փարիսեցիներու նախանձը շարժելու չափ: Բայց Յիսուս առանց ուշադրութիւն ընծայելու Հրէից տրտունջին ու ժողովուրդին ցոյցին, անցաւ լուռ ու մունջ ամբոխին

¹ Յիսուսի այս մարգարէութենէն 40 տարի վերջը Հռոմայեցի Յիսոս զօրավարը եկաւ կործանեց Երուսաղէմը, քար ու բանդ ընելով զայն, ինչպէս կը պատմէ հրեայ Յովսէպոս պատմիչը:

մէջէն, գիտնալով որ քանի մը օր յետոյ տարբեր աղաղակներ պիտի լսէ նոյն խաժամուժ օրհներգութեաններէն. գիտէր որ ցնծութեան ու ցոյցի այդ ձայները, շուտ պիտի փոխուէին վայրագ զայրոյթի վրէժխնդրութեան խուլ գողումներուն: Այդ փառաւոր անցքի ճամբան պիտի տանէր յետոյ զինքը Բեթելայ սարը, մահապարտներու կառափնատեղին. վերջապէս նա կը տեսնէր այն ի պատիւ իրեն ընծայուած ծաղկեփունջերու եւ դափնեպսակներու քովիկը, դժնիկի ու տատասկի սուր փուշերէ հիւսուած պսակն ալ, զոր լաւ գիտէ պատրաստել ապերախտ մարդուն ձեռքը՝ իր բարերարին ճակտին համար:

Սակայն Յիսուս անտրտունջ եւ անմուռնչ շարունակեց իր սկսած կեանքի ճամբան, լայն հետքեր ձգելով իրեն հետեւողներու կեանքին եւ սրտին վրայ:

Անոր միակ նպատակն էր վերականգնել ինկած մարդը իր անկումէն, ուղղել անոր ներքին կեանքը, փոխել, նորոգել անոր սրտին զգացումները, ստեղծել նոր ինորոյ անոր ներսիդին, ազնիւ ու արդար փափաքներ եւ սուրբ միտումներ, ճանչցընել անոր իր մեծութիւնը եւ զինքը ստորնացնող մեղքը: Յիսուս, մարդուն անկման եւ ապականութեան բուն պատճառը մատնանշելով, պահանջեց որ մարդն իր «իբր փոխէ նախ, վասնզի սիրտն է աղբիւր ու կեդրոն ազնիւ կամ չար զգացումներու, պէտք է այն մաքուր ու սուրբ ըլլայ աղտեղի խորհուրդներէ. անձրեւներու կաթիլներէն լճացած ափ մը մաքուր ու վճիտ ջրին մէջ երկնքի կապոյտ անհունութիւնը կը ցոլանայ, այնպէս չէ՞ միթէ սուրբ

սիրտն ալ՝ ուր կը պատկերանայ, կը ցոլանայ երկնային սիրոյ տիեզերք մը անհուն . . . :

Սէրը պայման դրաւ սրտին. առաջինը՝ վերջինը պիտի մաքրէր, պիտի սրբացնէր, վասնզի սէրը սրտերու մէջ կ'աստուածանայ եւ անոր համար ալ ստեղծուած է այն, ինչպէս կըսէ Օգոստինոս: Վերջին Սեղանին վրայ ալ նոյն սիրոյ պատուէրն էր որ կը կրկնէր Ան. «Նոր պատուէր մը կուտամ ձեզ, սիրեցէք զիրար, մարդիկ ձեզի այս սիրով պիտի ճանչնան թէ իմ աշակերտներս էք, եթէ սիրէք զիրար»:

Սիրտը կեդրոնն է մեր յոյզերուն եւ զգացմանց, անկէ կը բղխին, կը յորդին ինչ որ բարի է կամ չար, ինչ որ պիղծ է կամ մաքուր: Անոր թաքուն խորշերուն մէջ կը պահուին կամ կը պահէ մարդ իր կեանքին չափ սիրելի բաներ: Ա՛հ, սիրտը գիրք մըն է, որուն իւրաքանչիւր ծալքերուն մէջ կը գրուին, կը գրոշմուին աներեւոյթ ձեռքով մը այն ամէն բաները, որ տեղի կունենան մեր օրօրոցին քովիկէն, մինչեւ մեր դագաղին մօտիկը:

Սրտին գիրքը ծերերը կը թղթատեն մխիթարուելու համար, մինչ երիտասարդները դեռ հոն կը գրեն հապճեպ ու եռանդուն, կարծելով թէ պիտի կրնան լեցնել անոր պարսպ՝ բայց անհուն էջերը, զոր միայն Յիսուսի բացատրած սէրը կրնայ լեցնել ու լիացնել:

Մարդիկ, ըլլան հարուստ կամ աղքատ, տգէտ կամ զարգացեալ, կրնան ըլլալ միանգամայն սուտ, խաբեբայ, հպարտ, չարասէր ու անձնասէր, ռիսկալ ու վրէժխնդիր, եթէ իրենց

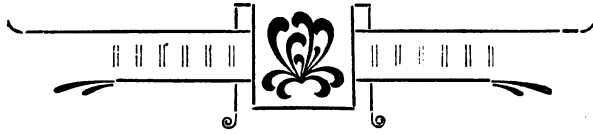
սիրտը մաքուր չէ, վասն զի այս ամէն չարիքները կը բղխին միմիայն անմաքուր ու ապականուած սրտէ մը:

Յիսուսի նպատակն էր ազգել մարդու այս սրտին եւ փոխել զայն: Ան իր կեանքին մէջ երբէք չէնդաց. ժպիտ մը կամ ծիծաղի հետք մը անգամ չգծեց իր դէմքին կամ շրթներուն վրայ. բայց երկու անգամ Անոր լացը կը յիշուի ու վերջին տագնապի պահուն իր մահու չափ տրտմութիւնը: Ու այս ամէնը միակ նպատակի մը համար. փրկել մարդը, ուղղել անոր միտքը, բարձրացնել անոր հոգին, մաքրել, սրբել անոր սիրտը ու մարդը նորէն ստեղծել: Բայց Անոր արցունքն ու տրտմութիւնները, տագնապներն ու յուզմունքները բաւական չէին իր պաշտելի նպատակը իրագործելու համար: Յիսուս անոր ձեռնարկեց Բեթելայ սարին վրայ, ինք հոն բարձրացաւ ու բարձրացուց մարդն ալ. խաչին վրայէն սկսաւ ստեղծագործութիւնը մարդուն, նոր մարդը զգաց իր մէջ այն սէրը, որ Յիսուսի փեռեկուած կողէն ու Աստուածային սրտէն կաթկթեցաւ իր ցամքած սրտին վրայ:

Ի՞նչ կարժէ բնութեան եւ Աստուծոյ տաճարին ծաղկազարդուիլն ու փոփոխութիւնները, մինչդուռ չես զգար փոփոխութիւն մը քու մէջդ հոգեպէս եւ սիրտդ իբր ամայի անապատ մը կը մնայ թափուր, ուր չճառագայթեր, չցոլանար սէրը սրբացնող ու աստուածացնող. քննէ, քննէ սիրտդ թէ կայ հոն անցք մը այդ երկնային սիրոյ համար, թէ սառնատարբերութեան սառն ձմեռը կը տիրէ հոն. ինքնամիտի մտածէ թէ հոգեկան կեանքդ կզգայ

իր մէջ սիրոյ գարունը, թէ հոն կը բողբոջէ՞ն առաքինութեան, սրբութեան եւ արդարութեան ծաղիկները, յիշէ հոգեկան կեանքիդ վիճակը երբ արտաքին բնութիւնը կը պճնազարդի աչքերուդ հանդէպ եւ օրուան տպաւորութիւնը կը պատկերացնէ մտքիդ մէջ քու ապրած քրիստոնէական կեանքդ:

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ս Ե Ղ Ա Ն Ը

(Միւրոյ նոր պատուէրը)

1. Վերջին սեղանը եւ անոր հին ու նոր նշանակութիւնը. — խորոված գառնուկը, լեղի խոտը, անխմոր հացը եւ գինին. —

2. Յիսուս ինչո՞ւ համար նոր պատուէր կ'ըսէր իր վերջին սեղանին վրայ աւանդած սիրոյ պատուէրին. — Այս պատուէրը ինչ տարբերութիւն ունէր Մովսէսի աւանդած պատուէրէն. — ինչո՞ւ բոլոր օրէնքներուն ու գրուածքներուն լրումը կըլլար աս պատուէրը:

Հրէաստանի մայրաքաղաքին ամէն կողմը ցնծութեան տօներ, ուրախութեան հանդէսներ սարքուած էին ու հրեայք իրենց ազատութեան մեծ տօնը կը կատարէին անբացատրելի խնդութեամբ մը. ամէն տուն հարուստ թէ աղքատ, ամէն մարդ ծեր ու երիտասարդ Մովսէսի անցքի երգը կ'երգէին «Օրհնեսցուք զՏէր զի փառօք է փառաւորեալ, զերիվարս եւ զՏեծեալս նոցա ընկեց ի ծով:» Ա՛հ ինչ անուշ է փրկութեան երգը որ տառապանքներու կաշկանդումներէն ազատուած ժողովուրդի մը կուրծքէն դուրս կը պոռթկայ յանկարծ. Հրեայք ուրախ ու զուարթ էին վասն զի իրենց Եգիպտոսի

գերութենէն ազատութեան տօնը կը տօնէին: Այն օրը իրենց սեղանը խորհրդաւոր էր եւ զօր կ'ամբողջանէր խորոված գառնուկը, անխմոր հացը, գինին ու աս ամենուն քով լեղի խոտը: Գառնուկը կը նշանակէր ազատութեան առաջին օրը որ Մովսէս պատուիրած էր իրենց շատ շուտ պատրաստուիլ եւ նոյն իսկ կերակուրը ուտել ոտքի վրայ կօշիկներն հագած, ցուպերնին ձեռքերնին: Սեղանի վրայ գինին ուրախութեան բաժակն էր, իսկ լեղի խոտը կը նշանակէր իրենց կեանքին դառն ու լեղի օրերը զօր անցուցած էին Փարաւոնի երկրին մէջ:

Մինչ Իսրայէլացիք այսպէս իրենց այդ ավանդական տօնը կը կատարէին, անդին անշուք վերնատան մը մէջ, պարզ սեղանի մը շուրջ բոլորուած են խումբ մը մարդիկ իրենց վարդապետին հետ, աս սեղանին վրայ ալ կ'երեւին նոյն ավանդական գառնուկը խորոված, անխմոր հացը, գինին ու լեղի խոտը: Հոս սակայն չսուիր Մովսէսի երգը, հոս ուրախութեան ոչ մէկ երեւոյթ ու նշան չերեւիր, դէմքերը թախծութիւն մը հագեր են ու ամէն մարդ լուռ ու մունջ իր պատառը կը թաթիտ սեղանին վրայի պնակին մէջ: Յանկարծ յուզուած շեշտով մը կը շարժին մեծ վարդապետին շրթները ու կ'ըսէ իրեններուն «որչափ փափաքեցայ այս պատէքը ձեզի հետ միասին ուտելու», ու կրկին լուռութիւնը կը տիրէ եւ ամէն մարդ կը շարունակէ ուտել իր կերակուրը: Յիսուս ի վերջոյ կը յայտնէ թէ իրենցմէ մէկը պիտի մատնէ զինքը. այս յայտնութիւնը սակայն ցուրտ սարսուռով մը կը ցնցէ իր աշակերտներուն հոգին, ու արդէն անդին

դաւաճանութեան գործը պատրաստուած էր: Յիսուս առանց առիթն ու ժամանակը կորսնցնելու կ'ըսէ. «Տղաք, ձեզի նոր պատուէր մը կուտամ, զերար սիրեցէք, սիրեցէք այն սիրով որով ես ձեզի սիրեցի ու հաստատուն կեցէք այն սիրոյն վրայ»: Ինչո՞ւ համար Յիսուս նոր պատուէր կ'ըսէր իր այս վերջին սեղանին վրայ աւանդած սիրոյ պատուէրին. այս պատուէրը ի՞նչ տարբերութիւն կամ առաւելութիւն ունէր այն առաջին պատուէրէն, որով Մովսէս կը պատուիրէր Եգիպտոսէն դեռ նոր ելած ժողովուրդին սիրել իր ընկերը իր անձին պէս: Մովսէս կը պատուիրէր սիրել իր ընկերը միայն ու խիստ սահմանափակ էր այդ սիրոյ շրջանակը. մինչ Յիսուս կը պատուիրէր անխտիր սիրել ոչ միայն ընկերը այլ եւ ամէն անոնք որոնք մեզի նման ստեղծուած են, միեւնոյն սիրտն ու զգացումները ունին, այդ սիրոյ առջեւ հաւասարապէս եղբայր են ամբողջ մարդիկ: Այդ սիրոյ պատուէրը նոր էր, վասն զի պիտի նորոգէր ներքին մարդը մեր մէջ, այդ սէրը պիտի կատարելագործէր մարդը, կատարեալ պիտի ըլլար ան անձնութեան մէջ, կատարեալ՝ խոնարհութեան, համբերութեան, քաջութեան, սրբութեան եւ անձնուրացութեան մէջ:

Այդ նոր պատուէրին սէրը պիտի օծէր մարդուն բոլոր ներքին զգացումները, սիրտը սեղան ու հոգին տաճար պիտի կանգնէր. Աստուած պիտի բնակէր մարդուն մէջ եւ մարդն՝ Աստուծոյ: Յիսուս, սեղանին գինին ու հացը իբր իր մարմինը եւ արիւնը անսահման սիրովը շաղախուած կապ մը ցոյց կուտայ իրեններուն սրտին ու կեանքին. ու այդ սէրը

չմամնիր ոչ Մովսէսի՝ միմիայն իր ընկերոջը կամ ազգակցին վրայ սահմանեալ սիրոյն, ոչ ալ աշխարհի ըմբռնած սիրոյն: Պօղոս առանց Անուր, առանց այդ նոր պատուերի սիրոյն տիեզերքը դատարկ կզգայ ու կեանքին ամէն կապերը, ամէն փառքն ու պերճանքը ոչինչ, այդ սիրոյ մեծութեանը առջեւ աշխարհի մեծութիւնները կը փոքրկանան, փառքերը կը նսեմանան. նոյն իսկ Տարսոնացին սիրոյ լեզուն հրեշտակաց լեզուէն վեր, շատ վեր կը դասէ, « գիտութեամբ ու մարգարէութեամբ, նիւթական աշխարհի վրայ փոփոխութիւններն իսկ ընեցու եթէ կարողութիւն ունենամ ու սէր չունենամ, ոչինչ եմ եւ բանի մըն ալ օգտակար, չեմ », կըսէ: Ու այդ սիրով միայն կրնան հասկցուիլ ամենէն կնճռոտ խօսքերը, կրնան լուծուիլ ու թարգմանուիլ կեանքին առեղծուածները:

Թիսուս այդ սիրով կապեց իրեններուն սիրտը իր սրտին հետ, այդ սիրով անոնք վառուած ու զինուած սկսան քարոզել Հռոմայ եւ Յունաստանի ու աշխարհի այլ եւ այլ կողմերը իրենց մեծ վարդապետին սկզբունքները, այդ սիրով տկար կարծուածները զօրացան. յիմարները իմաստուններ դարձան ու իմաստուն կարծուածները ապշեցան. զօրաւորները տկարացան ու խաչին ափ մը զինուորները յաղթեցին աշխարհի: Պատմութիւնը ինքնին ցոյց կուտայ իբր կենդանի վկայ, թէ այս նոր պատուերին սիրովը գործող անձնուրաց խումբ մը մարդիկ ինչեր գործեցին, ու այսօր քրիստոնէութիւնը իր փառքի, իր յաղթութեան անկործան շէնքը վերականգնած չէ՞ անցեալ դարերու մէջ ամենէն հզօր կարծուած ու այս-

օր կործանած կայսրութիւններու աւերակներուն վրայ:

Յիսուսի վերջին սեղանին վրայ աւանդած նոր պատուէրը՝ զգաց Տին մարդը իր կրօնոց տակ. բացաւ սրտին դռները անխտիր ամէնուն: Յիսուս այս վերջին սեղանին վրայ աւանդեց միանգամայն ուրիշ գործնական դաս մըն ալ մարդու եօին վրայ ազդող, մեծութեան ու փառասիրութեան անյագ տենջանքը որ ցեցի պէս կ'ուստէ մարդու հոգին եւ ամէն ատեն ահագին դժբաղդութիւններու, բաժանումներու ու պառակտումներու պատճառ եղած է եւ դեռ կը լլայ. Յիսուս այդ հպարտութեան ոգին ջախջախեց ըսելով, « աշխարհի վրայ անոնք որ կը տիրեն, կ'իշխեն, մեծեր կը կոչուին, բայց ձեզի համար այնպէս չէ, ես որ ձեր մեծն եմ ու վարդապետը, ահա ձեր ոտուրները լուացի, եթե ես տէր ու վարդապետ ըլլալով այս բանը ըրի, ուրեմն եւ դուք պէտք է խոնարհ ըլլաք իրարու ոտք լուալու չափ, դուք ամենքդ ալ եղբայրներ էք: »

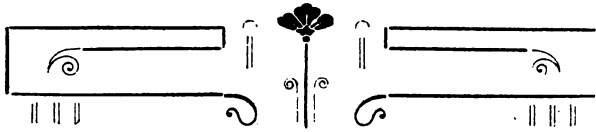
Յիսուս հասկցուց ամենուն ալ թէ՛ մեծութիւնը սիրոյ խոնարհութեան մէջն է, այդ խոնարհութիւնը, այդ հեզութիւնն է որ պիտի բարձրացնէր զիրենք: Ու այդ սկզբունքով անոնք պիտի կրնային շինել քրիստոնէութեան շէնքը հաւատոյ վէմին վրայ, որ հաստատուած էր Յիսուսի սիրող ու ներող սրտին մէջ: Քրիստոնէական եկեղեցին իր առաջին օրերէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերը հալածուեցաւ ու սոսկալի հարուածներ կրեց, սակայն այն անսասան մնաց ու պիտի մնայ դեռ յաւիտեան: Այն կը նմանի ծովափունքի հաստատ ժայռին, զոր կատաղի ծովին ալիքները շարունակ կ'ապտակեն ու կը հարուածեն,

բայց ժայռը աւելի կը փայլի, աւելի կը յղկուի այդ արեքներէն քան թէ կը տաշուի կամ կը փշրուի:

Քանի՛ քանի անգամներ զօրեղ բազուկներ, բիրտ ուժեր փորձեր փորձեցին մահու դագաղին մէջ դնել Քրիստոսի այս եկեղեցին. քանի՛ անգամ փորեցին անոր գերեզմանը, զայն մեռած ու մահացած կարծելով, սակայն ան՝ իր մեռած կարծուած վիճակին մէջն իսկ գիտցաւ վերականգնանալ: Ձինքը հալածողներ ապշեցան ու դեռ կ'ապշին: Աւերջին սեղանին շուրջը բոլորած անուս մարդիկ էին՝ հին փիլիսոփայութիւնն ու անընկճելի կարծուած կայսրութիւններուն մտքի ու բազուկի ուժերը ջախջախողներն, ու հիմա սիրոյ եղբայրութիւնը պարզած իր հաշտութեան ու խաղաղութեան դրօշը սրտերու մէջ՝ յառաջ կը տանի իր երկնային գործը երկրի վրայ ու մարդոց կեանքերուն մէջ: Ահա սիրոյ նոր պատուէրին ոյժն ու յաղթութիւնը:

Ա Հ Ա Ւ Ո Ր Գ Ի Շ Ե Ր Ը

(Աւագ Ուրբաթ)

Խորհրդաւոր են ու յղի՝ գիշերները լո՛ւն, անոնց ծնունդը երկւորեակ է. կեանք ու մահ: Կան գիշերներ, որ առաւօտ ու արեւ ունին, կեանքի գիշերներն են անոնք: Գիշերներ ալ կան, սեւ ու արջամղջին գիշերներ, ա՛հ անոնք անլոյս եւ անլոյս գիշերներն են գերեզմանին, անառաւօտ եւ անարեւ, յաւիտենական գիշերները մահուան:

Գիշերները սիրելի են սակայն, մեր խոնջած պարտասած մարմինները՝ գիշերուան. մէջն է որ իրենց կորուսած ուժերը կը վերստանան, անոնք մեր մտքի փոթորկուն ծովին նաւահանգիստներն են անգայթ, յենակէտը մեր սրտերու մշտածուփ յուզմանց: Բայց քունը, այդ գիշերներու պահապան հոգին, չմօտենարարցունքներով թրջոտած բիբերու, չսիրեր այն սրտերը ուր հիւժող վիշտը իր բոյնն է դրած. ինչո՞ւ կը հեռանայ այն մտքերէն, ուր մտմտութի ցեցը իր աւերիչ դերը կը կատարէ: Գիշերները այսպէս՝ թերեւս մէկուն համար կեանք ու հանգիստ է, մինչ ուրիշի մը համար ցաւերու սկիզբն ու կարապետը մահուան:

Ո՞րն էր այն ահաւոր գիշերը, զոր անցուց մարդոց որդիներէն մէկը, որուն գիշերը թէեւ ծնաւ մահ մը, սակայն մահն ալ ծնաւ կեանքը:

Ա.

Սարսափ ազդող մութ գիշերուան խորլու-
թեանը մէջ, բուերու սրտակեղեք սուր վայնասուն-
ներու նման՝ կը լսուի միայն տխուր սօսաւիւնը խօ-
լական հիւսիսին, որ կարծես մօտալուտ մահուան
մը ողբերգը կը հիւսէ, աղմկելով շարունակ խիտ
անտառակը մշտադալար ձիթենիներուն:

Ի՞նչ ալ սեւաթոյր տխուրութիւն մը կը
հագնին սա անլուսին ու անլոյս գիշերները, ու նոյն
միջոցին գոգցես մեծ ու փոքր աստղերն ալ
անքանակ՝ երկնքի անձիր անհունութեանը ծոցէն
բուռն ճիգ մը կ'ընեն իրենց գոյութիւնը ցոյց տալու
համար մեզ: Հետզհետէ աւելի ահաւոր կը դառնայ
գիշերներու գիշերը՝ թխպոտ ամպերու ընձանման
հսկայ կոյտերը՝ վեր վեր կը բարձրանան հորիզոնէն,
ու հովը մոլեգին՝ գիսախուի ուրուականի մը պէս
իր հապճեպ մատուրներով կարծես կը ջանայ լայն
ու սեւ պատանք մը ձեւել՝ ցաւերու էն զօրաւոր
կսկիծներովը բռնուած սա ձիթենեաց անտառակին,
որուն լացող ծառերը ծածկել ու պահել կ'ուզեն
կարծես իրենց ծոցը ապաստանած նոյն գիշերուան
մեծ հալածակներ, որ իր անձին մէջը կզգայ տըրտ-
մութիւններու էն սոսկալի սարսուռը ու մահուան
քստմնելի սարսափը հոգեքաղ, ու սօսաւիւնը դեռ
փչող խօլական հիւսիսին՝ կը փշսքաղէ անոր
մարմինը ամբողջ:

Ո՞վ է արդեօք այս մարդը, ոճրագործ մը որ
իր հետքը ծածկել կ'ուզէ, կամ երիքովի ճամբորդն
է որ օգնութեան կսպասէ. ոչ մէկն է եւ ոչ միւսը,
իր ճակտին վրայ հետզհետէ կ'երեւին տագնապի
կնճիռները ստուերոտ, աչքերը մոլորուն յառած

է դէպ ի հորիզոնը բուռն անձկութեամբ օգնութիւն սպասող մէկու մը պէս. ոչ ոք ունի սակայն իր մօտն ու հեռուն, իրենները վաղուց լքած են զինքը հակառակ այն խոստումներուն թէ, մինչեւ իսկ պատրաստ են իր հետը մեռնելու. անհ, որքան տկար է տագնապի պահուն մարդուն հոգեկան զգացումը՝ երբ կատարեալ սէրը դեռ չէ զօրացուցած դայն, մանաւանդ այն սէրը՝ որ հօր է քան զմահ: Իրերը նոյնը չեն մնար սակայն եւ ոչ ալ գիշերը մթին. Սարոնի սարէն լուսնկան կերեւի, թէեւ ոչ նախորդ գիշերուան պայծառութեամբը. ան ալ սարսուռի տոճունութիւն մըն է հագեր, եւ, իր տոնջն ճաճանչներ կը բեկբեկին մահուան ստուերներու տակ ծանրացած սա ձիթենիներու մանրիկ տերեւներու մէջէն որ դեռ խօլական հովը կ'ալեկոծէ ինչպէս ալիքները ծովին: Ու դեռ հաւածական մարդը անշարժ կեցեր է իր տեղիկը՝ մամուսպատ ժայռի մը կուշտին վրայ ծնրադիր ու անյարիր, որուն պայծառ դէմքին վրայ կարծես կ'ուրուագծուին մահապարտներու կոշտ փայտին ստուերներն ահարկու. հովը կատաղի՝ արդէն ցրուած թուխպ ամպերը հորիզոնին, ձիթենեաց մէջէն լուսնի լոյսը ցոյց տալ կը փորձէ Անոր տամկացած աչքերուն որ միայն ինքը գիտէ ուղղել երկնքի լուսաւորներուն ընթացքը անմոլար:

Յանկարծ Ան իր շուրջը կը նայի՝ խաչաձեւելով մեզ անծանօթ հորիզոններն հեռաւոր եւ իր նայուածքներն լայն ու խորին, կ'ընդգրկեն ոչ միայն հիւսիսն ու հարաւը, այլ տիեզերքն ամբողջ: Պահ մը կը լռէ բնութիւնը. կը լռեն ձայներն ամէն, վայնասունները հովերուն ու խարշափիւնը ձիթենեաց

տերեւներուն, ու հալածական Աստուած մարդուն ձայնն է որ միայն կը լսուի, իր աչքերը սեւեռուն հսկայ լեռներու երեւոյթը ունեցող ամպերու ծոցէն, կը տեսնէ դէպ ի իրեն երկնցած գաւաթ մը, ա՛հ որքան դառն է այն, դառն է վասնզի մարդկութեան հոգեկան ցաւերու բաժակն է, քաղցր է միանգամայն վասն զի մեղաւորաց փրկութեան սիրոյ գաւաթն է այն: Մոլեգնեալ ամբոխը խուժուժ, արդէն ձերբակալած է զայն իբր չարագործ մը եւ կը տանի այն աստանը՝ ուր մարդը՝ մարդը կրնայ դատել միայն եւ ոչ արդարը:

Հատ ալ շուտ լմնցուցին իր դատաստանը, մարդկային օրէնքն ու արդարութիւնը անզօր գըտնուեցան անպարտն ու անմեղը պաշտպանելու, վասն զի իր թշնամիներն եղան իր դատաւորն ու դատաւսազը, զինքը դատողներն ու իր դահիճները: Բանտին մէջ ոճրագործ Բարաբբային շղթաները կը քակուին կամաց կամաց անոր տեղ անպարտականին ձեռքերը պիտի պրկուին. ա՛հ, մարդկային դատաստան, դու արդէն քու կոյր կըքովդ միայն դատել գիտես արդարը: Քու դատավճիռներդ կը գրուին շատ անգամ անմեղ զրկեալին արցունքներովն ու արիւնովը: Դու կը վարձատրես զայն, որ պատժել պէտք էր, կը դատափետես զայն, որ վարձատրել պէտք էր: Ինչո՞ւ չես նայիր այդ ժանգոտ երկաթին ո՛վ լուռ ու անմունչ կեցող դատապարտեալդ. տես դարերու դարմնած շղթան է այն որով կը կապեն ձեռքերդ, մինչ դու սիրոյ անլոյծ օղակովն է որ կապել կ'ուզես սրտերը քեզի հետ: Սպասէ ո՛վ տարաբաղդ հալածականդ, սպասէ, քիչ մըն ալ համբերէ մորմոքող ցաւերուդ, որ թշնամիներդ

իրենց խարազաններու ուժգին հարուածներովը տուին քեզ. կաց պահիկ մըն ալ, խաչդ կը պատ-
րաստեն ու քեզի գամելու գամերը կը սրեն:

Բ.

Մերկ ու ժեռուտ լերկ լերան մը սարին վըայ՝
կախաղանի փայտէն կախուած երեք անձեր կ'երե-
ւին. մէջտեղինը անմեղի մը դէմքը ցոյց կուտայ,
զոր մարդիկ սովոր են շատ անգամ շփոթել չարա-
գործին հետ: Բայց որո՞նք են արդեօք Անոր աջն ու
ձախը կախուածները. իրեն աշակերտները որոնք
խոստում կուտային միասին մեռնիլ. ո՛չ սակայն,
անոնցմէ մին նոյն իսկ առաջին տագնապի պահուն
ուրացաւ զայն եւ միւսը ամենէն առաջ խոյս տուաւ:
Ո՛վ ճշմարտութեան եւ սիրոյ համար անձնուէր
հալածականդ, գիտես թէ որոնք են քու շուրջը
կեցողները, որո՞նք են այդ քեզ վիճակակից ու
խաչակիցներ. երկու չարագործներ, որոնց հետ
խաչել որոշեց քեզ խուժանը, իբր ինկած մարդ-
կութեան արժանաւոր ներկայացուցիչներ:

Որքան ալ հակասական են քու խօսքերդ,
ո՛վ գալիլեացի դատապարտեալ. միթէ դու չէիր
ըսողը վերջին օրերուդ վերջին ժամերուն թէ՛ «ես
երբոր այս երկրէն վեր ըստ ինձնամ, ամենքն ալ
ինձ պիտի ձգեմ, ինձ պիտի հրապուրեմ». ո՛հ, չեմ
գիտեր թէ ի՞նչ ծաղրական զաւեշտ մըն է այս,
դու ինչո՞վդ մարդիկները պիտի կրնաս հրապուրել
քեզի, մինչ նոյն իսկ գերմարդկային գործերդ տես-
նող, երախտիքդ վայելողներ մինակ ձգեցին քեզի,
ու հիմա ո՞ր ուժովդ, ո՞ր կարողութիւնովդ պիտի
կրնաս հրապուրել մարդիկը:

Գիտենք թէ մարդիկ զիրար ինչպէս կը հրապուրեն աշխարհի վրայ. կը հրապուրեն անոնք իրենց նիւթական ու ֆիզիքական ուժերովը. մինչ քու ուժդ խաչին տակը ընկճուեցաւ. կը հրապուրեն իրենց գեղեցկութիւնովը կամ լեզուի ճարտար դարձուածներովը, մինչ քու դէմքդ ու գեղեցկութիւնդ մարդկային կերպարանքէն դուրս ելած, մահուան դալուկն են հագեր: Մարդիկ կը տիրեն, կը տիրապետեն իրենց ազդեցութիւնովը. ո՞ր է սակայն քու ազդեցութիւնդ. ծաղր ու ծանակ եղար քեզի խաչողներուն, քեզի սուտ թագաւոր շինեցին, ադամանդներով ընդելուզեալ թագին տեղ սուր փուշերէ ու տատասկէ հիւսուած պսակ մը դրին գլխիդ վրայ. արքայական մականին տեղ կոտորտուած եղէգ մը տուին ձեռքդ. ըսէ՛, ըսէ՛ ո՞վ դժբաղդ մարդ, դու մարդիկը ինչով եւ ինչպէ՞ս պիտի հրապուրես. աշխարհ մը եկար, ուր քեզ համար սեփհական բան մըն ալ չունէիր, նոյն իսկ յոգնած ու ցաւած գլուխդ հանգչեցնելու տեղ մը, որուն համար դու չէիր ըսողը թէ՛ «աղուէսները որջեր ունին ու երկնքի թռչունները բոյներ, բայց ես գլուխս դնելու տեղ մը չունիմ»: Որքան հակասական երեւին կամ իմացուին քու այդ խօսքերդ, գործնականին եւ իրականին մէջ սակայն անհերքելի ճշմարտութիւններ են: Այն մահապարտներու կոշտ փայտին վրայէն, ուր բարձրացար, յանկարծ այնպիսի ձգողական ուժ մը ստեղծեցիր, ինչ որ կը պակսի հասարակ մահկանացուներուս մէջ, ու անով հրապուրեցիր միլիոնաւոր հոգիներ, ոչ միայն քեզի սիրողները այլ եւ անարգողներն ու ատողները որոնք խաչին վրայ խաչել փորձեցին

Ճշմարտութիւնը, արեան մէջ խղզել սիրոյ ձայնը. սակայն դու հրապուրեցիր մարդիկը քու աննման սրտովդ, քու ներող սիրովդ, քու անձնուէր հոգիովդ: Գու արդարեւ թագաւորն եղար սրտերու աշխարհին ու սիրոյ կրօնքիդ հիմերը դրիր մեր հոգիներու խորքը, զոր չկրցան ու չպիտի կրնան խախտել մարդկային ձեռքերն ու հնարամտութիւնք: Վերջին պահուդ «Ծարաւի եմ», ըսիր ու քովդ կեցողներ չհասկցան քու միտքդ. կարծեցին թէ՛ դու ջուր կուզես ու լեղի քացախ տուին, որպէս զի թմրիս ու հոգեվարքի տառապանքներդ չզգաս, ու երբ դառն հեղուկը դալկացած շրթներուդ մօտեցուցին վերջին բառ մըն ալ մրմնջեցիր. «ամենայն ինչ կատարեալ է»: Այո՛, ո՛վ մարդոց մեծ սիրահարը, դու ծարաւի էիր ոչ թէ ջուրի այլ մարդոց սիրոյն, նոյն իսկ քեզի տանջողներուն որոնց վերջին կատակերգութեանց ու անգիտակցաբար ըրած չարիքներուն համար կըսես թէ, «ամէն բան կատարեալ է». իրաւ էր ու ճշմարիտ այդ վերջին յայտնութիւնդ ալ. կատարեալ էր ամէն չարիք, ամէն վատութիւն մարդոց կողմէ, իսկ քու կողմանէ ալ՝ ա՛հ, կատարեալ էր սէրը ներող, համբերանքը Աստուածային:

Ու հիմա խաչիդ վրայ հանգչէ, ննջէ արդարին քունովը. թող քիչ մը հանգչի մարմինդ խաղաղանուած. թող քիչ մը պաղտակին վերքերդ արիւնոտ: Քեզի պիտի պատանքեն երկիւղած ու խնկաբեր կիներ. անոնք կը սիրեն, կը պաշտեն քեզի. պիտի հանեն իրենց մատուրներով վերքերուդ մէջէն գամուած գամերը արիւնոտ. պիտի հանեն կողդ ծակող սուր տէգին կոտրտած կոտր-

ները ու պիտի օժեն ոչ միայն անուշ իւղերով այլ եւ իրենց տաք արցունքներովը քու սառած մարմինդ պաշտելի:

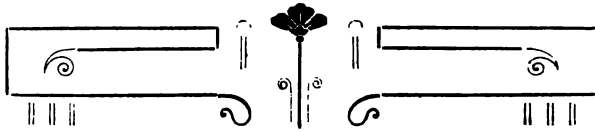
Հանգիւր, հանգիւր մնայլ ծոցը գերեզմանիդ. մահը հոն պիտի շղթայէ քեզ ու որդերը պիտի փորձեն կրծել մարմինդ. բայց ան միթէ ճշմարտութիւնը, սէրն ու կեանքը կրնան ծածկուիլ հողով. դու մարմնացումն ես ճշմարտութեան սիրոյ կեանքին որ մահ չունի, լուսոյ կեանքին՝ որ խաւար ու գիշեր չունի, յարութեան կեանքին՝ որ գերեզման չունի:

Տագնապներուդ ահաւոր գիշերը՝ ծնաւ կեանք մը մարդուն համար, որ այլ եւս չվախնար մահուան գիշերներէն. գերեզմանդ անմահութեան դուռ բացաւ: Աւերջապէս մարդը հասկցաւ նիւթական եւ բարոյական կեանքին մահն ու անկումը, բարձրութիւնն ու յարութիւնը: Դու սորվեցուցիր մեզ այն գործնական սքանչելի դասը թէ՛ մարդիկ ինչպէ՞ս կրնան յաջողիլ կեանքի ելեւէջներուն մէջ. թէ ինչպէ՞ս կրնան յաղթել չարին, թէ ի՞նչ է սրտերու եւ զգացումներու տիրելու գաղտնիքը: Ա՛հ, նպատակդ սուրբ, խորհուրդներդ խորին, բայց ոչ գաղտնիք մը. վասն զի քրիստոնէութիւնը լոյս է, յայտնութիւնը ճշմարտութեան. գործերդ պաշտելի են ու պիտի մնան նոյն իսկ յետագայ մարդկային լուսամիտ սերունդներուն համար:

Քու կրօնքդ՝ լուսոյ, սիրոյ եւ ճշմարտութեան կրօնքն է. միթէ մարդիկ պէտք չունին ու չպիտի ունենան այդ կրօնքին. ո՞վ կրնայ ուրանալ թէ՛ միտքը առանց լոյսի, սիրտը առանց սիրոյ եւ հոգին առանց ճշմարտութեան կրնան ապրիլ: Դու եղար

լոյսը մեր մտքին, անմահութիւնը մեր կեանքին, սէրը մեր սրտին, ճշմարտութիւնը մեր հոգիներուն. քու մահուանդ ահաւոր գիշերը՝ ծնաւ մեզ անմահութեան առաւօտը: Քանի մը ժամուան քրտամնելի չարչարանքովդ՝ Աստուածութեանդ թագաւորութիւնը հիմնեցիր, ու անարգուած քառաթեւ խաչափայտդ եղաւ այն մեծ խորհրդանշանը որով չափել փորձեցին անոպայ մարդիկարտիդ Աստուածային անչափ սիրոյ լայնութիւնն ու խորութիւնը, մեծութիւնն ու բարձրութիւնը. քու յաղթական խաչի կարմիր դրօշին վրայ աստուածային մատուրներովդ գրեցիր «Էր, Խաղաղութիւն եւ հասարակութիւն: Ա՛հ երջանիկ պիտի ըլլայ աշխարհ ու պիտի փոխուի ճակատագիրը մարդուն երբ կարենայ կարդալ այս նուիրական երեք բառերը եւ գործադրէ զանոնք. որչափ չարիքներ պիտի անհետին, որքան խաչեր պիտի թեթեւնան մեր ուսերէն, եթէ միայն՝ երբ երկնային թագաւորութեան երրորդութիւնը, տիրէ տիրապետէ մեր կեանքին, մեր սրտին եւ հոգեկան զգացմանց վրայ:

Մ Ա Ն Թ Է Կ Ե Ա Ն Ք

(Ս. Զատիկի առթիւ):

<sup>«Ինչո՞ւ կենդանին մեռնելուն մէջ
կը փնտռէ»:</sup>

Զարմանալի կամ հակասական չէ՞ք գտներ սա մարդուն մտքին հաշիւը, կամ անոր անտրամաբան դատումն ու համոզումը, երբ կը հաւատայ թէ կայ կեանք մը մշտակայ, կենդանութիւն մը անընդհատ ու տեւական՝ բուսական ու կենդանական աշխարհի վրայ, կը հաւատայ թէ հիւլէ մ'իսկ չոչնչանար մեր շնչած վժնողորտէն, թէ չկայ բան մը՝ շնչաւոր կամ անշունչ՝ որ ունենայ մահ կամ անէացում, վերջապէս բնապաշտօրէն կը հաւատայ թէ՛ ամէն բան վախճանի մը կը դիմէ, դարձեալ տարբեր ձեւի մը տակ անկէ սկիզբն առնելու համար: Ուրեմն ինչո՞ւ չհաւատալու չափ կը յիմարանայ, իր վախճանին կամ անմահութեան նկատմամբ: Ինչո՞ւ մահը ոչնչացում համարուի մարդուն, իսկ անզգայ նիւթին ու իր վիճակին գիտակցութիւնը չունեցող կենդանիին համար տեւականութիւն:

Քրիստոս իր յարութեամբ հաստատեց թէ մարդուն համար մահ չկայ, թէ Աստուծո՞ւ մահ չափեղծեց՝ ու այն տխուր անիծից վճիռը որ սեւ ճակատագիրն եղած էր մեղանչական մարդուն, հող էր եւ հող դարձնէ՞ր դատակնիքի բանաձեւովը, Յիսուս պատուեց, ջնջեց զայն: Մարդիկ այնպէս հաւատացած էին թէ, կը ծնին մեռնելու համար, մինչ

Վարելի՞ բան էր որ մէկ քանի պկար կիներու եւ վախկոտ մարդոց շինած «ո» պատմութիւնը եղած ըլլար Յիսուսի յարութեան դէպքը, որուն այսօր կը հաւատան միլիոնաւորներ եւ որուն վրայ հաստատած է քրիստոնեայ եկեղեցին իր հաւատքին շէնքը:

Խաչի պատիժով վերջացող Յիսուսի մահու-նէն յետոյ, աւելի հաւանական չէ՞ր որ այլ եւս ցրուէին Անոր հետեւողները. պէտք չէ՞ր որ Յիսուսի խօսքերուն վրայ գայթակղած ըլլային իր աշակերտները, տեսնելով որ Ան հակառակ իր խօսքերուն ու խոստումներուն թէ՛ ե՞ս ե՞մ յարութիւն եւ կեանք, թէ՛ ե՞ս յողմեցի ու շարժուի, իբր տկար մարդ մը խաչին վրայ կը մեռնէր անարգալից մահով մը: Պէտք չէ՞ր որ ոգւով չափ ատէին զայն իբր խաբեբայ մը, որուն գործերը՝ խօսքերը չեն կրնար հաստատել: Վերջապէս պէտք չէ՞ր որ իրենց բոլոր յոյսերն ու ակնկալութիւնները յօդս ցնդած ըլլային, ամէն բան Անոր մահով վերջացած տեսնելով:

Ընդհակառակն՝ անոնք տեսան զայն յարութենէն յետոյ, շօշափեցին Անոր խոցուած կողն ու արիւնքները. անոնք իրենց սիրելի տիրոջ սիրոյն համար յանձն առին ամէն զրկանք ու խոշտանգանք, արժանի ըլլալու համար Անոր Աստուածային սիրոյն, որով սիրեց Այն անհունապէս ոչ միայն զիրենք այլ եւ զինքը խաչող ու անարգողներն ալ:

Անոր նպատակը, Անոր խորհուրդներն ու գործերը, իր յարութենէն վերջը հասկցուեցան ու կատարուեցան: Այն յաջողած էր իր երկնային սիրոյ թագաւորութեան հիմը դնել սրտերու մէջ. թագաւորութիւն մը՝ որ շարունակեց խուժուժ

դարերու շրջանները գլելով անցնելով ու դեռ կը շարունակէ ու պիտի շարունակէ յաւիտեան:

Աշխարհի վրայ ազդեցիկ են մարդիկ եւ տիրող՝ իրենց մտաւորական եւ ֆիզիքական ուժերով՝ երբ կենդանի են. բայց մեռնելէն յետոյ չլռեր ամէն ինչ. չվերջանար ամէն բան գերեզմանին եզրը: Սակայն Յիսուսի համար այնպէս չեղաւ. Անոր յարութենէն յետոյ՝ հազարաւորներ մկրտուեցան իր անունովը ոչ միայն ջրով, այլ իրենց արիւնովն ու ահռելի տանջանքներով:

Անոր խաչին պատուանդանէն սկսաւ տողանցումը մարտիրոսական կեանքին: Երուսաղէմի, Հռոմայ ու Աթէնքի հրապարակներն ու դատարանները լեցուեցան Գալիլիացիին յարութիւնը քարոզող մարդիկներով: Անոր կեանքը երեք օրուան՝ խաչին վրայ, գերեզմանին մէջ ու յաղթական յարութեամբ՝ յեղաշրջեց շատ սրտեր, փրկարար այնպիսի ազդեցութիւն մը ներգործելով կեանքերու վրայ, որ միայն գերբնական էակի յատուկ էր:

Յիսուսի յարութիւնը ներշնչեց իր հետեւողներուն այն բարձր համոզումն ու հաւատքը թէ՛ խաչին մահը կեանք կը ծնի. Բեթելայ սարին ճամբան թէեւ փշոտ ու դերբուկ է, բայց այն է բուն խաղաղութեան եւ հոգեւոր փրկութեան առաջնորդող ճանապարհը: Առաջին անգամ ինք դրաւ ոտքը այդ կեանքի մահահոտ անցքին վրայ, ուր մայրածիններէն ոչ ոք կոխած էր: Խաչին վրայէն՝ մահուան դալուկը առած շրթներով իր վերջին խօսքերը արտասանեց. Հայր, ներէ անոնց վատքէ՛ք: Գիտե՛ր ի՛նչ կ'ընէ՛ն: Ո՞ր դարերու պատմագրութեանց մէջ երեւցած է այսպիսի պաշտելի դէմք

մը՝ որ ներէ իրեն հայհոյողին, աղօթէ զինքը տանջողներուն: Անով էր որ իր թշնամիները անձնուէր բարեկամներ եղան. իր անունը անիծող եւ իրեն հետեւողները հալածող Սօղոսները՝ Պօղոսներ:

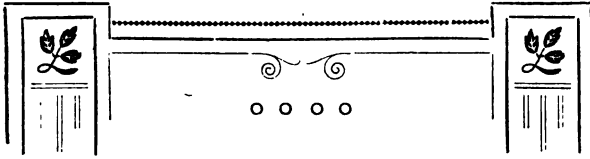
Այն թէեւ գերեզմանի տեղ մը անգամ չունեցաւ, մինչ տիեզերքին անբաւութիւնը ինք կը լնուր, բայց բոլոր սրտերու մէջ տեղ մը ունեցաւ, ուսկից իր անունը չկրցան ջնջել ոչ մէկ բարբարիկ դարերու երկաթներն ու կրակները:

Ներոնի պէս քստմենի տանջանքներ հնարողներ կարծեցին թէ՛ պիտի կրնան ջնջել հետքը Յիսուսի հետեւողներուն, բայց երբէք չյաջողեցան ու չկրցան մարել անոնց սրտէն իրենց տիրոջ սիրոյ բոցը: Նոյն իսկ անոնց մարմինը ողջ ողջ իւզերու մէջ թաթխելով բոցակիզողներ՝ յուսահատեցան տեսնելով որ այդ ճենճերող բոցերուն լոյսը ոչ միայն իրենց ապարանքներուն կամ սրտերուն մթին անկիւնները կը լուսաւորէր, այլ եւ լոյսն ու փարոսը կ'ըլլար քրիստոնէական ապագայ դարերու մութ հորիզոններուն:

Անոնք որ հաւատացին ու կը հաւատան գեոքրիստոսի, Յարութեան եւ Աստուածային գործերուն, կ'ապրին կեանքը յարութեան ու անմահութեան: Անոնց համար մահ չկայ. քառաթեւ խաչէն ճառագայթող սիրոյ արեւին տակ մահը տեղի կուտայ կեանքին ինչպէս խաւարը՝ լոյսին:

Յիսուսի յարութեամբն է որ մահուան պատանքը եղաւ պատմուճանը անմահութեան, գերեզմանին մթին անդունդը՝ ճանապարհը անվիշտ ու անմեռ կեանքին:

Ա Ն Ե Տ Ա Ր Ա Ն Ղ

Քանի՜ անգամ կարդացած ես զայն ծայրէ ի ծայր. գիտե՞ս եւ կրցա՞ծ ես ըմբռնել անոր ոգին, անոր հոգեկան վեհամ ներշնչումները: Ա՛հ կեանքի գիրքն է ան, Արտին նուիրական մատեանը, հոգիներու անբիծ հայելին: Բոլոր այն գիրքերը, զորս մարդուն իմաստուն միտքը, սուր ու յստակ գաղափարները յղացած ու արտագրած են, չեն կրեր իրենց վրայ մարդու մտքին տկարութեան դրոշմը. Աւետարանը սակայն այն գիրքն է որուն վրայ դրոշմուած է միայն Աստուածային յայտնութեան մը լայն ու խորին իմաստութիւնը:

Պատմութիւնները, վէպերը կը յափշտակեն, կը գրաւեն մեր ուշադրութիւնն ու երեւակայութիւնը, կը յուզեն մեր սրտերը, կը լարեն կը գրգռեն մեր զգացումներն ու ջիղերը, ու նոյն իսկ չէ՞ք լացեր պատմական յուզիչ դէպքի մը ընթերցումովը կամ վիպական կեանքի մը պատկերացումովը:

Պատմութիւնները կը պատկերացնեն անցեալ կեանքերը, դէմքերն ու դէպքերը, կատարուած տխուր կամ զուարթ իրողութիւնները. իսկ վէպերը իրական թէ անիրական, նոր թէ հին, խոր տպաւորութիւններ կը ներգործեն մեր մտքին վրայ. ոճիրներ, քստմենիլի եղեռներ որոնք կրնան Կոր-

ծուած ըլլալ կեանքի մթին խաւերուն մէջ կամ մարդկային մտքին հրէշուծիւնը կրնայ վայրագօրէն ստեղծել զանոնք: Աէպերու մէջ հիանալիօրէն կրնան գրուած ու նկարագրուած ըլլալ, աս ամէնը սակայն կը վերաբերին աս կեանքին ու չեն կրնար ըլլալ տեւական, վասնզի կեանքի երեւոյթները յարափոփոխ ըլլալով, միշտ տարբեր պատկերներ, տարբեր իրեր ու դէմքեր կը մոռցնեն առաջինները ու կը յաջորդեն շարունակ իրարու ետեւէն նոր տպաւորութիւններ, նոր պատկերներ եւ իրողութիւններ:

Աւետարանի պատմութիւնը, անոր պարունակութիւնն ու խօսքերուն ազդեցութիւնը այնպէս չէ, ան մեր հոգեկան զգացումներուն կեանքն է: Ան խոր հետքեր կը ձգէ մեր ներքին կեանքին վրայ: Օ՛հ, կարդացէք զայն, կարդացէք լերան քարոզը, վերլուծեցէք այն ինը երանները, զորս հոգիով աղքատ, սրտով սուրբ, բնաւորութիւնով հեղ, զգացումով խաղաղասէր, հաւատքով արդար, արդարութեան ծարաւի, ճշմարտութեան համար հալածուողներուն ուղղած է Յիսուս: Մի՛ մոռնաք կարգալ նաեւ այն վայերը, որով Յիսուս կեղծիքի, արտաքին խաբեպատիր շպարի դիմակները վար առնելով կը խայտառակէ զանոնք որ ցոյց կուտան արտաքուստ սուրբ ու մաքուր մինչ ներքուստ յափշտակող գայլեր են:

Կարդացէք մէկիկ մէկիկ Անոր ոսկի առակները, ադամանդէ խօսքերը ու քանդակեցէք զանոնք ձեր սրտերուն վրայ, որոնց իւրաքանչիւր տողերուն մէջ կը պատկերանայ ինկած հոգիներու իսկութիւնը. հոն այդ խօսքերուն, այդ առակներուն

մէջ մոլորած մարդը կը տեսնէ իր հոգին բովանդակ մերկութեանը մէջ:

Աերջապէս Աւետարանը այն երկնային ջինջ ու պայծառ հայելին է, որուն յստակութեանը մէջ որոշակի կ'երեւին սեւ բիծերը մեր հոգիներուն, թաքուն վերքերը սրտին, կեանքին ազնիւ կամ անազնիւ գործերը. մարդուն մեծութիւնն ու պզտիկութիւնները: Աւետարանը այն մաքուր ու սուրբ գետակն է ուր մարդ աշխարհի կենցաղին մէջ աղտոտած կեանքին բիծն ու աղտերը կը լուայ. Ան, արտամաճներուն մխիթարանքն է, տառապեալներուն սփոփանքը, խթան մը սուտ իմաստուն կարծուածներուն բրտացած զգացումներուն, խաւարամիտներուն լոյսը, չարագործներուն արհաւիրքի սաստը, անիրաւներուն խղճին մէջ խայթ մը, չար խորհուրդներ յղացողներուն գլխին փուշէ բարձ մը, չարասիրտներուն համար երկսայրի սուր մը, իսկ բարիներուն համար վարդէ պսակ մը. հոգիով աղքատներուն անսպառ գանձ մը, յանիրաւի հալածուողներուն ապաստանարան մը, մոլորեալներուն ճանապարհ ու կեանք, ճշմարտութեան ծարաւիներուն կեանքի աղբիւր, յուսաբեկներուն յոյսը, կեանքի մրրկոտ ծփանաց մատնուածներուն նաւահանգիստը:

Աւետարանին մէջ կայ հրապոյր մը, կայ ձգողական զօրութիւն մը, որ դարերու ընթացքին մէջ իրեն քաշած է ու պիտի քաշէ միլիոնաւոր հոգիներ: Շատ գրքեր գիտական կամ փիլիսոփայական, բժշկական կամ բանաստեղծական, վիպական կամ պատմական պիտի հիննան նոր խորհող, նոր մտածող սերունդներու համար ու անոնցմէ շատերը

նոյն իսկ քանի մը հարիւր տարի կեանք ունենալէն յետոյ՝ գրատուններու փոշիներուն տակ մնալու չէ՞ն դատապարտուիր. Աւետարանը սակայն միշտ նոյն նոր գիրքն է, միեւնոյն թարմութիւնը, միեւնոյն հրապոյրը ունեցող անսպառ ներշնչարան մը. Ան է ու պիտի ըլլայ յաւէտ նոր կեանքի, նոր կորովի, նոր յուսոյ ու յաւիտենական սիրոյ վառարան մը՝ որ միշտ պիտի բոցավառի անկործան հաւատքի մը ատրուշանին մէջ: Այդ յաւիտենական ու տիեզերական գիրքը, կեանքի գիրքը պիտի ըլլայ ու մնայ մարդուն՝ որչափ այն ապրի աշխարհի վրայ:

Կարդացէք այդ գիրքը, անոր ոգին եւ ոչ գիրը. որով միայն պիտի կրնաք ապրիլ ճշմարիտ կեանքը որ անկէ կը ծնի:

ԱՐԳԱՐՈՒԹԻԱՆ ԵՒ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻԱՆ ԺԱՐԱՆԻՒՆԵՐ

Ի՞նչ է արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը, վերացական բաներ չէ՞ն միթէ ասոնք անոնց համար որոնք նիւթի կեանքը կ'ապրին նիւթ կտրած: Աս բառերը հին փիլիսոփաներէն ոմանք կրկնած են, բարոյախօսներէն մէկ քանին սորվեցնել փորձած՝ առանց սակայն կարենալ յաջողելու: Հազար ինը հարիւր տարի առաջ ալ զարմանալի մարդ մը երեւցաւ մարդոց մէջ ու ըսաւ: «Ես իսկ եմ ճշմարտութիւնը. արդարութիւնը ինէ կը բղխի, ես արեւն եմ արդարութեան կեանքին:» Աշխարհ սակայն հակառակ ու դէմ է իր բոլոր ուժերովն ու հնարքներովը այս համազօր գաղափարներու՝ որոնց ազդակն ու կորիզը դրուած, խմորուած է մեր էութեան մէջ այն վայրկեանէն, յորում գոյութեան իրաւունքը կ'ունենանք մեր մօր արգանդին մէջ: Աշխարհ դեռ հասկնալ չուզեր անոնց լեզուն, դեռ կը ծաղրէ ճշմարտութեան ու արդարութեան ծարաւները, պարզամիտ յիմարներ կոչելով զանոնք: Ան կըսէ. «Ի՞նչ է արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը, ուժ ունի՞ն բազուկիդ վրայ, իրաւունքը քուկդ է ու արդար ես. ստախօսութեան ու կեղծիքի մէջ ճարպիկ ու ճարտար ես, ճշմարտութիւնը նոյն ինքդ ես ու ամենէն յարգելին. խարդախութեան ու ստախօսութեան մէջ յաջողակ ու

վարպետ ես, ամենէն իմաստուն, ամենէն ուղիղ մարդը դու ես:» Մեր ներքին մարդը սակայն այս խօսքերով չգոհանար ու կ'ըսէ « առանց արդարութեան կրնայ ապրիլ հոգին, առանց ճշմարտութիւնը ճանչնալու մարդը կրնայ մարդ ըսուիլ. առանց այս երկու բարոյական ուժերու կրնայ աշխարհ կանգուն մնալ:» Որքան պէտքեր, որքան պահանջներ ունինք մեր կեանքին համար, որքան փափաքներ մեր կրօնոց տակ, որքան թաքուն իղձեր կան մեր սրտերուն մէջ, որքան անհատում խորհուրդներ ու մտածմունք մեր մտքերուն մէջ որուն չափ ու սահման չկրնար դնել աշխարհի կեանքը: Գաշտերու մէջ բացուած գունագեղ ծաղիկներու գոյնը կ'առնենք, վայրի շուշանին ճերմութիւնը, վարդին կարմիր թոյրն ու անուշ բոյրը ու պէս պէս գոյները բոյր բուսականութեան, որոնք կրնան աչքերը հրապուրել ու սրտերը գրաւել. բայց ասով կը բաւականանանք, կը լրանան, կը յագենան մեր փափաքներն ու ճաշակները: Երկնքի թռչուններուն փայլուն փետուրները կը փետտենք, երկրի գազաններուն բուրդերն ու մորթերը կ'առնենք, մին սպաննելով ու միւսը զրկելով մեր անձերը կը զարդարենք. անձ սակայն դարձեալ նոյնն են մեր փափաքները, չեն լրանար մեր պահանջները, չեն վերջանար մեր անյագ ցանկութիւնները. քանի որ այս ամէնը չեն կարող նոյն իսկ մեր աշխարհի ունայն փառասիրութիւններն ու սրտի տենջանքները յագեցնել, ինչո՞ւ այդ ամէնը ձեռք ձգելու համար ուրանանք թէ արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը գոյութիւն չունին. մինչդեռ անոնք միայն պիտի կրնան լրացնել մեր փափաքներն ու

ցանկութիւնները. անոնք պիտի կրնան յագեցնել մեր սրտերուն եւ հոգիներուն ծարաւը: Առանց Արդարութեան զգացումին, առանց ճշմարտութեան ըմբռնումին ի՞նչ է կեանքը նոյն իսկ իր յաջողութիւններուն մէջ. ի՞նչ է հաճոյքը առանց հոգեկան խաղաղութեան: Անոնք որ կ'ըսեն թէ՛ կը սիրեն, կը ճանչնան արդարութիւնը ու չեն գործադրեր, սուտ են. անոնք որ կ'ըսեն թէ կզգան ճշմարտութիւնը ու ցոյց չեն տար իրենց խօսքերուն ու գործքերուն մէջ, խաբեբաներ են. արդարութիւնը, ճշմարտութիւնն ու սէրը Աստուծոյ մարմնացումը ու մարդուն յաւիտենական կեանքին ամբողջութիւնն է: Առանց աս երրորդութեան անկարելի է որ բարոյական մարդը զգայ իր գոյութիւնը, ապրի, շնչէ ու խորհի իր վախճանը: Ի՞նչ է նիւթական յաջողութիւնը առանց արդարութեան եւ ճշմարտութեան, ի՞նչ է կեանքին նպատակը առանց սիրոյ: Ի՞նչ ձայն էր ան, որ խանգարեց ու խռովեց յանկարծ Աւետարանին մէջ ակնարկուած անմիտ մեծատունին հանգիստն ու խաղաղութիւնը, ան ինչո՞ւ տժգունեցաւ իր թաւշապատ թիկնաթոռին մէջ ու ընկողմանած հաճոյքներուն ծոցը, մինչ կ'ըսէր իր անձին, «անձս, կեր խմէ ուրախացիր ու հանգիստ ըրէ քանի որ՝ շատ տարիներու համար ամբարուած վայելքներ ու հարստութիւններ ունիս, վասն զի աս է կեանքը, աս է երջանկութիւնը ու ասկէ անդին ոչինչ»: Ան ձայնը սակայն, աւելի բուռն, աւելի ուժգին կերպով կը ցնցէ անոր ամբողջ էութիւնը, սճր ու սարսուռն շեշտեր առնելով հետզհետէ ու կ'ըսէ « ո՛վ անմիտ, աս գիշեր հոգիդ քենէ պիտի առնուի, նայինք թէ

սա ունեցածներդ որոնց յաւիտենական տէրը ըլլալ կը կարծես, որո՞ւ պիտի մնան:» Արեւին տակ ո՞վ գո՞ճ ու երջանիկ մեկնեցաւ պերճանքի ու հաճոյքի կեանքն իսկ ապրած կարծելով: Նոյն ձայնը չէ՞ մի որ ամենուս ականջին ալ կը հնչէ ամէն օր, ամէն ըրպէ. «Որո՞ւ պիտի մնան յանիրաւի ձեռք բերածներդ:»

Ո՛չ մէկ յաջողութիւն, ո՛չ մէկ կեանքի վայելք կրնան յագեցնել մեր սրտերուն ու հոգիներուն զգացած յաւիտենական ծարաւը. թող ի զուր. փորձէ աշխարհ համոզել իրենները թէ՛ մարդիկ միայն նիւթին համար ստեղծուած ու սահմանուած են, թէ՛ մարդ աւ հողի ու փոշիի կեանքէն զատ ուրիշ կեանք չունի, թէ՛ աւելի երջանիկ են ստախօսները, կեղծաւորները, խարդախները, առօրէիքները. բայց կայ ու կը մնայ արդարութիւնը, ճշմարտութիւնն ու մաքուր սէրը եւ առանց ասոնց աշխարհի գեղեցկութիւնները հրապոյր չունին, հաճոյքները քաղցրութիւն, փառքերը տեւականութիւն ու խոստումները իրականութիւն: Յիսուս տեսնելով թէ՛ մարդիկ ամէն փառք, ամէն երջանկութիւն, ամէն հանգիստ հոս այս աշխարհի վրայ կը փնտռեն եւ զայն ձեռք ձգելու, անոր տիրանալու համար ամէն միջոց, ամէն հնարք կը գործածեն նոյն իսկ իրենց՝ անձը զոհելով, ըսաւ. «Նախ Աստուծոյ խաբարութիւնը եւ անոր արդարութիւնը ուղեցե՛ք ու յետոյ միայն իմ փոխառածները պիտի որոնէ՛ք յետոյ:» Ի՞նչ է Աստուծոյ թագաւորութիւնը, ի՞նչ է Անոր արդարութիւնը: Ա՛՛՛՛՛, Անոր արքայութիւնը, Անոր արդարութիւնը կը շինէ մարդուն մէջ այն կեանքը որ երկիրը երկնքի կը փոխարկէ ուր

մարդ կ'ապրի խաղաղ ու երջանիկ, անվիշտ ու անտրտուն ջ կեանք մը:

Աս աշխարհի թագաւորներն ու իշխանները օրէնքներ կը գծեն, արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը ճանչցնելու, սորվեցնելու համար: Անոնք պարզապէս Աստուծոյ ներկայացուցիչներն են երկրի վրայ ու իրենց ոստիկաններն ու զօրքերը պահպան հրեշտակները այն երկրին ուր կ'իշխեն, կը տիրեն իրենք:

Այդ պաշտօնեաները պարտաւոր են զրկեալը պաշտպանել զրկողին դէմ, տկարը՝ զօրաւորին, անկարն ու անտէրը՝ անիրաւին դէմ: Անոնք վերջապէս եղբայրութեան, հաւասարութեան, պարտուց եւ իրաւանց անթերի եւ անաչառ գործադրիչներն են:

Հարցուցէք սակայն անոնց թէ՛ իրենց թագաւորական ու իշխանական գահերու պատուանդանները ո՞ր եւ ի՞նչ բանի վրայ հաստատած են: ձեզ պատասխան պիտի տան անիրաւ պատերազմներու համար ինկած միլիոնաւոր մարդոց աճիւնացեալ ոսկորները արիւնոտ: Օ՛հ, անոնց խաղաղութիւն հռչակող փողերը մարդոց ոսկորներով շինուած չե՞ն. անոնց մէջէն չե՞ն լսուիր տյրիներու, դժբաղդ մայրերու, անտերունչ որբուկներու աղեկէզ ու սրտաճմլիկ ողբերու ձայները: Մինչդեռ Աստուծոյ թագաւորութիւնը հաստատուած է սիրոյ մէջ, ճշմարտութեան ու արդարութեան յաւիտենական ժայռին վրայ: Մինչեւ որ Աստուծոյ արքայութիւնն ու արդարութիւնը չտիրէ, չիշխէ մարդոց սրտերուն եւ մտքերուն, մանաւանդ անոնց՝ որոնց ձեռքն է ժողովուրդներու:

Ճակատագիրն ու կեանքը, ի զուր պիտի տառապին, պիտի չարչրկին արդարութեան եւ ճշմարտութեան ծարաւինները:

Ինչ որ է բնութեան մէջ արեւն ու իր ջերմութիւնը բուսականութեան համար՝ նոյնն է եւ աւելի արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը մեր բարոյական կեանքին համար: Չէ՞ք տեսներ, չէ՞ք նշմարեր թէ բնութիւնը ի՞նչ տխուր կերպարանք մը կ'առնէ երբ արեւը կը հեռանայ իր կեդրոնահայեաց դրութենէն. ծառերը կը մերկանան իրենց կանանչ վերարկունները, քաղցրազուցիկ թուռուները կը լռեն, դաշտերն ու բլրակներ կը կորսնցնեն իրենց հրապոյրն, հմայքը, ծաղիկները կը չորնան ու երկիրը մեռելական երեւոյթ մը կ'առնէ. բայց երբ արեւը կը նայի շեշտակի ու իր կեանքոտ ճառագայթները կը մաղմղէ բնութեան սրտին վրայ, ամէն բան կեանք ու կենդանութիւն չառնէր: Վայ անոնց՝ որոնց կեանքը գուրկ է արդարութեան ու ճշմարտութեան արեւէն, հոն կը տիրէ սառուցիչ ձմեռ մը անվերջ, մինչ արդարութեան եւ ճշմարտութեան արեւին կենսանորոգ շողերուն տակ ապրող կեանքերու մէջ չե՞ն փթթիր, չե՞ն բողբոջեր յաւիտենական գարունի մը ծաղիկներն անուշաբոյր:

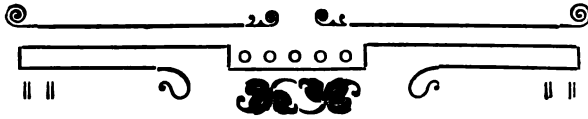
Մարդիկ գիտութեան շնորհիւ ու մտքի յարատեւ ջանքերով հետամուտ ըլլալով բնութեան գաղտնիքներուն, կը տիրեն անոր ուժերուն, կը նուաճեն անոր զօրութիւնը ու թերեւս գայ ժամանակ մըն ալ յորում նիւթական աշխարհի բոլոր թագուն գաղտնիքներն ի յայտ գան ու մարդը իր իմաստութիւնով տիրէ անոնց: Բայց կայ ուրիշ բարոյական աշխարհ մը մեր կեանքին մէջ,

որուն գաղտնիքները պիտի մնան անբացատրելի, զօրութիւններն աննուաճելի: Մարդուն բազկին ուժը, մտքին ու իմացականութեան հնարքը ոչինչ են արդարութեան ու ճշմարտութեան ուժին առջեւ: Գարեհ հր Խարայէլացի գերիններուն կը հարցնէ. « աշխարհի վրայ ի՞նչ բան զօրաւոր է ու յաղթող », անոնք մէյ մէկ թուղթ գրելով կը դնեն անոր բարձին տակը. մէկը կը գրէ թէ՛ աշխարհի վրայ էն զօրաւորը գինին է, միւսը կ'ըսէ՛ կինն է, երրորդը կ'ըսէ՛ թագաւորն է, իսկ չորրորդը կ'ըսէ՛ ճշմարտութիւնը: Գարեհ վերջինը կը գտնէ էն անկեղծն եւ ուղիղը: Աս Զօրաբաբելեան ճշմարտութիւնն էր Խարայէլի Աստուածը: Արդարութիւն, ճշմարտութիւն. ասոնք պիտի յաղթեն պիտի յաղթանակեն ամէն ուժի ու ամէն զօրութեան:

Արդարութիւնը՝ աղքատին հացն է, զրկեալին իրաւունքը, ստրուկին ազատութիւնը, դժբաղդին մխիթարութիւնը, ձախողածին յաջողութիւնը, ընկճուածին զօրութիւնը, կեանքի փոթորկումներուն բռնուածներուն հանգրուանը, լացողներու ժպիտն ու խնդութիւնը, կեանքն իսկ բարոյական մարդուն:

Երանի՛ անոնց որոնք արդարութեան եւ ճշմարտութեան համար միայն ծարաւի են:

Մ Ա Հ Ո Ւ Ա Ն Հ Ա Ն Դ Ի Պ

«Ո՛վ մահ, ո՞ւր է քու խայթոցդ.
ո՛վ գերեզման, ո՞ւր է քու յաղթու-
թիւնդ?»

Մահկանացուներուն մէջ անմահը ու յարու-
թեան առաջին պտուղը քարոզող քրիստոնէական
կրօնի էն մեծ ախոյեանին ձայնն է այս, որ կեանքի
ու մահուան սահմանագլխին վրայ կանգնած, կը
գոչէ, կը ձայնէ բուռն եւ ուժգին կերպով
մահուան դէմ. «Ո՛վ մահ, ո՞ւր է քու խայթոցդ,
ո՛վ գերեզման, ո՞ւր է քու յաղթութիւնդ:»

Ու մահուան անողոք սեւ ուրուականն ալ
սակայն, առանց ցոյց տալու իր ցուրտ ու խոժոռ-
դէմքը, մեր կեանքին պատնէշին ետին կանգնած,
խրոխտ ու խռպոտ ձայնով մը ծաղրական, կը պա-
տասխանէ վերի հզօր ձայնին. «Իմ խայթոցներս կը
հարցնէք, իմ հարուածներուս վէրքերը տեսնել
կ'ուզէք, գնացէք, գնացէք մտէք փառքի ու պեր-
ճանքի երջանիկ կեանքը ապրիլ փորձող ոսկեձեղուն
ու վեհաշուք պալատներէն սկսեալ մինչեւ պար-
զունակ հիւղակը շինականին, բացէք անոնց դռներն
ու սրտերը ու հարցուցէք թէ ո՞ւր են իմ սուր
խայթոցներուս արիւնոտ վէրքերը, ո՞ւր են իմ հա-
րուածներուս տեղերը: Գերեզմանին յաղթութիւն-
նե՞րն ալ տեսնել կ'ուզէք, ս՛հ, գնացէք ուղղակի այն
յաւիտենական քնարանը, բացէք, վե՛ր վերցուցէք
ձեր սիրելիները ծածկող հողէ ցուրտ վերմակը,
հոն ինկած պիտի տեսնէք ամէն դասակարգի, ամէն

աստիճանի, ամէն հասակի, ամէն սեռի մայրածիններու փշուր փշուր եղած կոյտերը ոսկորներուն, անոնք իմ աւարներս են, անոնք իմ յաղթութիւններս են:

Ամենէն արի, ամենէն կորովի հասակներն իսկ կ'իյնան իմ հարուածներուս տակ ու կը լինենք ես ամբողջ մարդկային սերունդները գերեզմանին անյագ ու անյատակ սեւ ծոցը արգանդին: Ես ալ հզօր եմ Սիրոյ պէս, պիտի կրնամք գտնել արեւին տակ աս աշխարհի վրայ սիրտ մը ուր միուած չըլլան իմ թունալից տէգերս, պիտի կրնամք ցոյց տալ մէկը որուն կողին տակ ես իմ հարուածներուս լայն վէրքերը բացած չըլլամ: Պիտի կրնամք վերջապէս ցոյց տալ աչք մը որ ես զայն պղտորած չըլլամ դառնագոյն արցունքներով: Հարցուցէք իր զաւակը, իր սրտին հատորը կորսնցնող մօր մը, հարցուցէք իր երիտասարդ ամուսինը սեւ հողին յանձնող մանկամարդ այրիին, ըսէք, իր ծաղկատի սրտակիցն ու կողակիցը կորսնցնող ամուսինի մը թէ՛ ո՞ւր է խայթոցը մահուան, թէ՛ ո՞ւր է յաղթութիւնը գերեզմանին:»

Ա՛հ, անգութ մահուան, մեր կեանքին անտես ծիւղին քստմնասարսուռ ձայնն է այս որ միշտ կը փշաքաղէ մեր սրտերն ու հոգիները: Այն որու խնայել գիտէ, ո՞վ կրցած է զերծ մնալ անոր հնձող գերանդիին բերնէն:

Անոր բիրտ ձեռքը չէ՞ որ մօր մը գրկէն, տաքուկ սրտին ու կրծոց վրայէն յանկարծ կը խլէ, կը յափշտակէ կայտառ ու ժպտուն մանկիկը անմեղ, ինչպէս արիւնկտոռց բազէն՝ մօրկանը թեւերուն տակ դեռ նոր թեւ ու թռիչ կապող

ձագուկները թռչնակին: Մահը չէ՞ որ իր սուր ու հատու հարուածովը կը բաժնէ երկու պաշտելի հոգիները, երկու սիրող սրտերն իրարմէ, մէկը գերեզմանին ցուրտ հողին տակ զազիր սողուններուն յանձնելով եւ միւսին սիրաբար արիւնի մէջ թաթխելով: Մարդն իր ստեղծուած օրէն իսկ երբ աչքերը մեղաց ամթէն դէպ ի հողը յարեցան, զգաց իր մէջ մահուան խայթոցը:

Հաւատքի ամենէն լայն կեանքն ապրող հին դէմքերէն շատերն ալ կեանքին ու մահուան առեղծուածին հանդէպ չկրցան բան մը ըսել, կեանքին ունայնութիւնը սապէս բացատրեցին. «այն ստուեր մըն է որ կը խուսափի, թէ այն ծաղկի մը կը նմանի որ առաւօտուն կը բացուի ու իրիկուան կը թառամի.» «մարդուն օրերը խոտի կը նմանին. վայրի ծաղկին պէս կը ծաղկի (մարդը) հովը կը փչէ անոր, ու կ'անհետի եւ այլ եւս չերեւիր անոր տեղն իսկ:»

Մարդն ու անոր օրերը նմանցնել կանանչ խոտին որ կը ծլի ու կը չորնայ, նմանցնել վայրի ծաղկին որ հազիւ ծաղկած իսկոյն կը խամրի ու կը թօթափի, ա՛հ, ինչ հակապատկեր մըն է աս, ի՞նչ հակասութիւններ են որ կ'ըսուին կեանքին նկատմամբ: Աս ի՞նչ աննման նմանութիւն մըն է. ինչպէս եւ ի՞նչ համոզմամբ նմանցնել ցաւերու էն ահաւորը, վշտերու էն խորունկը զգացող մարդը՝ խոտին ու ծաղկին, որոնք իրենց գոյութիւնն իսկ չեն զգար, ի՞նչ կզգայ կանանչ խոտը որ դաշտերու ու մարմանդներու բաց սրահները կը զարգարէ ու ապա չորնալով կ'ըլլայ կոխան ոտից: Ի՞նչ է ամենագեղեցիկ անուշաբոյր ծաղկին կեանքը որ իր տես-

քովն ու թոյրովը կը հրապուրէ, կը գրաւէ մեր ուշադրութիւնն ու սիրտը. ա՛հ, որքան կը տեւէ ան սակայն. ուրեմն ի՞նչ համեմատութիւն, ի՞նչ նմանութիւն կրնայ ըլլալ զգացող մարդուն ու անզգայ բուսականութեան կեանքին միջեւ: Իսկ եթէ սոսկ մեր նիւթական կեանքը բաղդատել ուզենք նիւթին հետ, ճ՛հ, ան ատեն արդարեւ կանանչ խոտն ու ծաղիկները մենէ երջանիկ են. գոնէ իրենց եղանակին կը բացուին, կը բուրեն, կը վայելեն արեւին կեանքոտ ճառագայթները, առտուան շաղն ու ցօղերը ու ապա կը թառամին, մինչ մեր յարափոփոխ կեանքը այնպէս չէ, անոր հորիզոնը ստէպ կը ծածկուի մրրկոտ ամպերով ու արցունքի կաթիլները, ցօղերը, կ'այրեն կը մրկեն մեր բեկեալ ու վիրաւոր սրտերը: Երբ գարնան զով ու անուշակ զեփիւռը կը գգուէ, կը շոյէ ծաղիկներու քնքուշիկ մարմինները, ասդին ահռելի ցաւերու ու մտատանջութեան խորշակն է որ կը խարէ կը խանձէ մեր սրտին յոյսի ծաղիկները նորաբողբօջ: Ա՛հ դժբաղդ է, տխուր է մեր նիւթական կեանքը՝ քան կեանքը բուսականութեան, ու կեանքին դառնագոյն բաժակը խմողներէն մէկն ալ գոչեց լալագին. «Ձի այր կանանցածին սակաւակեաց է եւ լի տառապանօք:»

Բայց սակայն գերեզմանին եզրը, կեանքի սահմանագլխին վրայ կանգնած մարդը չլռեր, չյուսահատիր, չվհատիր այլ անսահման հաւատքի մը իրական յոյսերովը առջուն կը գոչէ, կը ձայնէ աւելի բուն, աւելի ուժգին. «Ո՛վ մահ, ո՛ր է քու խայթոցդ, ո՛վ գերեզման, ո՛ր է քու յաղթութիւնդ:» Չեմ գիտեր Տարսնացիին մտիկ

ընենք թէ մահուան սեւ ուրուականին: Արդարեւ մահը էն սեւ ճակատագիրն է մարդուն, որուն կեանքը որքան ալ երկայն ըլլայ, դարձեալ ապրիլ կուզէ, չուզեր մահը, չուզեր որ իր անսահման յոյսերով ու սիրով զեղուն սիրտը սահմանափակուի գերեզմանի փոսին մէջ, այս գաղափարը, այս փափաքն իսկ. չենթադրեր, չապացուցաներ թէ՛ մարդիկ անմահ են (ըստ հոգւոյ). ցաւի ու հողի կեանքը միայն ապրելու համար ստեղծուած չեն, ու որքան դժբաղդ ստեղծած պիտի ըլլար մեզի Աստուած, եթէ մեր մէջ ապրելու այսքան անսահման տենչ մը դնելէն յետոյ, սահմանած ըլլար ամէն բան այս աշխարհի մէջ եւ անկից վերջ ոչինչ:

Մարմինին բոլոր պէտքերը չէ՞ մի որ հողէն կը հոգանք, չէ՞ մի որ հողը կուտայ, կ'արտագրէ մեր բոլոր այն սնունդները որով կ'ապրի մեր մարմինը, կը սնանի ու կը պարարի. հողն է որ հողէն կը սնանի ու դարձեալ պիտի դառնայ հող. բայց հոգիին համար այնպէս չէ. որովհետեւ հոգին հող չէ, մարմին չէ ուստի իր կեանքն ու սնունդը հողէն չեն, հոգին հոգիէն կը սնանի. մեր հոգիները անհուն հոգիի մը անծանօթ ու անիմանալի ակէն է որ լղիւած են, կաթիլներ փոքրիկ՝ որոնց մէջ տիեզերքներ կը ցոլանան, կը պատկերանան ու պիտի թափին հոն ուսկից առած էին իրենց սկիզբը: Այն հոգեկան ըղձանքները որ կան մեր ներսիդին, որ կ'եռան ու կ'եփին մեր մէջ, մեր մտքին, մեր սրտին ու հոգիին թաքուն ալքերուն մէջ, ալ ի՞նչ հսկայ խորհուրդներ, ի՞նչ իմաստութիւններ, ի՞նչ յոյզեր ու յոյսեր որոնք ոչ չափ ունին ոչ սահման, կարելի է որ հողով ծածկուին քանի որ հող

չեն: Դիր հոգիիդ վրայ ոչ թէ քարը գերեզմանին, ոչ թէ լեռներն հսկայ այլ նոյն իսկ երկրագունդն ալ, այն նորէն պիտի շարժի աւելի բուռն, աւելի զօրեղ քան ո եւ է հրաբուխի մը ահեղ պոռթկումը: Մահը զարթնում մըն է երազական կեանքէն դէպ ի իրական կեանքը, միջոց մըն է աս կեանքի կամուրջէն անդիի կեանքին փոխադրանքը. ուրեմն թող մահուան ըլլան մեր նիւթական մարմինները, մեր ոսկորները, մեր կաւաշէն այս անօթին վերջին բեկորները որ իր աւարները կրնան եղած ըլլալ, բայց ոչ մեր հոգիները եւ հոգեկան ձիրքերը: Մենք ալ կրնանք Պօղոսին հետ կեանքին սեմին վրայ կանգնած գոչել լի վստահութեամբ եւ աներկիւղ՝ մահուան երեսն ի վեր. « ո՛վ մահ, ո՛ր է քու խայթոցդ, ո՛վ գերեզման, ո՛ր է քու յաղթութիւնդ: »

Կեանքը յայտնուած է մեզ՝ բուն ֆրիստոսի կեանքով, իսկ մահովն ու յարութեամբ՝ լուծուած է գաղտնիքը մահուան, ու անոր խայթոցին վերքերը արիւնոտ, բուժուած, սպիացած են Յիսուսի վէրքերէն կաթկթող արեան ցօղերով: Մահուան հանդէպ՝ ֆրիստոսի կեանքը պէտք է ըլլայ չուկէտը կամ յաւիտենական անվիշտ կեանքին աւետեաց երկիրը առաջնորդող փարոսը՝ որ մահուան ստուերներուն մէջ լոյս է, գերեզմանին մէջ կեանք ու անմահութիւն՝ վշտերու մէջ ուրախութիւն՝ արցունքի մէջ ժպիտ: Այն է մեր հանգիստը, մեր կեանքը, մեր վախճանը:

Յ Ա Ն Կ

	Էջ
1. Առաջին խօսքս	Թ
2. Կեանքը տաանց հաւատքի	1
3. Կեանքին արժէքը	8
4. Անոր ծնունդը	14
5. Սրտին խորհուրդը	20
6. Ինկած հոգիներ	24
7. Մայրեայը	31
8. Գթութեան ոգին	36
9. Անհաւատարիմը	42
10. Խղճին խայթը	48
11. Հացին համար Ինչ կ'ընենք	55
12. Ներե՞լ թէ պատժե՞լ	61
13. Անառանկ թէ սրիկայ	69
14. Սրտին ծաղկազարդը	75
15. Վերջին Սեղանը	83
16. Ահաւոր գիշերը	89
17. Մահ թէ կեանք	98
18. Աւետարանը	103
19. Արդարութեան եւ ճշմարտութեան ծարաւիներ	107
20. Մահուան հանդէպ	114

